

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jure Mikelj

**Slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega
vojskovanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jure Mikelj

Mentor: izr. prof. dr. Uroš Svete

**Slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega
vojskovanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

*Naj kdorkoli kdaj te vpraša,
kdo živi na zemlji tej,
vedi, zemlja ta je naša,
tvoji dedi spijo v njej,
zanjo bori se naprej.*

(Igo Gruden)

Hvala!

Mentorju, družini in prijateljem.

Za osebno in strokovno rast. Vsak na svoj način ste prispevali k nastanku tega dela.

*Ob 25-letnici vsem, ki so stopili v bran demokratizacije in osamosvojitve domovine.
Vaš pogum je usodno zaznamoval slovensko zgodovino. V čast mi je, da so izbrani z
menoj delili svoj čas in izkušnje.*

Slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega vojskovanja

Po sistemski paradigmi globalno skupnost sestavlja množica akterjev na različnih strukturalnih ravneh – vsakega zaznamujejo lastna identiteta in interesi, cilji in vedenje. Ti so v medsebojnem odnosu, zato prihaja tako do sodelovanja kot konfliktov različnih intenzivnosti. Za njihovo reševanje – mirna pot na eni in vojna na drugi strani – obstaja nabor pristopov, metod in sredstev. V tem procesu naj bi v političnem realizmu za dosego ciljev pomembno vlogo igrala še ena lastnost akterjev – moč. Ta kriterij jih razdeli na šibkejše in močnejše, slednji naj bi iz konfliktov prihajali kot zmagovalci. Posebej v primeru oboroženega spopada o tem ne bi smelo biti dvoma. Vendar zgodovina uči, da premoč sama po sebi še ne zagotavlja uspeha. Preizkušeno okno priložnosti za podrejenega je uporaba asimetričnega (hibridnega) vojskovanja. Ena izmed oblik širokega koncepta je gverilsko bojevanje, katerega temelj sta tajna (samo)organizacija in podpora civilnega prebivalstva. Glede prvo omenjene se zastavlja vprašanje legitimnosti in legalnosti. Konflikt med Slovenijo in jugoslovanskimi zveznimi oblastmi ob koncu hladne vojne odseva omenjene dejavnike in procese – vrh je dosegel s slovensko osamosvojitveno vojno.

Ključne besede: asimetrično vojskovanje, osamosvojitvena vojna, Manevrska struktura Narodne zaščite, Republika Slovenija, Socialistična federativna republika Jugoslavija.

The Slovenian independence war in perspective of the asymmetric warfare

According to the systemic paradigm the global community consists of a great number of actors on different structural levels. Each is characterized by its own identity and interests, goals and behavior. They are in mutual relationship, consequently there is present either cooperation, or a conflict of different degrees. Solving the latter is possible with diverse approaches, methods and means: peaceful way on one and war on the other side. In this process, regarding to political realism, to fulfil its goals may have essential role one of actor`s attributes – power. In that respect, actors can be classified as the weak and the strong. The latter must come out of conflicts as victors. Particularly, when armed conflict is the case, there should be no doubt about the winner. In contrast to this, as history has pointed out, superior force is not assurance for success. The inferior`s proven window of opportunity is application of the asymmetric (hybrid) warfare. One of the forms of the otherwise comprehensive concept is the guerrilla warfare, which is based on clandestine (self)organization and support of civilian population. About the former, there is a question regarding the legitimacy and the legality. The conflict between Slovenia and Yugoslav Federal Authority at the end of the cold war reflects the indicated factors and processes, reaching the utmost intensity in the Slovenian independence war.

Key words: asymmetric warfare, independence war, Manoeuvre Structure of the National Protection Forces, Republic of Slovenia, Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	12
2.1 PREDMET PREUČEVANJA	12
2.2 CILJI PREUČEVANJA	12
2.3 HIPOTEZE.....	13
2.4 RAZISKOVALNI PRISTOP IN METODE.....	13
3 TEMELJNI POJMI IN KONCEPTI.....	15
4 DAVID PROTI GOLJATU: TEORIJA IN PRAKSA	26
4.1 TEORETSKI TEMELJI	26
4.2 STATISTIKA O PRAKSI.....	30
5 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE	32
5.1 DEFINICIJA	32
5.2 ZNAČILNOSTI	33
5.3 ASIMETRIČNO IN HIBRIDNO VOJSKOVANJE	34
6 ZGODOVINSKI OKVIR SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE.....	37
6.1 SLOVENIJA IN JUGOSLAVIJA	37
6.2 TO IN JLA	40
6.3 TOČKA PRELOMA: RAZOROŽITEV SLOVENSKE TO.....	41
7 MSNZ – MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE	45
7.1 NASTANEK, ORGANIZIRANOST, NALOGE.....	45
7.2 LEGITIMNOST IN LEGALNOST	49
7.2.1 Taktična raven: samozaznava legitimnosti	50
7.2.2 Strateška raven: republiški politični vrh	51
7.2.3 Vloga Predsedstva	52
7.2.4 Legalnost	53
7.3 VLOGA PREBIVALSTVA	54
8 SLOVENSKA OSAMOSVOJITVENA VOJNA.....	57
8.1 JUGOSLOVANSKA STRATEŠKA KONCEPTA V LUČI ASIMETRIČNEGA VOJSKOVANJA .	57

8.2 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE JUGOSLOVANSKIH ZVEZNIH OBLASTI	59
8.3 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE SLOVENIJE	62
9 ZAKLJUČEK	68
10 LITERATURA	70

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
COIN	protivstajniške operacije (ang. <i>counter-insurgency</i>)
DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
GINA	Generalna inšpekcija narodne armije
JA	Jugoslovanska armada
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
KOS JLA	Kontraobveščevalna služba JLA
MES	minsko-eksplozivna sredstva
MSNZ	Manevrska struktura Narodne zaščite
NZ	Narodna zaščita
OS SFRJ	Oborožene sile SFRJ
OŠTO	Občinski štab za Teritorialno obrambo
PEM	Posebne enote milice
PŠTO	Pokrajinski štab za Teritorialno obrambo
RŠTO	Republiški štab za Teritorialno obrambo
SDV	Služba državne varnosti
SEM	Specialna enota milice
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SLO in DS	Splošna ljudska obramba in družbena samozaščita
SRS	Socialistična republika Slovenija
SZ	Sovjetska zveza
TO	Teritorialna obramba
VEM	Vojne enote milice
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Za ilustracijo rdeče niti diplomskega dela pogledimo športna tekmovanja, namreč ni redkost, da "palček" uspe ugnati "velikana". Šport je slikovit dokaz, da je za uspeh potrebno še kaj več od običajnega razumevanja moči. Temeljno vprašanje je, zakaj in kako šibki akter v konfrontaciji z močnejšim, ne glede na podrejenost in omejene možnosti, doseže uspeh, to je izpolnitev zadanih ciljev. Slovenske zgodovinske izkušnje preživetja in obrambe nacionalnih interesov v vlogi šibkega igralca so logične spričo omejenih zmogljivosti, naj omenimo obrambno delovanje organizacije TIGR med obema vojnama, upor proti okupatorju v 2. svetovni vojni in slovensko osamosvojitveno vojno.

Letos 25. junija za dan državnosti smo obeležili jubilejno 25-letnico razglasitve samostojne in neodvisne države Republike Slovenije, zgodovinskega dogodka za slovenski narod, ki je temeljil na predhodnem procesu demokratizacije in osamosvajanja v slovenski družbi in politiki, ob tem moramo omeniti še ugodne mednarodne razmere v prelomnem času ob koncu hladne vojne. Proces je spremljalo pestro dogajanje na nacionalnovarnostnem področju, saj sta akterja v konfliktu uporabila različne načine bojevanja (politično, ekonomsko, informacijsko, psihološko, vojaško, nenasilni upor prebivalstva). Zvezne oblasti Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) so spremembam v Sloveniji nasprotovale, grožnja Jugoslovanske ljudske armade (JLA) z uporabo sile pa se je naposled tudi udejanjila, ko so 26. junija 1991 (t. i. "dan prej") na Primorskem tanki JLA iz vojašnic krenili proti mejnim prehodom, tako da so slovenske obrambne sile doživele bojni krst v osamosvojitveni vojni, ki se je zaključila s političnim dogovorom na Brionih 7. julija 1991. Obramba nacionalnih interesov se je posledično prenesla na politični in mednarodni diplomatski oder, tako da je 25. oktobra 1991 Slovenija ob odhodu JLA iz nacionalnega ozemlja dosegla tudi polno suverenost in v prvi polovici leta 1992 tudi polno mednarodno priznanje, vključno s članstvom v OZN (Pesek 2007).

Po četrto stoletja se lahko s ponosom ozremo na rojstvo države Slovenije, čeprav nas v aktualnem času grenijo vse zamujene priložnosti in napake, tako na ravni družbe kot države. Tudi mednarodno okolje po obdobju navideznega miru v naročju atlantskih in evropskih povezav kaže neprijazno podobo s kopičenjem varnostnih groženj na mejah Evrope in nestabilnostjo znotraj nje, medtem ko je slovenski sistem nacionalne varnosti na račun obdobja preglobokih finančnih rezov v katastrofalnem stanju. Ob

vsem bode v oči, da dogodki pred 25 leti niso več zgled pregovorne enotnosti, prav tako bi pričakovali, da so zaradi časovne distance vse bolj jasni, ampak nasprotno, vse bolj delijo politiko, družbo in celo veterane (osebna obračunavanja v medijih, sodni procesi). Zaradi utrditve nacionalnega zgodovinskega spomina je jubilejna obletnica primerna za vnovično osvetlitev in analizo slovenske osamosvojitvene vojne, tudi zaradi črpanja izkušenj za nepredvidljive sedanje in prihodnje razmere. V diplomskem delu sem slovensko osamosvojitveno vojno analiziral z vidika asimetričnega vojskovanja.

Od sredine 90-ih let prejšnjega stoletja naprej se je na nacionalnovarnostnem področju postopoma uveljavil izraz asimetrija, ki je postal osnova za tvorjenje različnih besednih zvez, utrdil pa se je po terorističnem napadu na Združene države Amerike (ZDA) 11. septembra 2001. Koncept asimetričnega vojskovanja zajema širok spekter aktivnosti, tako da ga sestavljajo različne oblike bojevanja, v katerih se z manjšo ali večjo vlogo prepletajo oboroženi boj (terorizem, gverilsko bojevanje) in nevojaški elementi (ekonomsko, informacijsko, psihološko bojevanje). Z zgodovinske perspektive so šibkejši v soočenju z močnejšim znova in znova iskali poti, kako unovčiti svoje prednosti in izkoristiti nasprotnikove slabosti – moč je postala šibkost in šibkost je postala moč.¹ Koncept je bil v zahodnem svetu v posameznih časovnih obdobjih zaznamovan s številnimi termini (mala vojna, gverilska vojna, ljudska vojna, nekonvencionalno vojskovanje, hibridno vojskovanje, itd.), a nikoli ni bil deležen večje pozornosti, ker ni predstavljal grožnje preživetju svetovnih ali regionalnih sil. Koncept asimetričnega razmišljanja in delovanja se je ohranil do današnjih dni, intenzivno se uporablja in razvija, trendi v globalnem varnostnem okolju pa kažejo tudi njegovo aktualnost na dolgi rok (Svete in drugi 2011; Tratz 2013). Ali je hibridno vojskovanje naslednja stopnja ali le novo poimenovanje v razvoju asimetričnega pristopa?

Prebivalstvo se je iz obrobne elementa, navsezadnje civiliste štiti tudi mednarodno humanitarno in vojno pravo ter naj ne bi bili vpleteni v oborožene spopade, prelevilo v točko osredotočenja v asimetričnem vojskovanja, in sicer kot akter (varnostne in obrambne naloge, obveščevalna dejavnost, itd.), cilj (napadi na civiliste in civilne cilje, informacijsko in psihološko bojevanje) in orodje (za strani v konfliktu je za končni uspeh bistvena podpora in naklonjenost prebivalstva, posredno se tako vpliva tudi na vlado oz. aktualno oblast) (Trinquier 2006; Paul in drugi 2013). Zanimalo me je,

¹ Zanimiva je primerjava z japonsko borilno veščino ju jitsu, ki temelji na ideji, da se nasprotnikovo moč in energijo uporabi proti njemu, torej postaneta njegova šibkost, branilec se odzove drugače od pričakovani napadalca (Breen in Geltzer 2011, 42).

kakšno vlogo je prebivalstvo odigralo v času slovenske osamosvojitvene vojne in v obdobju nastajanja in delovanja Manevrske strukture Narodne zaščite (MSNZ).

Med majem in oktobrom 1990 se je v Sloveniji odvila kompleksna geneza tajnega obrambnega samoorganiziranja, sprva spontano na lokalni ravni, čemur je sledilo nujno poenotenje ter celovita organizacija na republiški ravni, ki je 29. avgusta 1990 dobilo končno legalno formalno podobo, pozneje znano pod kratico MSNZ. To je bil sredi maja 1990 odgovor na t. i. razorožitev slovenske Teritorialne obrambe (TO) s strani jugoslovanskega armadnega vrha in na politični razkol med Republiškim štabom TO (RŠTO) in novo slovensko oblastjo, ki je bila aprila 1990 izvoljena na prvih demokratičnih večstrankarskih volitvah po 2. svetovni vojni. Nova vlada koalicije Demos (Demokratična opozicija Slovenije), ki je bila alternativa komunističnemu režimu in politična gonilna sila demokratizacije in osamosvojitve, je ravno v tistem času prevzela posle. MSNZ kot vojaška sila je ob tesnem sodelovanju z bojnimi enotami milice (skupaj jih lahko imenujemo obrambne sile) imela namen ob grožnji JLA tudi s silo obraniti procese demokratizacije in osamosvajanja. Spisek temeljnih nalog so sestavljali obveščevalna dejavnost, razmeščanje oborožitve, streliva in minsko-eksplozivnih sredstev (MES) v improvizirana skrivna skladišča po Sloveniji, oblikovanje operativnih enot in izdelava načrtov delovanja proti JLA (Svete 2010, 18–25). Zanimali sta me legitimnost in legalnost te kompleksne geneze tajnega obrambnega (samo)organiziranja oz. MSNZ.

V slovenski osamosvojitveni vojni sta se soočili neenaki oboroženi sili, JLA je imela kvantitativno in kvalitativno premoč, zato so bile slovenske obrambne sile (TO in milica) v izrazito podrejenem položaju. JLA je bila tipična konvencionalna vojska, glavna sila Oboroženih sil SFRJ (OS SFRJ), namenjena za vojskovanje proti sebi podobnim vojskam drugih držav. TO in milica (specialna enota, posebne in vojne enote) sta imeli vlogo prostorskih sil (k tem štejemo tudi partizanske brigade JLA) in v primeru okupacije nalogo izvajati gverilsko bojevanje proti nasprotniku. Iz tega sledijo razlike v oborožitvi, doktrini, strategiji in taktiki. Zgodovinske izkušnje kažejo, da konvencionalni pristop, z glavnim adutom ognjeno močjo, v asimetričnem konfliktu ne prinaša tudi končne zmage, prej nasprotno. Poleg konvencionalnega vojskovanja je Jugoslavija celovito oblikovala tudi asimetrične oblike vojskovanja z implementacijo koncepta splošnega ljudskega odpora in družbene samozaščite (SLO in DS) ter specialne vojne (strategije posrednega nastopanja). Slovenija si je kot šibki akter za obrambo nacionalnih interesov izbrala celovito uporabo asimetričnega vojskovanja,

medtem ko je jugoslovanska zvezna oblast ob podpori JLA za napad na slovenske interese oz. obrambo jugoslovanskih v prvi fazi še v času formalnega miru uporabila asimetrično vojskovanje z implementacijo gospodarskega bojevanja, poskusa mobilizacije ljudskih množic, informacijskega bojevanja s poudarkom na psihološko-propagandnem elementu in strategije posrednega nastopanja (poskus razorožitve slovenske TO in demonstracije sile JLA). Z razvojem konflikta se je kazala potreba po vse aktivnejši vlogi JLA, ko pa se je ta na terenu soočila z odločnim odporom (tako nevojaškimi oblikami obrambe kot oboroženim bojem), se je njeno delovanje transformiralo v primarno obliko, to je klasično konvencionalno vojskovanje, kar v razčlenitvi konflikta pomeni drugo fazo. Zanimala me je uporaba asimetričnega vojskovanja obeh akterjev.

S tem sem zaključil uvod v diplomsko delo, v naslednjem poglavju sem nadaljeval z opisom načina raziskovalnega dela, tj. metodološko-hipotetičnim okvirom, ki s hipotezami in metodami določa vsebino osrednjega besedila.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 PREDMET PREUČEVANJA

Predmet preučevanja je slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega vojskovanja. Teoretično izhodišče je zaradi celovitega razumevanja koncepta asimetričnega vojskovanja bolj obširno, sestavljajo ga nabor temeljnih pojmov in konceptov, opis konfliktov med šibkimi in močnimi akterji ter koncept asimetričnega vojskovanja. Analiza praktičnih primerov obsega slovensko osamosvojitveno vojno leta 1991, v ta kontekst sem dodal še predhodne priprave z obrambno (samo)organizacijo MSNZ iz leta 1990 in vlogo prebivalstva.

2.2 CILJI PREUČEVANJA

Prvi cilj je poglobljeno razumevanje asimetričnega vojskovanja, ker ima pomembno (pogosto prezrto) vlogo skozi zgodovino vojskovanja, aktualno je v sodobnem času in bo tudi v prihodnje. Asimetrični pristop je realna možnost za akterje z omejenimi zmogljivostmi, kot je tudi Slovenija, da bi lahko suvereno uveljavljala in branila nacionalne interese. Razprava v tej smeri je potrebna v luči nujne reforme slovenskega sistema nacionalne varnosti, kot tudi odnosa in vloge posameznika, družbe in države na področju varnosti.

Drugi cilj je prispevati kamenček v mozaik poznavanja tajnega obrambnega (samo)organiziranja MSNZ, ki je še vedno zavito v tančico skrivnosti in buri duhove, dodatna težava je nedostopnost arhivov, zato je pred raziskovalci še veliko dela. Na splošno pa je problematično, da je obdobje slovenske osamosvojitve med mladimi generacijami slabo poznano.

Tretji cilj je preučiti zadnjo v vrsti slovenskih izkušenj z oboroženim bojem in asimetričnim vojskovanjem na domačih tleh, s poudarkom na dejstvu, da je bila Slovenija kot šibkejši akter uspešna. Učenje iz izkušenj je pomembno v perspektivi razvoja in delovanja slovenskega sistema nacionalne varnosti, aktualnega dogajanja v mednarodnem varnostnem okolju ter sodobnih varnostnih izzivov in groženj.

Četrty cilj je ob 25. obletnici osamosvojitve Slovenije opozoriti, da slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega vojskovanja ne obsega samo znanih 10 oz. 11 dni, ko so potekali oboroženi boji, ampak širši časovni okvir in tudi druge

oblike bojevanja. V tem kontekstu bi morali ustrezen časovni okvir,² posamezne faze konflikta in tudi nekatere terminološke dileme³ rešiti s strokovno razpravo, medtem ko si je treba v javnosti prizadevati za celovito predstavitev slovenske osamosvojitvene vojne v perspektivi asimetričnega vojskovanja.

2.3 HIPOTEZE

H1: MSNZ je bila vojaška organizacija z asimetričnim pristopom delovanja, ves čas legitimna, a od prvih korakov v drugi polovici maja 1990 do 29. avgusta 1990 nelegalna.

H2: Slovensko prebivalstvo je MSNZ v obdobju nastajanja in delovanja nudilo različno podporo, v času osamosvojitvenih priprav in vojne pa je aktivno sodelovalo v obrambi s strategijo nenasilnega upora. Na drugi strani je JLA zanemarila pomen podpore prebivalstva.

H3: Jugoslovanska koncepta SLO in DS ter specialne vojne (strategije posrednega nastopanja) sta imela vse značilnosti asimetričnega vojskovanja. V slovenski osamosvojitveni vojni sta obe strani uporabili asimetrično vojskovanje: za Slovenijo je bilo temelj obrambe, Jugoslaviji kot dopolnilo konvencionalnemu vojskovanju.

2.4 RAZISKOVALNI PRISTOP IN METODE

Za izdelavo diplomskega dela sem izbral naslednje raziskovalne metode. Pri *zbiranju virov* sem sestavil nabor ključnih besed, ki so mi služile kot iskalna gesla, saj sem veliko dela opravil s pomočjo svetovnega spleta. V teoretski zasnovi sem bil pozoren na širšo zastopanost misli in ne le prevladujočo ameriško literaturo. Za posamezne komponente sem sestavil bibliografsko bazo, najskromnejša je bila pri

² Ena od tez, ki jo zagovarja načelnik MSNZ Anton Krkovič, je časovni okvir od razorožitve slovenske TO 15. maja 1990 do odhoda zadnjega vojaka JLA iz Slovenije 25. oktobra 1991 (Rajk 2011, 42). Kot sem zasledil, pri tem ni edini, saj so enakega mnenja tudi nekateri drugi pripadniki MSNZ oz. TO iz tistega časa.

³ Uporabljajo se različna poimenovanja: osamosvojitvena vojna, desetdnevna vojna, vojna za Slovenijo, obrambna vojna (Guštin v Rajk 2011, 40), vojna za obrambo slovenske suverenosti (Kladnik 2016). Več o teh terminoloških dilemah (tudi o vojni ali oboroženem spopadu) v diplomskem delu piše Matej Rajk (2011).

MSNZ. *Analizo in interpretacijo primarnih virov* sem zaradi omejenega obstoja⁴ in dostopnosti virov⁵ namenil raziskovanju MSNZ, pri tem sem računal na pomoč aktivnih udeležencev, s katerimi sem opravil *intervjuje*. *Analizo in interpretacijo sekundarnih virov* sem uporabil v vseh poglavjih. *Opisna metoda* je prevladovala pri opisu teoretskega temelja, kasneje pa pri opisu dogodkov ali procesov iz prakse. *Študija primerov* je v poglavjih o MSNZ in slovenski osamosvojitveni vojni, tekom raziskave sem se dotaknil že opravljenih študij primerov iz sekundarnih virov. *Primerjalno raziskovanje* sem uporabil pri primerjavi teorije ter delovanja Slovenije in SFRJ.

Drugo poglavje je s tem zaključeno, v naslednjem je opis temeljnih pojmov in konceptov, ki nam pomagajo razumeti osrednje besedilo.

⁴ Uroš Svete (2012b, 190) o tem pravi, da "konspirativna akcija, kot je bila Manevrska struktura Narodne zaščite, s pomanjkanjem (ali nedostopnostjo) primarnih pisnih virov drugačna niti ne more biti". Ob tem citira pripoved Toneta Kolarja, občinskega načelnika MSNZ v občini Slovenske Konjice, "da sta organiziranje in dejavnost MSNZ potekali v izjemno strogi tajnosti. Aktivnosti so potekale na podlagi ustnih dogovorov, le malo je pisnih dokumentov, v organizaciji pa je sodelovalo le omejeno število ljudi."

⁵ Tomaž Kladnik (2016, 56) opozarja na zapis iz zbornika *Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja*, da je "pomemben del dokumentov, ki bi jih lahko uporabil pri svojem raziskovanju, (je) nedostopen, povečini zato, ker so še vedno označeni s stopnjami tajnosti države, ki ne obstaja že skoraj četrto stoletje, ali pa so arhivsko še neurejeni".

3 TEMELJNI POJMI IN KONCEPTI

Teoretično izhodišče je bolj obširno, predvsem zaradi celovitega razumevanja koncepta asimetričnega vojskovanja in opredelitve ostalih pojmov in konceptov, ki se navezujejo na študijo primera MSNZ in slovenske osamosvojitvene vojne.

Moč (nacionalna, vojskovalna, bojna)

Pod slovarskim geslom **moč** v Slovarju slovenskega knjižnega jezika najdemo sedem razlag. Za obravnavano vsebino sta relevantni dve opredelitvi moči: (1) "značilnost česa glede na količino določenih dobrin, razvitosti določenega področja" in (2) "kar omogoča komu, da uveljavlja svojo voljo" ali "da vpliva, učinkuje na koga, kaj" (Bajec in drugi 1994, 564). Tako sta razvidni dve dimenziji moči, v prvem primeru gre za merjenje virov moči posameznega subjekta (zmogljivost), medtem ko druga izpostavlja posledice interakcije med vsaj dvema akterjema (vpliv). Zmogljivosti akterjev same po sebi v odnosih ne pomenijo nič, če ni volje, da se jih aktivira in pretvori v vpliv, po drugi strani se lahko v realni interakciji izkažejo za neučinkovite. Avtorji pri *think tanku* RAND so razumevanje pojma moč razdelili na tri pomene: viri (zmogljivosti), strategije (delovanje v določenem kontekstu – procesi, odnosi, okoliščine) in rezultati (posledice delovanja oz. vpliva – cilj dosežen ali ne) (Tellis in drugi 2000, 13–16).

Med teoretskimi in političnimi paradigmi o mednarodnih odnosih in varnosti **realizem** predstavlja kompetitivni model zagotavljanja varnosti, osredotočen je na nacionalno moč (politika moči), ki je temeljni atribut preživetja in delovanja. Ves čas se med državami, ki so ključni akter mednarodnega sistema in imajo monopol nad legitimno uporabo sile, odvija tekmovanje za omejene vire, ravnotežje moči pa se spreminja, ker v primerjavi z drugimi državami stremijo k vzpostavitvi relativne premoči ("igra ničelne vsote") (Malešič 2012b, 268). Za analizo in razumevanje konfliktov med šibkejšimi in močnejšimi akterji ter asimetričnega vojskovanja so zaradi alternativnih pristopov razmišljanja in delovanja šibkejših, ki se želijo izogniti atributom moči nasprotnika, uporabne tudi ostale teoretične perspektive sodobne varnosti.⁶

⁶ Razlago sodobne varnosti nudijo še liberalizem, konstruktivizem, marksizem in kritične teorije varnosti. Prvi dve sta najbolj relevantni in vplivni, zato sem opisal njune osnovne premise. Liberalizem je kot kooperativni model zagotavljanja varnosti alternativa realizmu, različne usmeritve poudarjajo pomen sodelovanja in soodvisnosti množice akterjev (relativizira vlogo države) na različnih ravneh in področjih

Družbena moč je potrebna, da lahko usmerjamo dejavnost drugih ljudi, in izvira iz sposobnosti obvladovanja pristopa do dobrin, ki so drugim nujno potrebne. Ta soodvisnost je vzpostavljena na sledečih področjih: politična dogajanja, fizična premoč, ekonomska odvisnost, duhovna navezanost, informacije, obveščevalne službe in legitimnost. Družbena moč je toliko večja, kolikor večja je navezanost na prav določeno dobro, katere razpoložljivost obvladujemo. Fizično obvladovanje šibkejših je najbolj prvobitna oblika družbene moči. Prvotno se je omejevala na telesno moč. Sicer ima fizična prisila, izpopolnjena in naslonjena na tehniko, še vedno primat kot izvor družbene moči. Kdor je fizično močnejši, si podreja druge. Fizična sila je še vedno "najbolj prepričljiv argument", pred katerim klone vse drugo. Če s fizično silo lahko obvladamo pogoje, ki so drugim potrebni za njihov obstoj, smo s tem izključili vse druge oblike družbene moči. Zato ima država kot zadnji adut v svojih rokah vedno fizično silo svoje vojske in policije. Če vse drugo odpove, se uporabi fizična sila. V zgodovinskem razvoju človeštvo ni napravilo bistvenega napredka k svojemu "počlovečenju", tako da bi fizično prisiljevanje odpravilo kot način za urejanje medsebojnih odnosov. Gola uporaba sile ne zadošča: sila sama na sebi je slepa. Obveščevalna služba dostavlja tiste informacije o stanju oseb, na katere hočemo učinkovati s svojo voljo, in ki so posebej pomembne za to, da si njihovo voljo podredimo (Bučar 1981, 151–177).

Nacionalna moč je celotna vsota sposobnosti posameznega naroda ali potencial, ki izhaja iz razpoložljivih političnih, ekonomskih, vojaških, geografskih, družbenih, znanstvenih ali tehnoloških virov. Vodenje in nacionalna volja pa sta vezivo, ki vse elemente združujeta v celoto (Murray in Viotti 1994, 583–602). Igor Kotnik (2014) pravi, da se nacionalne interese in cilje uresničuje in brani z uporabo instrumentov nacionalne moči, skladno z določili mednarodnega prava. Tradicionalno razumevanje instrumentov nacionalne moči razlikuje vojaško, ekonomsko, diplomatsko in informacijsko moč. Po njegovem mnenju je treba pri vrednotenju celovite nacionalne moči obravnavati širši nabor desetih instrumentov nacionalne moči: diplomatsko,

(tudi varnostnem), pomembno vlogo pripisuje institucijam in skupnim pravilom. Povečanje varnosti v eni državi, povečuje tudi varnost v drugih državah ("igra pozitivne vsote"). Širjenje demokracije in globalizacija ekonomije sta najboljše zagotovilo za mir in varnost v svetu (Malešič 2012b, 270–271). Konstruktivizem se pojavi kot konkurenca prej omenjenima teorijama ob koncu hladne vojne, poudarja identitete in interese, problematizira državo in njene interese, pomembno vlogo imajo nedržavni akterji, vedenje akterjev naj bi določalo kulturno-institucionalno (družbeno) okolje. Družbeno okolje oblikuje akterje in odnos akterjev do tega okolja določajo ideje in norme. Varnost vidi kot družbeni konstrukt (Malešič 2012b, 275). Znotraj konstruktivizma lahko obravnavamo tudi teorijo o strateški kulturi (kulturalizem).

informacijsko, vojaško, ekonomsko, sociokulturno oziroma ideološko, moralno, naravne vire, geostrateški položaj, velikost populacije in kakovost populacije. Instrumente nacionalne moči je treba uporabljati uravnoteženo in uglašeno, tako da je rezultanta delovanja t. i. pametna moč, kot jo imenuje Joseph S. Nye,⁷ pri čemer gre za kombiniranje mehke⁸ in trde (vojaške) moči. "Hans Morgenthau,⁹ priznani znanstvenik in praktik s področja mednarodne politike, je zapisal, da vojaška moč podeli drugim instrumentom nacionalne moči resničen pomen za skupno moč države" (Kotnik 2014).

Na podlagi prelomnih tehnoloških in družbenih sprememb zaradi revolucije informacijske tehnologije v postindustrijski družbi¹⁰ in nezanesljivosti klasičnega merjenja relativne nacionalne moči je ameriški *think tank* RAND za obveščevalno skupnost oblikoval nov konceptualni model za merjenje nacionalne moči, ki naj bi podal zanesljivejše informacije o realni in ne le navidezni nacionalni moči držav. Pomemben doprinos k temu daje poudarjen vpogled v "drobovje" družbe in države, ki ju kot aktivni družbeni strukturi sestavljajo različni akterji in institucije, odnosi in kvaliteta znanja,¹¹ poleg tega poteka izmenjava z zunanjim okoljem. Analize nacionalne moči so se lotili celovito, oblikovali so zelo širok nabor spremenljivk, indikatorjev in metod merjenja, klasične kvantitativne elemente so obogatili s kvalitativnimi. Model sloni na tezi, da je nacionalna moč produkt treh različnih sfer, ki so enako pomembne za izvajanje uporabne moči v mednarodnih odnosih (Tellis in drugi 2000).

Prva sfera zajema raven nacionalnih virov (*inputi*), ki so na voljo ali jih proizvede država. Ti so temelj za oblikovanje zmogljivosti, ki omogočajo zgraditi učinkovito vojaško silo. Nacionalne vire sestavljajo tehnologija, podjetništvo, človeški viri, finančni viri in naravni viri. Druga sfera se nanaša na nacionalno delovanje, na katerega vplivajo tako zunanji pritiski kot učinkovitost vladnih institucij (države) in družbe kot celote. Zajeti so mehanizmi, ki omogočajo državam, da nacionalne vire, ki

⁷ Eden glavnih zagovornikov liberalizma (institucionalne smeri).

⁸ Koncept mehke moči lahko razdelimo na zmogljivosti (neoprijemljive lastnosti države in njene družbe), vpliv (prepričevalna sredstva zunanje politike) in navzočnost (efektivno pozicioniranje države v svetu, kar je učinek izkoristka zmogljivosti v mednarodni skupnosti). Pojavne oblike vpliva so kulturna diplomacija, tradicionalna diplomacija, javna diplomacija, športna diplomacija, gospodarska in trgovinska diplomacija ter propaganda (Fenko 2014, 12).

⁹ Eden glavnih teoretikov realizma.

¹⁰ Alvin in Heidi Toffler sta to imenovala tretji val v razvoju civilizacije, informacijski je nasledil poljedelskega in industrijskega (Tellis in drugi 2000, 1).

¹¹ Avtorji so uporabili izraz *knowledge revolution*, torej revolucija znanja na podlagi informacijske znanosti, ki se širi po celotni družbi in vpliva tako na civilno kot vojaško okolje. Sposobnost vključiti revolucijo znanja v vsako področje delovanja družbe je ključna, ker spremembe na političnem, ekonomskem in družbenem področju same po sebi ustvarjajo temelj za nove oblike vojaške moči (Tellis in drugi 2000, xiii–xiv).

so skrita moč, pretvorijo v otipljive oblike uporabne moči. V tej sferi so obravnavane spremenljivke: zunanji pritiski iz mednarodnega sistema, infrastrukturne zmogljivosti (učinkovitost vladnih institucij) in koncept razmišljanja (racionalnost, sistem vrednot). Tretja sfera obsega vojaške zmogljivosti, razumljene so kot operativna sposobnost ali učinkovitost, ki je rezultat ciklične interakcije med nacionalnimi strateškimi viri in nacionalnim delovanjem. Najpomembnejša manifestacija zunanje nacionalne moči je vojaška zmogljivost (*output*). Za oceno vojaške zmogljivosti so pomembne naslednje spremenljivke: strateški viri, ki jih vlada zagotovi oboroženim silam (proračun, kadri, infrastruktura, vojaške raziskovalne institucije, obrambna industrija, oborožitveni sistemi in logistika); kako so ti viri preoblikovani v učinkovite zmogljivosti (viri ogrožanja, strategija, civilno-vojaški odnosi, doktrina, usposabljanje, organizacija, sodelovanje s tujimi vojskami, inovacije); zmogljivost oboroženih sil glede na sposobnost izvajanja nalog v celotnem spektru vojskovanja. Omenjene tri sfere skupaj določajo nacionalno moč (Tellis in drugi 2000).

Perspektive moči, ki zadevajo obrambno komponento, so vojskovalna, bojna in ognjena moč. "**Vojskovalna moč** vojske opredeljuje njeno sposobnost za vojskovanje. Je orodje, s katerim premaga sovražnika. Sestavljena je iz treh, medsebojno povezanih sestavin: idejne zasnove,¹² bojne morale¹³ in bojne moči" (Furlan in drugi 2006, 107). "**Bojna moč**¹⁴ je sestavina vojskovalne moči. Bojna moč so vse sile in sredstva za vojskovanje oziroma količinski in kakovostni kazalec celotne fizične moči in učinkovitosti enote, je celotna uničujoča sila, ki jo enota uporabi proti sovražniku v določenem času. Elementi bojne moči so kadri, vojaška oborožitev in oprema, pripravljenost za delovanje, vzdržljivost in kolektivno delovanje" (Furlan in drugi 2006, 92).

Žabkar (2003, 312) je izpostavil proces spreminjanja (relativnosti) moči, tako "da se med bojem neenakomernost sil spreminja; to velja tako za operacije, kot za bitke

¹² "Idejna zasnova je sestavina vojskovalne moči in je rezultat miselnega procesa. Vsebuje izkušnje iz preteklosti in teoretična spoznanja, kako lahko vojska deluje na najboljši način danes in v bližnji prihodnosti. Opredeljujejo jo načela vojskovanja, vojaška doktrina ter razvoj vojaške teorije in prakse" (Furlan in drugi 2006, 94).

¹³ "Bojna morala je sestavina vojskovalne moči. V širšem pomenu je bojna morala zavest o potrebi in nujnosti vojskovanja, v ožjem pa sposobnost in moralna ter psihološka pripravljenost enot in vsakega posameznika, da v razmerah, ko jim grozi smrtna nevarnost, motivirano izvedejo naloge" (Furlan in drugi 2006, 92).

¹⁴ Po Murrayu in Viottiju (1994, 583–602) je bojna moč zbirka zmožnosti vezanih na specifično vojaško ravnotežje med državami ali koalicijami. Sestavine vključujejo število in tip sil, tehnološke značilnosti oborožitve in opreme, disciplino, moralo, ponos, samozavest, pogum, zanos, lojalnost, usposabljanje, bojne izkušnje, sistem C2 (poveljevanja in kontrole), vzdržljivost in poveljevanje. Bojna moč je iluzorna, če ni podprta z nacionalno voljo za primerno uporabo.

in boje". Pomembna lastnost moči je, da ni statična kategorija, ampak je podvržena spreminjanju v skladu s kontekstom.

Iz zgornjega opisa vidikov moči je razbrati, da moč kot zmogljivost zajema tako materialne kot nematerialne elemente, ki so po naravi kvantitativni ali kvalitativni. Za asimetrično vojskovanje so posebnega pomena nematerialni in kvalitativni dejavniki, saj imajo pomembno vlogo z vidika moči, ko pomeni vpliv, kar pa v razvoju in razpletu konflikta šteje največ.

Civilna obramba

V uvodu sem že omenil, da asimetrično vojskovanje sestavljajo tudi različne nevojaške oblike delovanja, te so s perspektive ustroja države organizirane v civilno obrambo, ki skupaj z vojaško obrambo tvori obrambni sistem. Marjan Malešič (2012a, 215) poda sledečo definicijo:

Civilno obrambo opredelimo, kot tisti del obrambne in zaščitne dejavnosti družbe, katere prednostni namen je z nevojaškimi in nenasilnimi sredstvi zavarovati ljudi, družbene in osebne vrednote, gmotne in kulturne dobrine ter zagotoviti nepretrganost političnega, gospodarskega in kulturnega življenja v posamezniku in skupnosti neprijaznih razmerah – ob naravnih in drugih nesrečah, v izrednih razmerah in v vojni. Sistemske prvine civilne obrambe so zaščita in reševanje, gospodarska obramba,¹⁵ psihološka obramba, državljanska (nenasilna) obramba in 'politična' obramba¹⁶ (zaščitni ukrepi na področju oblasti).

¹⁵ "Gospodarsko obrambo predstavljajo ukrepi, ki imajo namen omiliti negativne gospodarske učinke vojnih ali drugih kriznih razmer. Temeljni namen gospodarske obrambe je zagotoviti kontinuiteto gospodarske dejavnosti v vojni ali drugih kriznih razmerah, kar lahko dosežemo z načrtovanjem industrijske proizvodnje, kmetijske dejavnosti in nekaterih ključnih storitev, oblikovanjem zalog, racionirano preskrbo, spodbujanjem ali omejevanjem izvoza oz. uvoza in drugimi gospodarskimi ukrepi. Ti ukrepi omogočajo nujno preskrbo prebivalstva in obrambnih sil v zaostrenih kriznih razmerah" (Malešič 2012a, 216).

¹⁶ "Koncept 'politične' obrambe temelji na predpostavki, da oblast oblastnikom ni dana sama po sebi, ampak je povezana z obvladovanjem virov politične moči, kot so avtoriteta in legitimnost, človeški viri, veščine in znanje, materialni viri in sankcije, pri čemer sta v dejanskih razmerah pomembni stopnja obvladovanja naštetih virov moči in njihova kombinacija. Države se trudijo zagotoviti kontinuiteto izvajanja oblasti tudi v kriznih razmerah in sprejemajo ukrepe, kot so ustavne in zakonske prilagoditve, preoblikovanje teritorialno političnih skupnosti, spremembe mandatov in pristojnosti organov oblasti ter suspenz nekaterih človekovih pravic" (Malešič 2012a, 217).

Od prej omenjenih sistemskih prvin civilne obrambe si поблиže oglejmo državljansko (nenasilno) obrambo ter informacijsko in psihološko delovanje, ki imajo v asimetričnem vojskovanju pomembno vlogo.

Informacijsko in psihološko delovanje

V slovenski Vojaški doktrini (Furlan in drugi 2006, 94–95) je zapisana naslednja opredelitev informacijskega delovanja:

Informacijsko delovanje¹⁷ je način bojnega in nebojnega delovanja, ki se izvaja v miru in vojni v podporo političnim ali vojaški ciljem, za vplivanje na osebe, ki vplivajo na odločitve. Deluje se na njihove informacije, procese obdelave informacij, sisteme poveljevanja in kontrole ter komunikacijske in informacijske sisteme, pri čemer se ščitijo lastne informacije in komunikacijski ter informacijski sistem. Informacijsko delovanje vključuje celotni spekter defenzivnih in ofenzivnih aktivnosti, ki se uresničujejo z načrtovanjem in izvajanjem ukrepov varnosti delovanja, z zavajanjem, psihološkim delovanjem, z elektronskim bojevanjem, informiranjem javnosti, s fizičnim uničenjem elementov sistemov poveljevanja in kontrole ter z drugimi ukrepi ob sočasni obrambi lastnih sistemov poveljevanja in kontrole.

Psihološko delovanje je vrsta informacijskega delovanja. Je načrtovana psihološka dejavnost v miru in vojni, usmerjena v sovražne (slabiti voljo do bojevanja), lastne (krepiti podporo in lojalnost) in nevtralne (pridobiti podporo) ciljne skupine za vplivanje na njihovo stališče in vedenje v podporo doseganju političnih ali vojaških ciljev. Obsega strateške psihološke aktivnosti, psihološko konsolidacijo in psihološke aktivnosti na bojišču (Furlan in drugi 2006, 103).

"**Psihološko obrambo** razumemo kot posredovanje verbalnih, vizualnih ali avdijskih signalov (potencialne) žrtve, ki delujejo v smeri krepitve lastne volje do odpora, slabljenja nasprotnikove volje do agresije, propagiranja lastnih stališč v mednarodni javnosti, ali v smeri blaženja negativnih učinkov drugih kriznih razmer" (Malešič 2012a, 216). Temeljne naloge psihološke obrambe so proučevanje tujih in lastnih možnosti komuniciranja, propagande in psihološkega bojevanja. "Psihološka

¹⁷ Libicki (1995, 2) loči sedem oblik informacijskega bojevanja: na področju poveljevanja in kontrole, na obveščevalnem področju, elektronsko, psihološko, hekersko, ekonomsko-informacijsko in kibernetično.

obramba temelji na predpostavki, da je družbo, ki je preprejena z različnimi kanali formalnega in neformalnega komuniciranja, v vojni bistveno težje obvladati kot pa družbo, v kateri so skupine in posamezniki komunikacijsko nepovezani" (Malešič 2012a, 216).

Psihološki učinki in volja do vojskovanja so temeljne sestavine asimetričnega vojskovanja, točka osredotočenja v vlogi akterja, cilja in sredstva pa prebivalstvo (domače, nasprotnikovo in mednarodno).

Strategija nenasilnega upora

Državljska (nenasilna) obramba temelji na strategiji nenasilnega upora. Pri državljanski (nenasilni) obrambi "gre za izvajanje nenasilnih akcij, za obliko izražanja družbene moči, ki lahko nadomešča ali dopolnjuje vojaško obrambo. Državljska nenasilna obramba vključuje številne oblike,¹⁸ od državljanske nepokorščine, demonstracij, nenasilnega protesta in prepričevanja, gospodarskega bojkota in stavke do političnega nesodelovanja in različnih oblik nenasilne intervencije" (Malešič 2012a, 216).

Vsebina strategije nenasilnega upora je kolektivno nenasilno delovanje neoboroženih civilistov na javnih mestih, tako moških kot žensk, ne glede na starost. Lahko gre za spontano organiziranje domačih prebivalcev oz. civilne družbe proti agresorju ali načrtno spodbudo (tuje) države kot del strategije uveljavljanja nacionalnih ali notranjepolitičnih interesov.¹⁹ Leta 2014 je strategijo nenasilnega upora iz pozabe v središče postavilo rusko posredovanje v Ukrajini (Krim, vzhodni del – Donbas) kot del hibridnega vojskovanja, zato so se na Zahodu poleg ofenzivne funkcije (predvsem v baltskih državah) obudile razprave o obrambnem potencialu te strategije (Bartkowski 2015, 6–11).

Varnostno samoorganiziranje

Koncept varnostnega samoorganiziranja je vsebinsko tesno povezan z jugoslovanskim obrambnim konceptom SLO in DS ter državljansko (nenasilno) obrambo – vsi omenjeni slonijo na aktivni vlogi posameznika (državljana). Poleg

¹⁸ Gene Sharp je sestavil seznam 198 metod nenasilnega delovanja, ki so razdeljene v tri večje skupine: nenasilni protest in prepričevanje, nesodelovanje (politično, ekonomsko in družbeno) in nenasilna intervencija (Aeinstein 2016).

¹⁹ Bartkowski (2015, 7) navede primera Kitajske (Južnokitajsko morje, Indija) in Rusije (Ukrajina, Romunija, domača proputinova gibanja).

zagotavljanja varnosti na državni ravni obstajajo v sodobnih družbah tudi možnosti za zagotavljanje varnosti na individualni in skupinski ravni. Pri tem gre tako za spontano obrambno in samozaščitno delovanje posameznikov kot tudi za različne oblike in stopnje varnostnega samoorganiziranja družbenih skupin (interesne, lokalne skupnosti) na temelju "naravne pravice" vsakega subjekta do samoobrambe, samozaščite in samopomoči (Grizold 1999, 35–38).

Potreba po varnosti je ena osnovnih človekovih potreb, sprva si jo je zagotavljal sam, v kasnejših razvojnih obdobjih je to pravico in dolžnost prenesel na družbeno skupnost, ki se je za ta namen posebej organizirala. Ta proces prenosa ni zgolj enosmeren in se lahko odvije tudi v nasprotni smeri.²⁰ Takšno pravico je treba zamejiti in natančno regulirati, da se ne izrodi v linč in anarhijo, ker varnostno samoorganiziranje ni samo pravica, ampak je tudi odgovornost. Proces mora hkrati in usklajeno potekati na ravni posameznika, lokalne skupnosti in predvsem države. Če sinhronizacija ni uspešna, lahko med naštetimi akterji pride do (nasilnega) konflikta (Kotnik 2008, 20–22).

Varnostno samoorganiziranje predpostavlja delovanje "od spodaj navzgor", tako da se spontano rodi med ljudstvom za zadovoljitev varnostnih potreb ali uveljavitev družbenih sprememb, na podlagi idej in samoiniciativnih aktivnosti posameznikov ali družbenih skupin, ter kasneje, glede na razvoj dogodkov, zamre na tej začetni, primitivni stopnji organiziranosti ali se tekom razvojnih faz oblikuje v »polnokrvno« organizacijo s kompleksno organizacijsko strukturo, odnosi in delovanjem. Pogosta značilnost tovrstne geneze je vsaj v začetni fazi tajnost obstoja in metod delovanja, kar je odvisno predvsem od vidika legalnosti in narave aktivnosti. Varnostno samoorganiziranje lahko povežemo z že omenjeno varnostno kulturo, pri čemer sklepamo, da gre za sorazmeren odnos: višja stopnja varnostne kulture vodi k širšemu obsegu varnostnega samoorganiziranja.

Izpostavim naj dve idealni obliki varnostnega samoorganiziranja, to sta upor (ang. *resistance*) prebivalcev proti tuji okupacijski vojaški sili in oblasti ter vstaja (ang. *insurgency*) znotraj posamezne države za spremembo aktualne družbeno-politične

²⁰ Kotnik (2008, 20–22) ponudi dva primera procesa prenosa v obratni smeri. Tradicionalni primer se zgodi, ko se državne institucije sesujejo ali ne delujejo dovolj učinkovito na delu državnega ozemlja. Ko se preseže določen prag občutka o pristranskosti in neučinkovitosti države, "se državljani relativno množično odzovejo na varnostno dogajanje in posežejo po prastari pravici samoorganiziranja in delovanja s ciljem zaščite osebne varnosti in varnosti družbene skupine oz. lokalne skupnosti". V postmodernem primeru pa se vloga države v sodobnem svetu zmanjšuje, vse več subjektov želi prevzemati njene naloge in pristojnosti, tudi na področju obrambe in varnosti (zasebna vojaška in varnostna podjetja).

ureditve na celotnem ali delu državnega ozemlja (ambicije so lahko tudi širše, regionalne ali globalne).²¹ V odnosu do notranjega in zunanjega okolja jim akterji oziroma njihovi deli (recimo, družbe so bolj ali manj homogene ali heterogene) in pravni red prisodita oznaki: prva (ne)legitimnosti in drugi (ne)legalnosti – zelo pomembni (ali celo usodni) za (ne)dosego ciljev. V tem kontekstu je znana maksima: kdor je za nekoga borec za svobodo, je za drugega terorist.

Legalnost in legitimnost

Legalnost pomeni predvsem *zakonitost*, v širšem smislu pa tudi *pravnost* nekega družbenega ravnanja ali družbene institucije. Legalno ravna tisti subjekt, ki se podreja pravnemu zakonu oziroma postavljenemu (pozitivnemu) pravu (Cerar 2006).

Legitimnost pomeni predvsem upravičenost, sprejemljivost, lahko pa ne nazadnje tudi pravičnost nekega družbenega ravnanja ali institucije. Beseda legitimnost je sestavljena iz dveh delov: iz besede *lex*, ki pomeni *zakon*, in besede *intimus*, ki pomeni *notranji* ali *najgloblji*. To pomeni, da gre pri legitimnosti predvsem za naš notranji odnos do nečesa, čemur nato pripišemo značaj (ne)legitimnosti. Na kolektivni ravni se ta notranja doživetja posameznikov izrazijo navzven, bodisi v javni podpori bodisi v kritiki dejanj in obstoja neke oblasti²² (Cerar 2006).

Konvencionalno in nekonvencionalno vojskovanje

Oborožene sile nacionalnih držav izvajajo vojskovanje na ustaljen način, kar poimenujemo kot konvencionalno vojskovanje, "kjer se velike vojske zoperstavijo na bojišču, pri tem pa uporabljajo podobno strategijo, taktiko in oborožitev" (Svete 2002a, 24).

Če vojskovanje odstopa od usklajenih, splošno veljavnih pravil in norm, govorimo o nekonvencionalnem vojskovanju, ki se "nanaša na oblike vodenja vojne oz. vojskovanja, ki v neki časovni točki odstopajo od ustaljenih vzorcev uporabe akterjev, metod in tehnik kot tudi učinkov in ciljev vojskovanja. Za razliko od konvencionalnega, je nekonvencionalno vojskovanje pogosto prikrito, hkrati pa ima močno politično oz. še

²¹ V nadaljevanju enakovredno uporabljam pojme uporniki, vstajniki ali gverilci (in njihove besedne zveze) kot poimenovanje za praviloma šibkejše akterje z nedržavnim statusom.

²² Tako je npr. lahko ravnanje vlade legalno in legitimno – tj. tako v skladu z zakonom (pravom) kot tudi splošno sprejemljivo oziroma pozitivno ovrednoteno s strani državljanov. Lahko pa je npr. ravnanje vlade legalno, vendar nelegitimno (npr. vlada dosledno izvršuje zakon, s katerim večina državljanov izrazito ne soglaša), ali pa legitimno, vendar nelegalno (vlada ravna državljanom všečno, vendar pri tem krši zakon ali kake druge predpise)" (Cerar 2006).

bolj pogosto versko, etnično ali kriminalno komponento." Tipično nekonvencionalno vojskovanje izvajajo majhne, šibke ali pa tehnološko slabo razvite entitete, ker z konvencionalnim vojskovanjem ne bi imele možnosti doseči postavljenih ciljev in bi bile hitro poražene. Nekateri avtorji sam koncept asimetričnega vojskovanja tesno povezujejo z nekonvencionalnim vojskovanjem, ki je ena njegovih osnovnih značilnosti (Svete 2002a, 28–32).

"Tako kot asimetrično moramo tudi nekonvencionalno vojskovanje obravnavati relativno. Kar je v nekem trenutku nekonvencionalno, lahko že čez čas postane konvencionalno in povsem v skladu z veljavnimi normami. Zato je potrebno konvencionalno in asimetrično vojskovanje preučevati zgolj na eni točki časovnega kontinuuma" (Svete 2002a, 33). Najbolj znana oblika nekonvencionalnega vojskovanja je gverilsko bojevanje.

Gverilsko bojevanje

Gverilsko²³ vojskovanje predstavlja alternativo konvencionalnemu vojskovanju, zato se omenjena v temeljnih izhodiščih razlikujeta. Posamezen subjekt (gibanje, organizacija) je praviloma sestavljen iz politične in vojaške komponente, zato sta pomemben element gverilskega bojevanja politična agenda in propaganda za mobilizacijo prebivalstva. Gverilsko vojsko sestavljajo lokalni prebivalci ("remilitarizacija od spodaj"), v primeru okupacije tuje sile tudi vojaki premagane redne vojske ali pa je pomožna vojaška sila kot del oboroženih sil nacionalne države, sestavljena iz rezervistov in se aktivira v času vojne (primer TO v SFRJ). Gverilska vojska ima lahko pehotno oborožitev in omejeno orožje za ognjeno podporo (minometi, protiklepno in protiletalsko orožje). Enote so majhne in razpršene, za določene ofenzivne naloge se združijo. Tekom konflikta se lahko gverilska vojska skozi razvojne faze oblikuje v klasično konvencionalno vojsko. Temeljni načeli gverilskega bojevanja sta izogibanje odločilni bitki in izčrpavanje nasprotnika, zato se napade tam, kjer je nasprotnik šibak in to najmanj pričakuje, obrambno delovanje ni odločilno. Namera ni premagati nasprotnikove vojske, ampak zlomiti njegovo voljo do vojskovanja, da se odpove svojim ciljem.²⁴ Glavna taktična delovanja so zasede, naskoki in diverzije, cilji

²³ Pojem izvira iz španske besede *guerrilla*, ki v prevodu pomeni mala vojna in je pomanjševalnica za pojem vojna (šp. *guerra*). Zgodovinsko izvor pojma izhaja iz obdobja španskega upora proti Napoleonovi okupaciji leta 1808 (Svete 2009, 387).

²⁴ Vojska izgublja, če ne zmaguje, in uporniki zmagujejo, če ne izgubljajo. S temi besedami je leta 1969 ameriški državni sekretar Herry Kissinger komentiral vojno v Vietnamu (Mack 1975).

pa mehke tarče: osebje, oprema, infrastruktura, logistika, itd. Gverilsko bojevanje je uspešnejše na čim večjem ozemlju (prisotno povsod in nikjer) in na dolgi časovni rok ("razvlečena vojna"). Gverilsko bojevanje spretno izkorišča geografske značilnosti (naselja, gore, gozdovi, močvirja). Ključni element je enotnost in povezanost s prebivalstvom, ki nudi materialno in moralno podporo (informacije, logistika, kadri, skrivališča). Običajno se pri tem prebivalstvo znajde med kladivom in nakovalom (nasilne represalije z obeh strani), pogosta je politična razdelitev družbe in posledično državljanska vojna, kar se tekom konflikta odrazi v kompleksnih razmerjih med akterji in zelo velikem številu civilnih žrtev (Dach 1957; Clausewitz 1985; Keegan 2005; Tratz 2013).

4 DAVID PROTI GOLJATU: TEORIJA IN PRAKSA

V tem poglavju sem skušal strnjeno orisati dinamiko konfliktov med šibkimi in močnimi akterji,²⁵ kar preprosto ilustrira svetopisemska zgodba o boju med Davidom in Goljatom, ko je prvi (šibkejši) z zvijačo in pračo presenetil drugega, ki je bil neprimerljivo fizično močnejši, a je mrtev obležal na bojnem polju, še preden je uspel uporabiti svojo moč. Predstavil sem glavne teze iz teoretske razlage tega fenomena in statistične rezultate iz prakse na podlagi študij, ki so zajele daljša časovna obdobja s širokim naborom primerov.

Močnejšim državam v konfliktih ne uspe vedno zmagati (uveljaviti postavljenih ciljev), kar je posledica ponesrečenega preoblikovanja moči iz virov v rezultat. Zagovorniki razumevanja moči kot strategije predlagajo spremembo metodologije, tako da se iz neposrednega sklepanja iz moči kot virov na moč kot rezultat pozornost usmeri na procese, odnose in okoliščine, kar je okvir, v katerem so viri in rezultati v interakciji (Tellis in drugi 2000, 17–18). V tem pogledu teorije, ki skušajo pojasniti neuspeh močnega akterja, ki pričakuje hitro zmago za nizko ceno, temeljijo na strateških spremenljivkah, to so viri (mehanizacija), strategije (strateški pristop) in cilji (asimetrija interesov), kot posebno spremenljivko lahko dodamo še okoliščine (demokratizacija vojne, zunanja pomoč) (Tratz 2013).

Pri porazu močnejšega pogosto ne gre za vojaški poraz, ampak poraz na političnem polju, ker ni bi dosežen politični cilj(i). V 21. stoletju odmevni dolgotrajni vojni v Iraku in Afganistanu (v obeh državah konflikt še kar traja) tudi spadata v kategorijo dvomljivih rezultatov z različnimi interpretacijami.

4.1 TEORETSKI TEMELJI

Uspeh šibkih akterjev proti močnim nasprotnikom je tesno povezan z načinom vojskovanja. V 20. stoletju se je delovanje šibkih akterjev zelo izboljšalo zaradi širše in spretnejše uporabe **nekonvencionalnega vojskovanja**, ki je v tem obdobju dobilo razvojni pospešek na podlagi teorije in prakse znanih poveljnikov in avtorjev: Thomas

²⁵ V literaturi pogosto imenovani mala vojna (ang. *small war*), omejena vojna (ang. *limited war*), asimetrični konflikt (ang. *asymmetric conflict*) ali protivstajništvo (ang. *counterinsurgency*, na kratko COIN). Pojem mala vojna je leta 1940 začel uporabljati Korpus mornariške pehote ZDA (marinci) za poimenovanje operacij proti vstajnikom in notranje konflikte zaradi političnih, ekonomskih ali socialnih problemov (Tratz 2013). Razlaga superiornosti močnejšega se običajno omeji na kvantitativne in kvalitativne kazalnike konvencionalnega merjenja vojaške moči (Cassidy 2002, 53).

E. Lawrence (gverilsko vojskovanje), Mao Tse Tung (ljudsko vojskovanje), Ho Chi Minh, Vo Nguyen Giap in Che Guevara (revolucionarno vojskovanje) (Tratz 2013). V bistvu gre za koncept gverilskega vojskovanja, katerega osnovne značilnosti sem opisal v poglavju o temeljnih pojmi in konceptih.

Fenomena razlage neuspeha močnega akterja proti šibkemu se je zaradi vietnamske vojne že leta 1975 lotil Andrew Mack, ki je zelo pogosto citiran in pionirski pri uporabi pojma asimetrija na področju nacionalne varnosti (asimetričen konflikt) (Cassidy 2002, 43). Avtor je poudaril, da relativna moč pomeni relativni interes (večja moč – manjši interes in obratno), slednji pojasni relativno politično ranljivost (večji interes – manjša ranljivost in obratno) in tako pridemo do razlage poraza močnih akterjev. Razlike v **politični volji** imajo korenine v različnih percepcijah glede vloška (dobička, tveganja, interesa). Uporniki so kot šibki akter eksistencialno ogroženi, zato zanje konflikt poteka kot totalna (ang. *total*) vojna, medtem ko na drugi strani za močno (tujo) državo ali oblast preživetje ni ogroženo, zato oblikuje percepcijo o omejeni (ang. *limited*) vojni, v kateri popolna mobilizacija vseh vojaških virov ni politično možna niti potrebna. V dolgotrajnih vojnah z negativnimi rezultati na bojiščih se zmanjša volja javnosti (demokratske države) ali politične elite (avtoritarne države) za nadaljevanje, zato je večja verjetnost, da pride do umika (Mack 1975). Treba je upoštevati omejitev te razlage, ker se močnejša politična volja ne zdi sama po sebi zadostna za poraz močnejšega nasprotnika, saj ne more nadomestiti neustrezne strategije. Tudi relativna moč ne more vedno napovedati relativnega interesa (Arreguín-Toft 2005).

Adam Cianciara je rezultat v asimetričnih konfliktih povezal s **političnimi cilji** močnih akterjev, ki so lahko transformacijski ali netransformacijski. Prvi predpostavljajo željo močnega akterja, da spremeni politični, ekonomski in družbeni sistem šibkejšega akterja (nove politične in družbene institucije), kar je lahko cilj sam po sebi ali orodje za izpolnitev drugih političnih ciljev. Drugi pa tvorijo namero močnega, da ne spreminja sistema šibkejšega, ampak samo z vojaško silo vpliva na njegovo ravnanje. Postavil je hipotezo, da je poraz močnega akterja v asimetričnem konfliktu verjetnejši, če skuša uresničiti transformacijske cilje, in obratno, če zasleduje netransformacijske cilje, ima večje možnosti za zmago (Cianciara 2012).

Patricia L. Sullivan je postavila nekoliko prilagojeno tezo o vlogi volje in političnega cilja, saj o rezultatu naj ne bi odločala razlika v volji med močnim in šibkim akterjem (ta bo zaradi podrejenosti plačal višjo ceno, zato je logična višja raven volje), ampak odgovor leži pri močnem akterju in razhajanju med še sprejemljivimi v začetku

predvidenimi stroški in dejansko človeško in materialno ceno, ki jo prinese uporaba sile za uveljavitev političnih ciljev (Sullivan 2007).

Ivan Arreguin-Toft je oblikoval tezo, da je **strateška interakcija** najboljša razlaga za dinamiko in rezultat asimetričnega konflikta. Močni akter ima na razpolago dve obliki ofenzivne strategije, to sta neposreden napad (ang. *direct attack*) in barbarizem²⁶ (ang. *barbarism*). Šibki akter se lahko zoperstavi z dvema oblikama obrambne strategije: neposredno obrambo (ang. *direct defense*) in gverilskim vojskovanjem in / ali terorizmom (ang. *guerrilla warfare / terrorism*). Neposreden napad in neposredna obramba sta konvencionalna pristopa, barbarizem in gverilsko vojskovanje sta nekonvencionalna. Za obe strani neposredni pristop pomeni napad na sovražnikove oborožene sile ali zmogljivosti za boj, medtem ko posredni pristop skuša uničiti sovražnikovo politično voljo za boj. Arreguin-Toft je prišel do zaključka, da bodo močni akterji izgubili asimetričen konflikt, ko uporabijo napačno strategijo proti strategiji svojih šibkejših nasprotnikov. Oborožene sile močnih držav so prilagojene za boj s sebi enakimi v simetrični konvencionalni vojni, zato imajo v asimetričnih konfliktih pogosto težave, ker enak pristop uporabijo za drugačen model ("z macolo ubiti muho") (Arreguin-Toft 2005). Omejitev teorije o strateški interakciji je, da akter nima ravno prostih rok pri izbiri idealne strategije, ki bi zagotovila uspeh, saj je to pogojeno z razpoložljivimi viri, kulturo, notranjo politiko, tradicijo, itd. Druga pomanjkljivost je, da bi po logiki moral biti rezultat določen že na začetku, ko je jasno, kateri strategiji si stojita nasproti (Cianciara 2012, 129).

Jason Lyall in Isaiah Wilson sta razvila teorijo, da je po 1. svetovni vojni vse obsežnejša **mehanizacija** državnih vojsk odgovorna za zmanjšanje uspeha močnih držav v COIN vojnah. Redne vojske so osredotočene na vojaško tehniko in oboroženi boj, medtem ko se gverilci usmerijo na vplivanje na lokalno prebivalstvo, pri tem ne potrebujejo tehnologije in tudi čas je njihov zaveznik. V COIN je najpomembnejši element zbiranje informacij, politični proces (podpora prebivalstva, četudi pasivna) pa bolj vpliva na končni rezultat kot bojevanje z gverilci.²⁷ Redne vojske z obsežnim

²⁶ Pri barbarizmu gre za sistematično kršenje vojnega in humanitarnega prava (mučenja, usmrtitve, itd.) pri obravnavi tako bojevnikov kot civilistov pri zasledovanju vojaških ali političnih ciljev, pri tem se skuša zlomiti nasprotnikovo voljo in zmogljivosti za boj (Arreguin-Toft 2005).

²⁷ Pri RAND namesto klasične delitve na dve protivstajniški (COIN) šoli z osredotočenostjo na prebivalstvo (ang. *population-centric*) ali sovražnika (ang. *enemy-centric*), pri čemer najboljše rezultate v praksi prinaša hkratna uravnotežena uporaba obeh, predlagajo dve dihotomiji: tarča (aktivni uporniki vs. podpora upornikov) in delovanje (zmanjšati motive vs. kinetične akcije) (Paul in drugi 2013, 4–8). Čeprav COIN operacije vsebujejo tudi kinetične akcije, je vseeno glavni poudarek na sodelovanju s prebivalci, zato vojaške akcije predstavljajo samo en del širokega pristopa, ki vsebuje kombinacijo palete

arzenalom visoko tehnološke opreme in motoriziranih vozil (tanki, letala) na tak način nadomeščajo moštvo (pehoto) in uporabljajo svojo logistično podporo, kar je pomembno zmanjšalo neposredni stik z lokalnim prebivalstvom, posledično nimajo na razpolago informacij in razumevanja specifičnosti lokalnega okolja (problem identifikacije gverilcev in prebivalcev). Torej, gradnja odnosa z lokalnim prebivalstvom,²⁸ ki prinaša legitimnost, je bistvena razlika med redno vojsko in gverilci. Moderne vojske tako nenamerno bolj spodbujajo kot pa onemogočajo upornike (Lyll in Wilson 2009). Kvantitativna in kvalitativna vojaška in tehnološka superiornost še ni zagotovilo za zmago, v asimetričnem kontekstu jo lahko celo spodkoplje (Cassidy 2002, 45).

Gil Merom je raziskoval povezavo med **družbeno-politično ureditvijo** močne države in možnostjo za uspeh proti šibkemu akterju, zato si je zastavil vprašanje: kako demokratične države izgubijo majhne vojne kljub vojaški premoči? Politični nadzor nad vojsko omejuje obseg vojaških operacij in uporabo sile, zmanjša se tudi raven žrtvovanja družbe. Z vidika demokracije morajo biti vojne kratke in žrtve minimalne.²⁹ Tako je za šibkejšega akterja ugodno doseči politične cilje z dolgotrajno vojno izčrpavanja, tako da politični in ekonomski stroški s časom presežejo sprejemljivo raven, še posebej, če za močnega akterja spopad poteka daleč od domovine in ne ogroža njegovega obstoja (Merom 2003). Meromovo teorijo nekateri primeri iz prakse potrjujejo, spet drugi zavračajo, saj tudi avtokracijam ni uspelo v asimetričnem konfliktu (SZ v Afganistanu) in demokracije se prav tako lahko pohvalijo z uspehom (Irak 1991, Kosovo 1999) (Cianciara 2012, 128).

Asimetričen konflikt se ne odloča samo na bojišču, ampak tudi zunaj njega z mobilizacijo javnega mnenja na domačem ozemlju, v državi nasprotnika in v širši mednarodni skupnosti. V tem kontekstu je pomemben element notranja struktura močnega akterja (države), predvsem dinamika odnosov med civilno družbo in politično

nevojaških elementov (politični, administrativni, ekonomski, psihološki, informacijski), ki so v končni fazi namenjeni varnosti, obnovi in razvoju dotične države in družbe, t. i. *nation-building*, kar posredno porazi upornike. Samo ubijanje upornikov za COIN ne prinese uspeha, poleg tega ni možno ubiti vseh. Upoštevati je treba, da upor sestavljajo tudi aktivni in pasivni podporniki, kar seznam tarč razširi na nepredstavljen delež populacije. Nemalokrat osredotočenje na ubijanje samo ustvarja nove upornike, ker se člani socialne mreže žrtve čutijo prizadete in iščejo maščevanje (Svete 2012a, 65).

²⁸ Zelo znana krilatica je "*hearts and minds*", torej osvojiti srca in misli, kar je ena od metod, kako ločiti prebivalstvo in gverilce, za katere je Mao Tse Tung uporabil primerjavo, da so prebivalci voda, gverilci pa ribe, ki živijo v vodi (Cassidy 2002, 53). Omenjena metoda temelji na nenasilnem pristopu. Druga metoda pa je nediskriminatorna uporaba nasilja (po Arreguin-Toftu barbarizem).

²⁹ T. i. sindrom nič žrtev, kar vpliva na delovanje vojske z izbiro temu ustrezne strategije in taktike (Cassidy 2002, 47).

elito. Šibkejši skuša na to vplivati, tako da poruši notranjo kohezijo (enotnost) močnega akterja in posledično oslabi ter s časom uniči njegovo (politično, nacionalno) voljo za nadaljevanje konflikta, zato njegove vojaške zmogljivosti ne glede na premoč postanejo popolnoma nepomembne (Goulding 2000; Cassidy 2002).

Redkim uporom ali vstajam je uspelo brez **zunanje podpore**, ki je lahko posredna ali neposredna. Zunanja pomoč lahko spremeni razmerje moči med šibkim in močnim, pri tem je pomembna internacionalizacija in transformacija konflikta, ko iz notranjega ali lokalnega postane regionalni ali globalni.³⁰ Oblike zunanje pomoči obsegajo finančno pomoč, materialno pomoč (oborožitveni sistemi, strelivo, oprema, logistika), oborožene sile, svetovalce, ekipe za usposabljanje, prostovoljce. Težko je za kakšen primer z gotovostjo trditi, da je bila zunanja pomoč odločilna, saj nobena količina zunanje pomoči ne more nadomestiti nizke volje ali napačne strategije šibkega akterja (Record 2005, 16–31).

Pretirano poenostavljanje ni primerno za razlago kompleksnega pojava, kot je vojna, zato zgornje teorije nikoli nimajo samostojnega vpliva (ne nazadnje imajo tudi pomanjkljivosti in omejitve, primeri iz prakse jih potrjujejo in zavračajo), ampak so vse med seboj povezane in lahko le kot celota ponudijo odgovore o posameznem praktičnem primeru konflikta med šibkim in močnim akterjem, ki je zopet vsak edinstven. Širok nabor dejavnikov, ki vplivajo na rezultat konflikta med Davidom in Goljatom, potrjuje novejša raziskava *think tanka* RAND, v kateri so identificirali kar 24 konceptov COIN delovanja, ki se v različnih kombinacijah uporabljajo v COIN operacijah, predhodna raziskava iz leta 2010 pa je imela tudi zgovoren naslov "zmaga ima tisoč očetov" (*Victory Has a Thousand Fathers: Detailed Counterinsurgency Case Studies*) (Paul in drugi 2013).

4.2 STATISTIKA O PRAKSI

Arreguin-Toft je v prej omenjeni študiji opravil statistično analizo asimetričnih konfliktov v obdobju med 1800 in 1998. Šibki akterji so zmagali 29, 2 % vseh asimetričnih konfliktov in zelo zanimivo je, da so imeli od leta 1950 naprej šibkejši

³⁰ Primeri: ameriška revolucija l. 1776 (pomoč Francije); kitajska komunistična revolucija (pomoč SZ); francosko-indokinska vojna (pomoč Kitajske); vietnamska vojna (pomoč Severnega Vietnama, ki je imel pomoč SZ in Kitajske); sovjetsko-afganistanska vojna (pomoč ZDA in arabskih držav) (Record 2005, 16–31).

akterji v celoti veliko višji oz. več kot polovičen delež zmag (55 %).³¹ Šibkejši so zmagali 23, 1 % konfliktov s simetričnim pristopom in 78, 4 % konfliktov z asimetričnim pristopom (Arreguín-Toft 2005).

Lyall in Wilson sta na primeru 286 konfliktov med šibkimi in močnimi akterji v času med 1800 in 2005 ugotovila izrazito razliko med 19. stoletjem, ko v 25-letnih obdobjih delež zmag močnih akterjev ne pade pod 70 %, in 20. stoletjem, ko se trend obrne v izrazito povečanje deleža zmag šibkejših akterjev, ki od leta 1926 v vsakem 25-letnem obdobju predstavljajo več kot polovico³² (Lyall in Wilson 2009, 69).

Pri RAND so naredili poglobljeno raziskavo o izkušnjah iz sodobnih konfliktov med šibkimi in močnimi akterji na temelju COIN delovanja, ki so se začeli po 2. svetovni vojni in končali do leta 2010. Med 71 primeri, ki so bili uvrščeni v vzorec, so zabeležili 29 primerov zmage COIN (močni akter: vlada) in 42 (60 %) primerov poraza COIN, torej zmage nasprotnika (šibki akter: vstajniki). Zaradi vpliva zgodovinskih okoliščin (konec apartheida in kolonizacije) so za primerjalno analizo nekaj primerov izločili, tako da se je nabor primerov skrčil na 59, od teh je 31 (53 %) primerov zmag upornikov. 44 primerov je dalo prednost COIN kinetičnim akcijam, od teh so jih uporniki zmagali 27 (61 %). 15 primerov je slonelo na COIN metodah zmanjšanja motiva, v teh je vlada izgubila samo 4 krat (27 %) (Paul in drugi 2013, 13–20).

Statistika potrjuje, da šibkejši akterji v konfliktu z močnejšim imajo možnosti za zmago (dosego ali obrambo postavljenih političnih ciljev) in ta verjetnost sploh ni zanemarljiva, saj je glede na zgodovinski trend delež zmag šibkejših v porastu in več kot polovičen.

V tem poglavju smo spoznali teoretični in statistični vidik konflikta med Davidom in Goljatom, v naslednjem pa sem opisal pristop, ki šibkejšemu predstavlja preverjeno okno priložnosti za zmago nad močnejšim, to je asimetrično vojskovanje.

³¹ Za 50-letna obdobja je delež zmag šibkejših akterjev sledeči: 1800–1849 (11, 8 %), 1850–1899 (20, 5 %) in 1900–1949 (34, 9 %). Avtor je za asimetričen konflikt določil prag razmerja moči vsaj 5:1 v korist močnejšega (Arreguín-Toft 2005).

³² Za 25-letna obdobja je delež zmag šibkejših akterjev sledeči: 1901–1925 (približno 40 %), 1926–1950 in 1951–1975 (obakrat približno 60 %), 1976 – 2005 (približno 75 %) (Lyall in Wilson 2009, 69).

5 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE

5.1 DEFINICIJA

Enotna definicija asimetričnega vojskovanja ne obstaja, zato je definicij toliko kot piscev o tej temi ali percepcij držav (akterjev) izvora. Cassidy (2002, 43) celo pravi, da je pojem asimetrije na varnostnem področju zaradi množice pristopov in definicij izgubil uporabnost in jasnost. Kot sem omenil v prejšnjem poglavju, je pionirska uporaba pojma asimetrija pripisana Andrew Macku, ko je leta 1975 vietnamsko vojno analiziral na podlagi koncepta asimetričnega konflikta, medtem ko so se definicije asimetričnega vojskovanja začele obsežneje pojavljati šele konec 90-ih let 20. stoletja³³ (Svete 2009, 384). Asimetrija in z njo povezane besedne zveze (vojskovanje, pristop, grožnja, konflikt) so pojmi, ki so zelo pogosto uporabljeni v sodobnih vojaških, obrambnih in varnostnih analizah (Svete in drugi 2015, 25), vendar sam koncept ni nov, celo nasprotno: koncept je zelo star in sega do samih zgodovinskih korenin vojskovanja. Res pa je, da so se akterji, metode, sredstva in učinki korenito spremenili (Svete 2009, 382). Z notranjim konfliktom v Ukrajini in ofenzivnim posredovanjem Rusije (polotok Krim, regija Donbas) leta 2014 se je v strokovnem in medijskem diskurzu na Zahodu uveljavil nov pojem hibridno vojskovanje. O razmerju med pojmom asimetrično in hibridno vojskovanje nekaj več v nadaljevanju.

Pri iskanju jasne in celovite definicije sem se oprl na slovensko obramboslovno stroko, izbrana je bila oblikovana na podlagi analize vrste tujih opredelitev z upoštevanjem njihovih pomanjkljivosti: **"Asimetrično je tisto vojskovanje, kjer njegovi akterji od posameznika do mednarodnih koalicij (ad hoc ali permanentnih) uporabljajo metode in sredstva v določenem času in na tak način, da ob upoštevanju tako nasprotnikovih kot lastnih defenzivnih in ofenzivnih zmogljivosti in ranljivosti povzročijo najbolj nesorazmerne učinke glede na vložena sredstva. Pri tem gre za uporabo tako vojaških kot nevojaških oblik na vseh ravneh interakcij med akterji – od mirnodobnega stanja do vojne"** (Svete 2002a, 29).

Asimetrično vojskovanje pomeni delovanje, ki presega nasprotnikova pričakovanja in funkcije varnostnih mehanizmov, izkorišča njegove slabosti in

³³ Prva (zahodna) definicija asimetrije in asimetričnega vojskovanja v uradnih virih je bila leta 1995 predstavljena v ameriškem dokumentu *Joint Warfare of the Armed Forces of the United States* (Metz 2001, 23).

uveljavlja primerjalne prednosti tekmeča, zato je rezultat medsebojnega strateškega vplivanja akterjev v konfliktu. Temelj asimetrije je iskanje idej, ki so v nasprotju z idejami ravnotežja moči v konvencionalnem smislu. V tem kontekstu je asimetrija kot načelo lahko uporabljena v kateremkoli vojskovanju, tako da se vojskovanje, ki temelji na asimetriji in katerega najpomembnejši element je asimetrija, imenuje asimetrično vojskovanje (Svete in drugi 2015, 25–27).

Sodobne **oblike** asimetričnega vojskovanja³⁴ so terorizem, psihološko bojevanje, orožje za množično uničevanje, urbano in gverilsko bojevanje, ekonomsko ter informacijsko bojevanje (Svete 2002b, 24). Asimetrično vojskovanje vključuje različne strateške pristope, kot so konflikti nizke intenzivnosti, operacije drugačne od vojne, strategija posrednega nastopanja, gverilsko vojskovanje ter terorizem vseh vrst in oblik (Svete in drugi 2015, 26). Omenjenim bi lahko dodali še kitajski koncept neomejenega vojskovanja in mednarodni kriminal, ki ga podpirajo države (Svete 2002a, 67).

5.2 ZNAČILNOSTI

Pomembno je poudariti, da vojaška raven ni edini element asimetričnega vojskovanja, saj ta lahko presega celo obrambno ali nacionalnovarnostno področje. Čas in prostor v asimetričnem vojskovanju nista omejena, saj konfrontacija poteka nepretrgoma tako v realnem kot virtualnem prostoru v obdobju formalnega miru in v času vojne. Asimetrično vojskovanje poteka kjerkoli in kakorkoli glede na presojo uporabnika asimetričnega vojskovanja, da najlažje izkoristi svoje prednosti in slabosti nasprotnika. Presenečenje in inovativnost sta tudi zelo pomembna elementa asimetrije, prišteti jima je treba še značilnost nekonvencionalnosti, ki sem jo podrobneje opisal v poglavju s temeljnimi pojmi (Svete 2009, 381–388). Asimetrično vojskovanje je izrazito fleksibilno in se s časom zelo spreminja, vendar pa sama ideja ostaja enaka (Svete 2002a, 28).

Največja spodbuda za uporabo asimetričnih pristopov izhaja iz realne ali zaznane neskladnosti interesov, kar je ključen faktor in osnova vsakega asimetričnega vojskovanja. Usmerjena neposredno na voljo nasprotnika, ki je temeljna in odločilna

³⁴ "Za razumevanje asimetričnega vojskovanja in njegovih oblik je zlasti v semantičnem smislu zelo pomembno razlikovati med vojskovanjem in bojevanjem" (Svete 2002, 12–13). Avtor predlaga, da bi pojmovno zmedo rešili tako, "da bi kot glavno merilo upoštevali raven oz. predmet preučevanja. Če torej preučujemo asimetrični pristop, govorimo o asimetričnem vojskovanju, vse njegove oblike pa označimo za bojevanje" (Svete 2002, 12–13).

tarča – bistveno za razumevanje asimetričnega vojskovanja –, lahko nadomesti materialne ali druge pomanjkljivosti šibkejšega akterja. Metoda asimetričnega pristopa je lahko uporabljena na taktični ravni, toda psihološki učinek se vedno zasleduje na strateški ravni. Asimetrični pristopi so uporabljeni na vseh ravneh vojne (taktična, operativna, strateška), toda najbolj učinkoviti poskušajo zagotoviti strateške učinke ne glede na raven uporabe. Učinkovite asimetrične operacije povzročijo tarči nesorazmeren obseg škode v primerjavi z napadalčevimi vloženimi sredstvi, časom in financami. Upoštevati je treba tudi dinamiko grožnje in odgovora, saj dejanja in odločitve akterjev medsebojno vplivajo na pristope drug drugega (McKenzie 2000, 1–17).

Steven Metz (2001, 23–31) je podrobno razdelal značilnosti asimetričnega vojskovanja. Asimetrija lahko vsebuje različne oblike, kot so metode, tehnologije, volja, organizacija in časovna perspektiva.

5.3 ASIMETRIČNO IN HIBRIDNO VOJSKOVANJE

Koncept hibridnega vojskovanja se danes pojavlja kot izziv uveljavljenim zahodnim kvalifikacijam in načinom vojskovanja.³⁵ V zahodni vojaški misli gre za presenečenje in odklon od pričakovanega razvoja vojskovanja, ki je bil na Zahodu zaznamovan z revolucijo v vojaških zadevah (RMA).³⁶ Kljub široki rabi tega termina pa hibridno vojskovanje še ni ustrezno opredeljeno. Obstajajo tudi nasprotujoča mnenja o relevantnosti in koristi³⁷ tega koncepta. Na mestu je vprašanje, ali gre v resnici za novo obliko vojskovanja, saj združuje iz preteklosti poznane oblike bojevanja in strateške pristope. Kljub teoretičnim dilemam je veliko pozornosti namenjeno preučevanju konkretnih oblik: Libanon (Hezbollah,³⁸ 2006), Ukrajina,³⁹ t. i. Islamska država (Daesh) (Vegič 2016, 72–73).

³⁵ Popescu meni, da hibridne taktike niso niti nove niti izključno samo ruski izum, saj so stare kot vojskovanje samo in tudi zahodne države so pogosto kar učinkovito uporabljale elemente omenjenega pristopa vsaj na taktični ravni (Popescu 2015). Dodam lahko, da Evropska unija in zveza Nato (poudarek na članicah iz Vzhodne Evrope) zaznavata kot resno grožnjo hibridno vojskovanje s strani Rusije na vzhodu in t. i. Islamske države na jugu.

³⁶ Ang. *Revolution in Military Affairs* (RMA). Izhaja iz domene, da bo zahodni način vojskovanja temeljil na visoki tehnologiji, pri kateri bo omogočena povezava med preciznim orožjem in informacijsko tehnologijo, ki bo zagotovila vojaško premoč. Vendar se takšna pričakovanja niso popolnoma uresničila. Dogodki v Iraku, Afganistanu in Libanonu so jih celo diskreditirali (Vegič 2016, 74).

³⁷ Kiras pravi, da pojem "hibridno bojevanje opisuje vse, vendar ne pojasni ničesar" (Vegič 2016, 77).

³⁸ Libanonska šiitska organizacija Hezbollah se opisuje kot vzorčni primer hibridnega akterja, ker je nedržavni akter s koreninami uporniške in teroristične organizacije, ki nadzira ozemlje in izpolnjuje mnoge funkcije, ki so značilne za državo (Breen in Geltzer 2011, 47).

³⁹ V vsebinskem smislu hibridno vojskovanje Rusije proti Ukrajini ni predstavljalo prave novosti. Uporabljena sredstva in metode so bile tako že dolgo del sovjetske in ruske zunanje in varnostne politike

Hibridno vojskovanje⁴⁰ je bilo ena od tem lanske Münchenske varnostne konference, zato v nadaljevanju nekaj misli s tega uglednega dogodka. Hibridno vojskovanje zajema širok spekter orodij, praktično vse kar ima akter na razpolago, pri tem pa skuša prikriti svojo vlogo in uradno zanika vpletenost. Značilnosti hibridne grožnje so še nekonvencionalnost, delovanje zunaj okvira pričakovanj in kompetentnosti nasprotnika, visoka stopnja povezanosti različnih orodij s sinergijskimi učinki v fizični in psihološki sferi za doseg postavljenih strateških in političnih ciljev. Izredno pomembna oblika je informacijsko bojevanje, zelo izpostavljeni sta vloga nevojaških sredstev in mobilizacija prebivalstva (tri množice: prebivalstvo na vojskovališču, domača javnost v vojskujoči državi, mednarodna skupnost). Vojaška sredstva⁴¹ se uporabijo prikrito, odkrito pa le v določeni fazi, običajno zadnji za doseg končnega uspeha v konfliktu.⁴² Hibridno vojskovanje je kombinacija številnih konvencionalnih in nekonvencionalnih oblik bojevanja: redne vojaške enote, specialne sile, neregularne sile (uporniki), podpora lokalnih nemirov, informacijsko bojevanje in propaganda, diplomacija, kibernetiski napadi, ekonomsko bojevanje (Bunde in Oroz 2015, 34–35).

Vegič (2015, 84–85) je opredelil nekaj temeljnih značilnosti hibridnega vojskovanja. Najizrazitejša je usklajena uporaba različnih oblik vojskovanja (bojevanja), kjer gre za kombinacijo vseh vrst vojaškega (regularnega in neregularnega) delovanja in nevojaškega delovanja, ki je praviloma najpomembnejše. Kombinacija oblik vojskovanja ni najpomembnejša novost, kar je posebno, kot opozarja Hoffman, je brisanje razlik med oblikami bojevanja in zlitje v celoto. Druga značilnost je prikrivanje

kot tudi zgodovine asimetričnega vojskovanja. Edina prava novost je bila visoko učinkovita koordinacija različnih uporabljenih sredstev, vključno s političnimi, vojaškimi, informacijskimi in specialnimi silami (Racz 2015, 87).

⁴⁰ Rusi za skoraj identičen koncept uporabljajo pojem nelinearno vojskovanje (Škerbinc 2015), v literaturi pa je pogosto zaslediti tudi imenovanje vojna nove generacije (Racz 2015) ali doktrina Gerasimova (poimenovana po generalu Valeriju Gerasimovu, načelniku Generalštaba oboroženih sil Ruske federacije, ki je o tem februarja 2013 napisal članek v publikaciji *Voenno-promishlennyi kurier*) (Vegič 2016, 81). Omenimo še en pojem, ki se je v preteklosti pojavil na Zahodu (ZDA, 1996): sestavljeno vojskovanje (ang. *compound warfare*), ki je hkratna uporaba regularnega in neregularnega oz. konvencionalnega in nekonvencionalnega vojskovanja (Škerbinc 2015; Vegič 2016).

⁴¹ Država z ofenzivnim hibridnim pristopom mora biti vojaško močnejša kot država, ki je cilj, tako da s tem omeji potencialni odgovor branilca. Redne vojaške sile imajo pomembno vlogo, v glavnem je to odvracanje in ne odkrita agresija (Racz 2015, 88).

⁴² Napadalec s hibridnim vojskovanjem za uspeh potrebuje ugodne razmere na strani žrtve (če jih ni, jih lahko skuša namerno oblikovati), kar pomeni predvsem notranjo razklanost družbe in slabo upravljanje države. Žrtev se po začetnem šoku zbere in odzove, temu se prilagodi tudi napadalec in strategija se lahko spremeni (npr. v Ukrajini je konflikt najprej potekal kot hibridno vojskovanje, nato se je prelevil v klasično konvencionalno vojskovanje, s perspektive Ukrajine imenovano protiteroristična operacija – ATO) (Popescu 2015).

akterjev, metod in ciljev. Prikrivo (ang. *covert*) vojaško delovanje ni novost, vendar intenzivna uporaba nevojaških metod še dodatno širi možnosti prikritega delovanja. Izvajanje hibridnega vojskovanja pomeni tudi, da je vse težje razlikovati med mirom in vojno. Protagonist takšne vojne lahko svoje cilje večinoma doseže še preden se žrtev in mednarodna javnost tega zavesta,⁴³ ker prikrivi značaj vojskovanja zmanjšuje možnost zaznave, da to sploh poteka. Kot četrti sestavni del je mogoče obravnavati neomejeno delovanje, saj hibridno vojskovanje pogosto poteka brez upoštevanja sprejetih norm.

Vegič (2016, 77–78) se je prav tako dotaknil vprašanja razmerja med konceptoma hibridnega in asimetričnega vojskovanja. Izpostavil je podobnost v tem, da oba termina opisujeta obliko vojskovanja, ki se razlikuje od konvencionalnega razumevanja vojskovanja. Razliko je našel v tem, da asimetrično vojskovanje kaže predvsem na razliko v vojaških pristopih, hibridno vojskovanje pa je večinoma usmerjeno v opis kompleksnosti vojskovanja, pri čemer je poudarjena kombinacija različnih vojaških in nevojaških metod in sredstev. Asimetričnost je pri tem ena od značilnosti hibridnega vojskovanja. Več avtorjev hibridno vojskovanje opisuje kot kombinacijo asimetričnih in drugih oblik vojskovanja.

Na koncu naj podam še svoje razumevanje hibridnega vojskovanja. Primerjava značilnosti in oblik asimetričnega in hibridnega vojskovanja kaže na veliko skupnih lastnosti, temelj je asimetrija, zato po mojem mnenju hibridno vojskovanje lahko upravičeno uvrstimo v krog asimetričnega vojskovanja. Pri tem bi lahko bila problematična le vključenost rednih vojaških enot in konvencionalnega vojskovanja, vendar v celoti asimetrija prevladuje in temu je prilagojen tudi konvencionalni del. Hibridno vojskovanje razumem kot nov pojem, ki se je rodil v aktualnem mednarodnem varnostnem kontekstu in je podaljšal spisek imen za koncept asimetričnega vojskovanja, ki so se zvrstila skozi zgodovino. Izraz hibridno zelo primerno opisno poudarja kompleksnost vojskovanja, ko se širok nabor različnih akterjev, sredstev in metod zlije v celoto za doseg skupnega cilja. V tem smislu – v povezavi s Sun Tsujevo mislijo, da je največja umetnost premagati nasprotnika brez boja – razumem hibridno vojskovanje kot najbolj dovršeno in celovito uporabo asimetričnega vojskovanja.⁴⁴

⁴³ S perspektive specialne vojne bi to pomenilo, da ko je uspešno izveden obveščevalni prodor in se doseže potrebna stopnja ideološke indoktrinacije ter zeleni rezultati psihološke propagande, ko je vzpostavljena kritična masa podpornikov (petokolonašev) in se dovolj nadzirajo centri odločanja v neki družbi, so glavni cilji doseženi. Volja do upora je zlomljena in vsiljena je volja napadalca (Škerbinc 2015). Proces stremi k temu, da se izpelje brez izstreljenega naboja in vojaškega škornja na tujem ozemlju.

⁴⁴ Idealni primer je ruska priključitev ukrajinskega polotoka Krim leta 2014, čeprav se posamezni primeri hibridnega vojskovanja lahko med seboj precej razlikujejo.

6 ZGODOVINSKI OKVIR SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE

6.1 SLOVENIJA IN JUGOSLAVIJA

Slovenski prostor je dolga stoletja sodil v okvir germanskih in nazadnje dobršen del 20. stoletja južnoslovanskih državnih tvorb, posamezne ideje in napor slovenskega naroda so bili usmerjeni k aktivni vključitvi v družbeni in politični prostor, združitvi v enotno politično-upravno entiteto in zahtevam po avtonomiji. Nazadnje se je pred četrto stoletja v razmerah korenitih transformacijskih procesov v mednarodni skupnosti in Jugoslaviji ponovno ponudila zgodovinska priložnost za samostojno državo. Za razumevanje takratnih razmer je treba poznati dinamiko procesov na nivoju republike (Socialistične republike Slovenije), federacije (SFRJ) in širše mednarodne skupnosti.

Konec 20. stoletja je prišlo do prelomnih sprememb v mednarodni skupnosti, ki so se v 80-ih in 90-ih letih na globalni ravni odrazile z zatonom hladne vojne, v Evropi pa z razpadom SZ in vzhodnega bloka totalitarnih komunističnih režimov,⁴⁵ kjer so se na novih temeljih oblikovale nove samostojne države z demokratično družbeno-politično ureditvijo. Teh procesov je bila deležna tudi Slovenija kot sestavni del federalne večnacionalne⁴⁶ in enopartijske komunistične⁴⁷ države SFRJ, na kratko Jugoslavije, ki je po smrti diktatorja Josipa Broza Tita (4. maj 1980), zašla v večdimenzionalno notranjo krizo: kosovska kriza (nasilni nemiri med Srbi in Albanci v letih 1981 in 1988), slabe ekonomske razmere (visok zunanji dolg in gospodarska recesija, hiperinflacija)⁴⁸ in padec življenjskega standarda, mobilizacija srbskega prebivalstva na množičnih zborovanjih, t. i. mitingih (1. decembra 1989 je bil v

⁴⁵ Padle so komunistične vlade na Poljskem, Madžarskem, Češkoslovaškem, v Bolgariji in Nemški demokratični republiki (Vzhodni Nemčiji). V omenjenih državah je prišlo do mirne menjave oblasti, ravno obratno je bilo v Romuniji. 9. novembra 1989 so porušili berlinski zid – simbol delitve med Zahodom in Vzhodom. To je bil leta 1991 tudi konec za vzhodno politično-vojaško obrambno zvezo Varšavski pakt, ki je bil protiutež zahodnemu tekmecu, Severnoatlantskemu zavezništvu (NATO) (Mikulič 2005, 6).

⁴⁶ Po zadnji ustavni reformi leta 1974 so SFRJ sestavljali šest socialističnih republik (Slovenija, Hrvaška, Srbija, Bosna in Hercegovina – BiH, Makedonija, Črna gora) in dve avtonomni pokrajini, ki sta bili formalno del Srbije (Vojvodina in Kosovo) (Svete in drugi 2015, 69).

⁴⁷ Komunistična partija je po vzoru komunistične revolucije v SZ oblast na prostoru Jugoslavije prevzela med 2. svetovno vojno, ko je tudi monopolizirala upor proti okupatorjem ter nasilno zatrla politične nasprotnike in politični pluralizem.

⁴⁸ Statistično je Slovenija v SFRJ predstavljala samo 7, 8 % prebivalstva in kar okrog 17 % delež v gospodarstvu. V federaciji je bila najbolj gospodarsko razvita. Velike razlike v razvitosti med posameznimi republikami so vodile v ustanovitev posebnega razvojnega sklada za pomoč nerazvitim delom SFRJ, vendar je bila poraba nepregledna in neučinkovita, zato je postala vir spora med republikami (Svete in drugi 2015, 70).

Ljubljani preprečen), politični vzpon in ambicije srbskega voditelja Slobodana Miloševića, razpad Zveze komunistov Jugoslavije (slovenska delegacija januarja 1990 protestno zapusti 14. izredni kongres v Beogradu), naraščala so mednacionalna trenja (srbska avtonomna območja na Hrvaškem, ideja o Veliki Srbiji), problematični so bili odnosi med družbo in JLA,⁴⁹ na ravni republik in federacije so obstajali različni pogledi na prihodni razvoj v luči (ne)sprememb tako države kot družbeno-političnega sistema (centralistična in reformistična ideja,⁵⁰ nato še proces demokratizacije in osamosvajanja v Sloveniji in na Hrvaškem) (Pesek 2007; Svete in drugi 2015).

V slovenskem osamosvojitvenem procesu je treba ločiti oz. povezati dogajanja na najmanj treh ravneh. Najprej na ravni miselnega preboja, ki je bil narejen v kulturno-filozofski sferi in se je krepil že od srede 80. let prejšnjega stoletja, zaznamovali pa so ga predvsem v krogu Nove revije (57. številka: Prispevki za slovenski nacionalni program, februar 1987) in v Društvu slovenskih pisateljev (Majniška deklaracija, 5. maj 1989). Druga raven zajema civilno-družbeni preboj, prizadevanja po večji odprtosti medijev in kritičnosti nasproti federalni oblasti, ki je svoj zalet dobila s procesom proti četverici,⁵¹ ta pa je imel za posledico vsakodnevne demonstracije na Roški in začetek zborovanj, ki so bila zaznamovana z množično udeležbo ter protiarmadnim in protijugoslovanskim nabojem. Tretja raven pa je bil politični preboj zagovornikov

⁴⁹ Spor med vojsko in mlado generacijo ni nič nenavadnega. V tistem obdobju je bil po mnenju Jelušičeve (1997, 139) nadgrajen kot spor med JLA in Slovenijo, ki je temeljil na razlikah med dvema političnima kulturama in modeloma civilno-vojaških odnosov (parlamentarni vs. partokratski). Za parlamentarni tip je značilna depolitizacija vojske in civilna prevlada nad vojsko. Za partokratski tip je bila značilna prevlada civilne politične organizacije, tj. Komunistične partije. V temelju je šlo za vprašanje o eno- ali večstrankarstvu, totalitarni ali demokratični družbeno-politični ureditvi. Jugoslovanska vojaška elita je postopoma vstopala na prazen prostor v civilni politični oblasti, ki je vse bolj slabela (izrazito po Titovi smrti). Ekonomija, družbene razmere in politični sistem so bile teme, ki so pritegnile kritično pozornost visokih vojaških predstavnikov. Tako je veljalo, da je bila vojaška prisotnost v jugoslovanski politiki obratno sorazmerna z legitimnostjo političnega sistema. Mnenje armade je bilo pomembno pri vseh ključnih zadevah. Zvezni armadni vrh si je močno prizadeval usmerjati politične procese v Jugoslaviji, toda pri tem v 80-ih ni imel kakšnih vidnejših uspehov, kar bi lahko pripisali vse močnejši slabitvi politične legitimnosti JLA. Po Titovi smrti je bila vojaška elita samo še eden od centrov politične moči. Dodatni težavi sta bili socialna nereprezentativnost (nacionalna zastopanost je bila v prid srbskemu kadru) v častniškem in generalskem zboru, poleg tega JLA ni znala komunicirati z javnostjo (Jelušič 1997, 139–150).

⁵⁰ Politično nasprotovanje ortodoksno komunističnim, centralističnim in unitarističnim idejam naveze med Srbijo in JLA so izražala predvsem republiška vodstva Slovenije, Hrvaške, BiH ter Kosova. Slovenija se je upirala novim centralističnim težnjam, predlagala je novo ureditev Jugoslavije v obliki asimetrične federacije in nato konfederacije, Slovenija bi bila samostojna, a povezana z ostalimi republikami. Koncept je podprla samo Hrvaška (Svete in drugi 2015, 71–72).

⁵¹ Janez Janša (publicist in politični funkcionar Zveze socialistične mladine Slovenije), Ivan Borštner (zastavnik JLA), David Tasič (novinar revije Mladina), Franci Zavrl (odgovorni urednik revije Mladina) – začetnice priimkov so bile skovane v znano kratico JBTZ. 31. maja 1988 so bili aretirani zaradi posedovanja tajnega dokumenta JLA, ki je govoril o potencialnem notranjem posredovanju JLA v Sloveniji, sodni postopek je v srbsčini vodilo vojaško sodišče v Ljubljani (Pesek 2007, 59–72).

slovenske suverenosti, njihova organiziranost v zveze oz. stranke,⁵² združenih v koalicijo Demos⁵³ (Demokratska opozicija Slovenije) in po volitvah aprila 1990⁵⁴ prevzem oblasti v najmanj dveh najbolj ključnih vejah, v zakonodajni⁵⁵ in izvršni.⁵⁶ Temu pa je sledila deklarativna, plebiscitarna, normativno ustavna, vojaška in nazadnje mednarodna potrditev nove države (Pesek 2007, 37–39).

Na prvih svobodnih in večstrankarskih volitvah po drugi svetovni vojni je zmagala koalicija demokratičnih opozicijskih strank, združenih v Demos, ki je imel v svojem programu jasno agendo samostojne Slovenije, usmerjenost v evropski prostor in ob določenih predpogojih možnost nadaljnjega povezovanja na prostoru Jugoslavije (konfederacija in večstrankarstvo). Demokratičnim spremembam in osamosvojitvenim težnjam sta nasprotovala jugoslovanski politični in vojaški vrh – procesa sta bila deležna vrste ovir, trdih pogajanj in težkih kompromisov tudi v notranjepolitični dinamiki merjenja moči med koalicijo Demos in strankami prejšnjega režima,⁵⁷ ki pa na nobeni točki ni prešlo v nasilno fazo, kot je bil primer med 2. svetovno vojno, kar bi bilo za oba procesa usodno in voda na mlin nasprotnika –, vendar po jasno izraženi volji slovenskega naroda na plebiscitu 23. decembra 1990,⁵⁸ da Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država, ni bilo več poti nazaj. Demosova vlada je v šestih mesecih morala pripraviti vse potrebno za rojstvo nove države (25. junij 1991, slovesna razglasitev dan pozneje). Vrsta konfliktnih dejanj in procesov med Slovenijo in Jugoslavijo na raznih področjih (političnem, ekonomskem, obrambno-varnostnem,

⁵² V tem oziru je pomemben dogodek sprejem amandmajev k slovenski ustavi (27. september 1989), ki je sicer post festum formaliziral nastanek novih demokratičnih političnih strank (kot prva je Slovenska kmečka zveza nastala že leto prej) in Zveza komunistov Slovenije je s tem izgubila monopol v političnem prostoru. Amandmaji so pomembni tudi zaradi jasnih slovenskih stališč o samoodločbi, služenju vojaškega roka v JLA in sprejetju izrednih razmer (Mikulič 2005, 11).

⁵³ Stranke so se združile konec leta 1989. Demos so sestavljali: Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS), Slovenski krščanski demokrati (SKD), Slovenska demokratska zveza (SDZ), Slovenska kmečka zveza (SKZ), Zeleni Slovenije, Sivi panterji in Slovenska obrtniška stranka. Program Demosa je temeljil na vzpostavitvi civilne družbe in pravne države, demokracije in večstrankarskega sistema, zahteval je nacionalno in državno suverenost Slovenije. Postal je alternativa obstoječemu režimu, o čemer so se izrekli državljani na aprilskih volitvah leta 1990. Predsednik Demosa je bil Jože Pučnik (Mikulič 2005; Pesek 2007).

⁵⁴ Izvedene 8., 12. in 22. aprila 1990 (Pesek 2007, 126).

⁵⁵ Zakonodajno vejo je predstavljala Skupščina Republike Slovenije, ki jo je sestavljalo 240 delegatov, razdeljenih v tri zборе: Zbor združenega dela, Zbor občin in Družbenopolitični zbor. Vodil jo je dr. France Bučar (Pesek 2007).

⁵⁶ Vlada se je imenovala Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije, ministri pa so bili sekretarji. Vlado je vodil Lojze Peterle. Na področju nacionalne varnosti sta imela glavno vlogo sekretarja za ljudsko obrambo Janez Janša in notranje zadeve Igor Bavčar. Vrhovni politični organ je bilo Predsedstvo Republike Slovenije, ki so ga sestavljali štirje člani in predsednik. Prvi je bil Milan Kučan (Pesek 2007).

⁵⁷ O tem priča analiza dogajanja in razprav v Skupščini, ki je objavljena v knjigi *Osamosvojitve Slovenije* (Pesek 2007).

⁵⁸ Rezultati so bili razglašeni 26. decembra 1990: 88, 5 % vseh volivcev se je izreklo za samostojno in neodvisno Slovenijo (Pesek 2007, 274).

kulturnem, družbenem) je na koncu privedla do končnega obračuna – oboroženega spopada (26. junij – 6. julij 1991), ki se zaključi s političnim dogovorom na Brionih 7. julija 1991. Obramba nacionalnih interesov se je posledično prenesla na politični in mednarodni diplomatski oder, tako da je 25. oktobra 1991 Slovenija ob odhodu JLA iz nacionalnega ozemlja dosegla tudi polno suverenost in v prvi polovici leta 1992 še polno mednarodno priznanje, vključno s članstvom v OZN (Mikulič 2005; Pesek 2007).

6.2 TO IN JLA

Kot pomembne prelomnice v razvoju OS SFRJ lahko štejemo leto 1968, ko je bila sprejeta odločitev za oblikovanje druge komponente OS SFRJ, to je bila TO;⁵⁹ leto 1980, ko je umrl vrhovni poveljnik Josip Broz – Tito; obdobje po 1986, ko se v jugoslovanski krizi vojaški vrh odloči, da prevzame notranjo policijsko funkcijo⁶⁰ in se postavi v vlogo zaščitnika samo ene entitete in ene države (Srbije). Centralistično usmerjena JLA ni nikoli z navdušenjem gledala na republiške TO,⁶¹ rivalstvo in trenja so se le še povečala ob jugoslovanski krizi ter demokratičnih in osamosvojitvenih težnjah v Sloveniji in na Hrvaškem konec osemdesetih let (resna kriza se začne že leta 1981 na Kosovu⁶²). Po smrti Tita Predsedstvo SFRJ (poveljevalo JLA, TO pa samo v vojni) kot kolektivni organ ni imelo takega vpliva na popolnoma indoktrinirano armado kot njen preminuli vrhovni poveljnik. JLA se je razvijala kot velik avtonomen sistem, ne meneč se za spremembe v geopolitičnem prostoru, medtem ko se je na notranjepolitičnem področju JLA razglasila za branik centralistične in komunistične Jugoslavije ter v družbeno-politične procese želela intervenirati z uvedbo izrednih

⁵⁹ TO je bila ob uvedbi del OS SFRJ, vendar ji ni načeloval Generalštab JLA, temveč po operativni in funkcionalni plati zvezno obrambno ministrstvo, po poveljniški pa zvezno predsedstvo (Jelušič 1997, 158).

⁶⁰ To ni novost v civilno-vojaških odnosih v mednarodni skupnosti (Latinska Amerika, Sredozemlje), povsod pa je bilo povezano s problemom legitimnosti oboroženih sil. Z veliko spremembo vloge JLA je prišlo do težav z legitimnostjo. Armade, ki so sprejele vlogo notranje stabilizacije razmer, so praviloma to opravile bolj z latentno prisotnostjo ali zamenjavo političnega vodstva, kot pa z neposredno bojno akcijo proti prebivalstvu (Jelušič 1997, 136).

⁶¹ JLA je bila zelo občutljiva na nacionalizem, saj se je razglašala za nadjugoslovansko institucijo, zato so častniki pogosto zatrjevali, da so najprej Jugoslovani in šele nato pripadniki svojega naroda (Jelušič 1997, 150). Najhuje je funkcionalnost JLA prizadel nacionalizem. Dodatno je TO predstavljala udarec funkcionalni legitimnosti JLA. Jugoslovanski vojaški vrh nikoli ni zares priznal TO kot enakovrednega dejavnika oboroženega boja (Jelušič 1997, 157).

⁶² JLA je že leta 1971 odigrala latentno vlogo v notranjih razmerah, ko je zaradi hrvaške krize (vzpon nacionalnega gibanja) obstajala možnost uporabe JLA, s čimer je zagrozil tudi Tito. Na tem je bila utemeljena policijska vloga JLA v letu 1991. Prvič v zgodovini svojega obstoja pa JLA s klasično vojaško akcijo proti prebivalstvu nastopi na Kosovu (Jelušič 1997, 143–144).

razmer⁶³ (Marković 2007, 10–40). Po letu 1988 je prišlo do reorganizacije oboroženih sil SFRJ z namenom vpliv republik na vodenje in poveljevanje TO podrediti JLA, zato je bila TO po novem podrejena skupnemu Generalštabu oboroženih sil SFRJ (preoblikovan iz prejšnjega Generalštaba JLA) – TO je tako praktično postala del JLA⁶⁴ (Marković 2007, 36).

JLA je pri slovenski TO predvsem motilo, da so jo Slovenci vzeli za svojo slovensko vojsko, enote so bile dobro motivirane in homogeni kolektivi, usposabljanje je bilo na kar visokem nivoju in tudi na strogih ocenjevalnih inšpekcijah JLA (GINA – Generalna inšpekcija narodne armije) so se enote dobro odrezale. Prav tako so bila v Sloveniji v primerjavi z drugimi republikami zagotovljena znatna finančna sredstva za nakup oborožitve in opreme za TO.⁶⁵ Sicer so bili odnosi med TO in JLA kar korektni, vendar se je JLA vedno imela za nekaj več in delovala vzvišeno (Stritih 2016).

6.3 TOČKA PRELOMA: RAZOROŽITEV SLOVENSKE TO

Točka preloma v teh odnosih je gotovo (samo)razorožitev TO Slovenije sredi maja 1990. RŠTO je januarja 1990 izdal ukaz o natančnem popisu skladiščnih prostorov TO ter količin in vrst orožja, MES in streliva, ki jih TO hrani zunaj skladišč JLA. To je bil neposredni začetek akcije odvzema orožja TO. Aprila 1990 je TO iz svojih skladišč oddala trofejno orožje,⁶⁶ ampak to ni bistveno vplivalo na bojno pripravljenost. JLA je brez obvestila zvezne vlade in predsedstva SFRJ⁶⁷ začela z razoroževanjem TO na

⁶³ S široko in nejasno definicijo so želeli izredne razmere institucionalizirati kot stalno in normalno družbeno stanje in način reševanja notranjih nasprotij in konfliktov (Marković 2007, 185).

⁶⁴ Namesto armad so bile formirane komande bojevališč (t. i. armadna območja), ki naj bi v vojni delovala kot izpostavljena komandna mesta vrhovne komande. Republiški štabi TO niso bili več neposredno podrejeni vrhovnemu komandantu (predsedstvo SFRJ), ampak armadnim območjem. Poleg tega so republike ostale brez manevrske strukture TO. Brigade TO so določili za uporabo tudi izven republik, če se tako odloči poveljnik armadnega območja (Marković 2007, 183–184). JLA si je hotela zagotoviti vpliv nad TO tudi s sistematično kadrovske politiko, saj so aktivni častniki JLA delovali na poveljniških in štabnih dolžnostih na ravni PŠTO in še posebej v RŠTO (Mikulič 2005; MORS 2016). V Zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo so TO želeli formalno ukiniti. O tem je bil pripravljen dokument leta 1989 (osnutek Doktrine TO), ki je predvideval integracijo v JLA in po letu 1992 pojem in ime TO ne bi bila več v uporabi (MORS 2016).

⁶⁵ TO je bila oborožena z zastarelim orožjem, ki ji ga je iz svoje bojne formacije prepustila JLA, od posameznih republik in njihove ekonomske moči pa je bilo potem odvisno, kako bodo dodano opremile svojo TO. Monopol nad uvozom in izvozom orožja so imele izključno ustanove Zveznega ministrstva za obrambo, republike se s tem niso smele ukvarjati (Jelušič 1997, 157).

⁶⁶ Stritih (2016) je to označil za prvo obliko razoroževanja. Količine trofejnega orožja so bile velike, kar je ne glede na kakovost vseeno bil potencial za oborožitev precejšnjega števila moštva. Glede na določene izvidniške aktivnosti JLA dopušča možnost, da so v JLA delali tudi načrte za nasilno zavzetje skladišč TO.

⁶⁷ Ostaja vprašanje, koliko je bila akcija razorožitve TO dejansko izpeljana brez vednosti političnih vrhov, saj je ukaz prišel iz Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo (MORS 2016). Malo verjetno je, da za to

območju celotne Jugoslavije.⁶⁸ Takratni komandant TO Slovenije je bil general Ivan Hočevar, načelnik RŠTO pa general Drago Ožbolt. 15. maja 1990 sta omenjena (v imenu generala Hočevarja podpisal general Ožbolt) izdala Ukaz št. SZ 625/1-90, po katerem so morali vsi podrejeni štabi TO svoje orožje, strelivo in MES, ki so jih hranili v objektih TO zunaj vojašnic, takoj predati v skladišča v vojašnicah JLA. Enako je veljalo tudi za oborožitev v podjetjih posebnega pomena (železnice, RTV, pošta, itd.). Rok za izvedbo je bil 19. maj do polnoči. Naloga je morala biti izvršena v popolni tajnosti. Uradna razlaga je govorila, da gre za varnostni ukrep zagotovitve višje stopnje varovanja za preprečitev kraj orožja, primarno pa je šlo za namero novim demokratičnim političnim vodstvom v Sloveniji in na Hrvaškem onemogočiti suvereno izvajanje oblasti na državnem ozemlju. Posledično časovno ni bila naključje, saj je potekala v času "političnega vakuuma": menjava oblasti tako na ravni predsedstva SFRJ kot vlade v Sloveniji po aprilskih volitvah (Skupščina in Predsedstvo sta že delovala) (Mikulič 2005; Bolfek 2011; Svete in drugi 2015).

Odvzem orožja TO je imel velik učinek na funkcionalni in simbolni ravni. Funkcionalno je samo utrdil namero, da se TO popolnoma podredi JLA, saj nobena vojaška organizacija ne more delovati samostojno, če nima poleg kadrovske zagotovitve tudi materialno-tehničnih sredstev. Na simbolni ravni pa je vodstvo slovenske TO dokazalo svojo privrženost konceptu enotnih OS SFRJ in te so bile zagotovilo ohranitve zvezne države. Drugo sporočilo pa je bilo, naj novoizvoljena legalna in legitimna oblast ne računa na TO pri uresničevanju enega glavnih ciljev zmagovite koalicije Demos, tj. slovenske samostojnosti. Ukrep vrha JLA je bil torej vse prej kot varnosten, kot je trdil general Hočevar (Svete 2010, 18).

V Sloveniji odvzem orožja ni uspel v celoti, nekateri štabi TO niti niso mogli ukrepati, ker so imeli orožje že pred tem skladiščeno v vojašnicah JLA.⁶⁹ V 16

ni vedel vsaj srbski del politike, ki je, kot že omenjeno, tesno sodeloval z JLA. V Sloveniji je še odprta polemika, ali so bili državni organi (predvsem Služba državne varnosti – SDV) in odgovorni politiki bivšega režima seznanjeni s to namero in niso ukrepali ter tudi seznanili nove politične oblasti, ki je bila izvoljena na aprilskih demokratičnih volitvah in je ravno v tistem času prevzela posle.

⁶⁸ Lahko bi rekli, da je bil to prvi javni dokaz, da se JLA resno pripravlja na izvedbo notranje policijske vloge, kakršne se je leta 1991 tudi zares lotila (Jelušič 1997, 158). Generali so bili z akcijo bolj ali manj zadovoljni, saj je po večini uspela, poleg tega pa so hkrati razorožili tudi vso TO Hrvaške in večino TO BiH, kjer so se tudi soočili z uporom izročitvi na območjih s Hrvati (Bolfek 2011, 84). TO Kosova so razorožili že leta 1985 med kosovsko krizo (Marković 2007; MORS 2016), kar je bil precedenčni primer za ostalo SFRJ leta 1990.

⁶⁹ Letos maja je bila v javnosti odmevna polemika med Zvezo veteranov vojne za Slovenijo (ZVVS) in Združenjem za vrednote slovenske osamosvojitve (VSO) o tem, koliko orožja je imela slovenska TO in koliko ga je že pred majsko razorožitvijo hranila v skladiščih JLA (RTV SLO 2016, 19. maj). Predsednik prve, general Ladislav Lipič je izjavil: "TO ni bila nikoli razorožena. Bil je opravljen poskus odvzema

občinah⁷⁰ oz. Občinskih štabih za TO (skupno 62) pa so izdajo ukaza zavrnil in orožja na lastno pest niso hoteli oddati. Tako naj bi v rokah TO ostalo približno 20 % orožja (Svete in drugi 2015, 73). Štabi za TO, in sicer Pokrajinski štabi za TO (PŠTO) ter Občinski štabi za TO (OŠTO), so od novih republiških in občinskih organov zahtevali jasna navodila, kako ravnati pri odvzemu orožja. Negotovost je bila velika, tako da so bili poveljujoči v štabih TO v veliki stiski: po eni strani so imeli ukaz nadrejenega poveljstva RŠTO, po drugi strani pa so vedeli, da je takšno ravnanje nasprotno z interesi Slovenije (Mikulič 2005; Stritih 2016).

Slovenska politična in civilna javnost sta se burno odzvali na odvzem orožja, veliko razburjenja je bilo tudi v štabih TO. Pri obeh odgovornih sekretarjih na republiški ravni in na nižjih ravneh TO je sledila spontana reakcija z idejami, da je treba ukrepati. Na republiške organe so bili naslovljeni številni protesti, tudi javno preko medijev (časopis, TV). Zaradi presenečenja in zmede je bila preko številnih formalnih in neformalnih kanalov postopoma le oblikovana jasna slika o dogajanju. Predsedstvo republike Slovenije je imelo kot najvišji organ vodenja TO formalno pristojnost, da akcijo ustavi, kar stori 18. maja popoldne.⁷¹ Zaznava ogroženosti je narekovala oceno, da bo odvzemu orožja sledil poseg proti novi slovenski oblasti. Namen odvzema orožja TO je bil očiten, zato je bilo potrebno odgovoriti in delovati proaktivno, kar se je na koncu odrazilo v tajni obrambni (samo)organizaciji, ki kasneje dobi ime Manevrska struktura Narodne zaščite (MSNZ) in je izvajala priprave na morebiten oboroženi odpor proti JLA (Mikulič 2005; Bolfek 2011; TV Slovenija 2016a).

Posledica razorožitve je bilo poslabšano splošno stanje v družbi in veliko nezaupanje znotraj takratnega obrambnega sistema Jugoslavije, saj so odnosi med TO in JLA iz partnerskih prerasli v sovražne. Nasprotnik ni več prihajal iz tujine, ampak je bil že na slovenskem ozemlju, poleg tega je veljalo dobro medsebojno poznavanje, kar je zahtevalo izoblikovanje novih pristopov. Konec leta 1990 in na začetku leta 1991 je

njenega orožja, ki pa ni uspel. Dokler ima celotna struktura vsaj nekaj orožja, ne moremo govoriti o tem, da je razorožena." ZVVS meni, da je TO imela pred 15. majem 1990 okrog 80 tisoč kosov orožja, zaradi ukaza pa ga je izgubila okrog 60 tisoč kosov (MMC RTV SLO 2016). Druga statistika pravi, da je slovenska TO imela 31. decembra 1989 115.791 kosov orožja, v skladiščih JLA ga je že bilo 68 %, od preostalih 32 % je TO uspelo z uporom ukazu zadržati 55, 5 % orožja iz svojih skladišč, kar je v deležu celotnega orožja TO Slovenije pomenilo 17, 7 % (Bukovec 2016).

⁷⁰ Orožje so obdržale naslednje občine: Brežice, Dravograd, Jesenice, Kranj, Krško, Lendava, Litija, Mozirje, Radlje ob Dravi, Radovljica, Slovenske Konjice, Šmarje pri Jelšah, Trbovlje, Trzin, Velenje in Žalec. Del orožja je obdržala tudi 30. razvojna skupina (poklicni del zaščitne brigade TO, ki je skrbela za varovanje političnega vodstva) (Bolfek 2011, 83).

⁷¹ Nerešena je tudi dilema, zakaj se je odlašalo, da je Predsedstvo Republike Slovenije prekinilo oddajo orožja s posebnim ukazom 18. maja popoldne, saj je bilo o tem seznanjeno že 16. maja dopoldne (Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve 2013).

JLA dala vedeti, da bo izvedla odvzem dokumentacije za vpoklic nabornikov na služenje vojaškega roka v JLA, RŠTO pa je 5. decembra 1990 uvedel neprekinjeno dežurstvo v vseh štabih TO, pred tem so bile oblikovane tudi že intervencijske enote TO za hitro posredovanje. Vse omenjeno je že zagotovilo pogoje, v katerih bi lahko prišlo do oboroženih spopadov med enotami TO in JLA, manjkal je le začetni povod (Ognjenovič 2016, 56–57).

Po mojem mnenju bi morali v kontekst poskusa celovite posredne onesposobitve slovenske TO postaviti tudi njeno drugo poglavje, ki je kot nadaljevanje prvega o oborožitvi pretilo nekaj mesecev kasneje, ko je bilo na vrsti moštvo. Namreč, v fizičnem smislu sta temeljna sestavina vojske moštvo in oborožitev. JLA je maja 1990 s strateškim presenečenjem v veliki meri že uspelo zadati hud udarec slovenski TO z odvzemom orožja,⁷² kar je posledično povzročilo tudi drugi zelo pomemben strateški učinek: razpad notranje kohezivnosti v liniji poveljevanja med novo politično oblastjo in RŠTO, med slednjim in podrejenimi štabi (PŠTO in OŠTO) ter med samimi pripadniki v štabih. Dokončno posredno onesposobitev slovenske TO bi JLA lahko dosegla brez izstreljenega naboja z odvzemom dokumentacije o nabornikih, kar bi bila idealna priložnost za zaseg celotne dokumentacije o rezervni sestavi TO, s čimer bi JLA onemogočila mobilizacijo TO.⁷³ Slednjo nalogo bi JLA za razliko od prve (oborožitev) zaradi drugačnih okoliščin lahko izvedla samo s fizično silo, ker je TO organizirala fizično varovanje z bojnimi enotami, a ta odločitev v vrhu JLA ni bila sprejeta. Upošteva strateške učinke, element presenečenja in posredno metodo delovanja JLA z namero v času miru onesposobiti slovensko TO in tako poraziti potencialnega nasprotnika brez oboroženega boja lahko to upravičeno ocenimo za asimetrično vojskovanje.

⁷² Igor Bavčar je o tem dejal, da je JLA živela v prepričanju, da je Slovenija gola in bosa, iz tega je izhajalo tudi izjemno podcenjevanje (TV Slovenija 2016a).

⁷³ Moličnik (2016) je poudaril, da so se te grožnje zavedali, bali so se, da bi jih JLA prehitela z mobilizacijo, zato so ukrepali in izdelali celotne vpoklice za mobilizacijo enot OŠTO Ravne na Koroškem v drugem izvodu (duplikatu), ki so jih skrili na tajni lokaciji. Po njegovem naj bi bil to eden redkih primerov v Sloveniji.

7 MSNZ – MANEVRSKA STRUKTURA NARODNE ZAŠČITE

7.1 NASTANEK, ORGANIZIRANOST, NALOGE

Obrambne priprave, ki so sledile odvzemu orožja TO in so bile usmerjene proti grožnji JLA in zveznih oblasti, lahko razdelimo na dva vzporedna in prepletena procesa, iz katerih se je 29. avgusta 1990 formalno rodila vojaška organizacija Manevrska struktura Narodne zaščite. V luči vojskovalne moči je šlo pri številnih posameznikih za intenzivno iskanje idejnih zasnov ustrezne organiziranosti in visoko bojno moralo, da je treba ukrepati, čeprav je bila bojna moč zaradi odvzema orožja zelo okrnjena. Konceptualno in psihološko sestavino je bilo treba operacionalizirati v praksi, kar je bilo najhitreje izvedeno na taktični ravni, medtem ko je bilo na strateški ravni zaradi kompleksnosti in obsega potrebno več časa. Tako je prvi proces v začetem obdobju obrambnih priprav potekal spontano in razpršeno kot neformalno obrambno samoorganiziranje⁷⁴ na lokalni ravni (po načelu od spodaj), drugi proces se je nato vršil na republiškem nivoju kot snovanje celovitega nacionalnovarnostnega sistema in oboroženih sil (po načelu od zgoraj – navzdol) nastajajoče samostojne države Slovenije.⁷⁵

Proaktivno delovanje Antona Krkoviča (obramba) in Vinka Beznika (milica) jima je omogočilo vzpostaviti osebni stik z republiškima sekretarjema za ljudsko obrambo in notranje zadeve, Janezom Janšo in Igorjem Bavčarjem. Skupaj je ta naveza s sestanki in prvimi aktivnostmi na terenu⁷⁶ začela neposredno po odvzemu orožja TO, torej v drugi polovici meseca maja 1990. Meseca junij in julij sta v obrambnih pripravah obdobje zatišja in mirovanja,⁷⁷ čeprav je treba izpostaviti samoorganiziranje na terenu in

⁷⁴ Strinjam se s stališčem Sveteta (2012b), da lahko brez dvoma vsebinsko in funkcionalno za začetke MSNZ štejejo tudi (samo)obrambne aktivnosti, ki so sledile odvzemu orožja TO maja 1990.

⁷⁵ Ker sta procesa potekala precej avtonomno z različno časovno dinamiko in v lokalno specifičnih razmerah (razpoložljiva količina orožja), je logična raznolikost razvoja med posameznimi občinami in pokrajinami. Z izredno iznajdljivostjo so na različne načine skušali prevarati JLA, da bi iz njihovih skladišč pridobili dodatno količino orožja ter prikriji Transporte po Sloveniji in lokacije tajnih skladišč (TV Slovenija 2016a).

⁷⁶ Npr. 26. maja 1990 obisk republiških sekretarjev za potrditev lojalnosti v 27. zaščitni brigadi TO v Primožih, 2. junija 1990 akcija vpada specialcev milice v Gotenico za zavarovanje orožja TO (Svete 2012b, 197).

⁷⁷ Stritih (2016) in Moličnik (2016), ki sta delovala na občinski ravni, sta to potrdila in za to obdobje ne omenjata posebnih aktivnosti. Za ta čas je tudi najmanj informacij v literaturi o MSNZ (Svete 2010). Zanimivo je vprašanje, kaj se je dogajalo v TO po odvzemu orožja, predvsem na področju poveljevanja, usposabljanja in kadrov. Stritih (2016) je povedal, da v OŠTO Trzič ni bilo nobenih bistvenih sprememb, štab je ostal v enaki sestavi, kakšnih posebnih nalog niso imeli, razen da so zavarovali skladišče orožja in

obveščevalne priprave, nato pa so se konec avgusta in septembra obrambne aktivnosti postopoma pospešile po celi državi. V aktivnosti so bili vključeni pripadniki TO in organov za notranje zadeve, na začetku iz Specialne enote milice (SEM)⁷⁸ in Posebnih enot milice (PEM), na koncu tudi Vojnih enot milice (VEM) ter tudi zaupanja vredni občinski uradniki (npr. upravnega organa za ljudsko obrambo⁷⁹), vendar je zaradi stroge tajnosti sodelovalo le omejeno število ljudi.⁸⁰ Dejstvo, da so omenjeni prihajali tako iz obrambne kot varnostne sfere, potrjuje že od samega začetka tesno sodelovanje in simbiozno delovanje obeh komponent nacionalnovarnostnega sistema (Svete 2012b).

Kot kaže je bilo v tem začetnem času opravljeno navezovanje posameznih tajnih stikov (analiza stanja in ocena razpoloženja med pripadniki TO), pregled obstoječe oborožitve in opreme ter njeno zavarovanje, zbiranje obveščevalnih podatkov. Za to obdobje so (kasneje) pogosto govorili o jedrih odpora.⁸¹ Na Dolenjskem so se samoorganizirali že od konca maja, sredi julija pa so že imeli organizirane enote, ki jim še niso znali dati imena. Podobna jedra odpora je med drugim zaznati tudi na Kočevskem in Ljubljani. Na lokalni ravni so se zavedali, da mora biti vojaško organiziranje dorečeno na republiški ravni in o tem mora biti seznanjen celoten politični vrh. Tudi državna sekretarja sta se zavedala, da paravojaške formacije lahko

ga kasneje razpršili na 15 skrivnih lokacij v občini, stik z RŠTO je bil prekinjen. V TO so predvsem čakali, kaj se bo odločila slovenska politika. Skleпам, da ta oris zadosti korektno predstavi takratne razmere v celotni slovenski TO. Prav tako je za pripadnike TO v času tajnih obrambnih priprav veljalo neke vrste dvojno poveljevanje: *de iure* so bili podrejeni RŠTO kot delu OS SFRJ, *de facto* pa so bili sestavni del nove organizacije MSNZ, ki je bila podrejena slovenski politični oblasti (Svete 2012b, 207). Svete (2010) je ocenil, da je bila TO spomladi 1990 bolj ali manj paralizirana in se je ukvarjala predvsem sama s sabo (politična in mednacionalna razhajanja, razpetost med RŠTO in novo lokalno oblast, poklicni kader je bil maloštevilen). V slovenski politiki ni bilo posebno velike enotnosti glede organiziranja lastnih obrambnih sil, češ da bi s tem le izzivali vojsko oz. vojaški vrh. Poleg tega omenimo še močno prisotno mirovniško agendo in ideološka razhajanja.

⁷⁸ Specialna enota milice je bila ustanovljena 23. avgusta 1990 z odredbo sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja, ki mu je bila enota tudi neposredno podrejena (Svete 2012b, 193).

⁷⁹ V občini Grosuplje v MSNZ ni bilo ne pripadnika TO kot tudi ne milice, ampak trije delavci upravnega organa za obrambo, direktor podjetja, bivši poveljnik občinskega štaba in družbenopolitični delavec (Balant 2011, 199).

⁸⁰ Oba intervjuvanca sta omenila zanimivost glede lojalnosti (država vs. politika), da so bili poveljniki TO in zaposleni v upravnih organih za ljudsko obrambo po političnem prepričanju komunisti in člani Zveze komunistov, vendar je prevladalo domoljubje do Slovenije in ne politično (ideološko / strankarsko) prepričanje, zato so stopili v bran procesu osamosvojitve Slovenije (Moličnik 2016; Stritih 2016). Podobno oceno lahko podamo tudi za slovensko milico. Čas (2011, 307) je o tem zapisal, da v tistem času milica ni bila v službi države, torej bivše Jugoslavije, in tudi ne njene komunistične partije, bila je v službi svojega naroda, svoje ožje domovine Slovenije. Omenjeno generalno gotovo drži, čeprav v samih odnosih na različnih relacijah le ni bilo tako preprosto in idilično, saj je bilo obdobje prežeto z velikim nezaupanjem.

⁸¹ Predvidevalo se je, da bo prihajajoča vojna z JLA večletna, zato je bilo smiselno čim prej vzpostaviti jedra odpora, ki bi prerasla v vsesplošen oborožen odpor, torej bi šlo za tipično gverilsko vojskovanje odporniškega gibanja. Strateški pomen tega je posegel v dilemo, kako naj Slovenija (če sploh) oblikuje svojo vojaško obrambo (Svete 2010).

predstavljajo samo začasno rešitev, lokalnim pobudam je bilo treba dati učinkovitost in preprečiti morebitna škodljiva samovoljna dejanja (Svete 2010).

V sekretariatih za notranje zadeve in ljudsko obrambo so se zavedali, da bo za vmesni čas potrebna začasna legalna rešitev dokler ne bo sprejeta sprememba zakonodaje, ki bi slovensko TO v celoti podredila slovenski oblasti (poveljniška linija poveljevanja in nadzora) ter jo iztrgala iz sistema enotnih OS SFRJ in zvezne pristojnosti. Treba je bilo upoštevati, da se z začasno rešitvijo ne kršijo zvezni zakoni in JLA ne ponudi povoda za intervencijo. Avgusta 1990 so rešitev našli v republiškem zakonu o SLO in DS, ki je v členih 173 do 186 urejal tudi organizacijo z imenom Narodna zaščita (NZ).⁸² V bistvu se je v zakonski okvir o NZ pred zveznimi oblastmi skrilo pravo namero vzpostavitve vojaškega dela obrambnega sistema ter implementacijo koncepta obrambnih oz. oboroženih sil, kar o drugačni funkciji priča tudi dopolnjeno ime Manevrska struktura Narodne zaščite.⁸³ V tej fazi vrhovno republiško vodstvo o tem še ni bilo obveščeno (z izjemo prej omenjenih republiških sekretarjev) (Svete 2012b).

Organizatorji so MSNZ gradili piramidno (od vrha navzdol)⁸⁴ glede na podrobno izoblikovano organizacijsko shemo,⁸⁵ ki je bila znana samo vodjem. Novi člani so bili rekrutirani s strani vrhovnih operativcev (Krkovič in Beznik), ki sta izbrala sodelavce na pokrajinski ravni, ti so si naprej sami izbrali sodelavce in poveljnike na občinskem nivoju, slednji pa so na območju odgovornosti opravili razgovore s poveljniki (izbranih)

⁸² V okvir Sekretariata za notranje zadeve je spadala tudi posebna struktura varnostnega samoorganiziranja občanov z imenom Narodna zaščita, ki je bila lokalna in pomožna obrambno-varnostna sila, za njeno opremljanje in urjenje je skrbela milica. Vanjo so bile vključene najširše ljudske množice, brez omejitev na spol, starost in druge osebne lastnosti. NZ je bila slovenska posebnost v okviru jugoslovanskega sistema SLO in DS. Pomembno je bilo, da je bila to varnostna struktura, ki je bila v izključni republiški pristojnosti (Čas 2011; Svete 2011 in 2012b). Po letu 1982 je nova zakonodaja določila na področju NZ delitev nalog med milico in TO (usposabljanje za naloge v miru in vojni), saj so pristojni NZ vse bolj razvijali kot oboroženo obrambno sestavino in v vojni je bila NZ vključena v TO (Čelik 2011, 128).

⁸³ Takšno razlago potrjuje Direktiva MSNZ, ko omenja celotni oboroženi sestav, ki so ga sestavljale izbrane enote milice in manevrske enote NZ. Zlasti po letu 1992 se je za celotni oboroženi sestav slovenskih obrambnih sil v letu 1990 uveljavil termin Manevrska struktura narodne zaščite (MSNZ). Sami akterji dogodkov priznavajo, da so termin MSNZ uporabljali *post festum*, torej da so z njim za nazaj označili dogajanje v letu 1990 (Svete 2011, 19–20). Iz tega izhajajo spori o različni razlagi akterjev, kakšna je bila sestava MSNZ.

⁸⁴ Čeprav je bila MSNZ organizirana kot tipična centralistična organizacija, to ni bil njen način delovanja, saj so v konkretnih nalogah izvajalci bili skoraj v celoti samostojni, zato je vse bolj preraščala v mrežno organizacijo z dokaj veliko avtonomijo posameznih jeder. V tem oziru je bila MSNZ s svojo strukturo, metodami delovanja in komunikacijami podobna številnim uporniškim organizacijam po svetu (Svete 2012b).

⁸⁵ Za organizacijsko strukturo je znana oznaka 2-1-13-62, ki pomeni število glavnih organizatorjev na različnih ravneh: 2 – republiška sekretarja za notranje zadeve in ljudsko obrambo, 1 – republiški načelnik Narodne zaščite, 13 – pokrajinski načelniki Narodne zaščite in 62 – občinski načelniki Narodne zaščite (Svete 2012, 192).

taktičnih enot TO, medtem ko vojaki teh enot o projektu niso bili seznanjeni (enote MSNZ na terenu so bile samo v mobilizacijskih seznamih, do uporabe ni prišlo⁸⁶). Manevrska struktura Narodne zaščite se je iz jedra nekaj posameznikov razvila v organizacijo, v katero je bilo končno razporejenih približno 21 tisoč pripadnikov v potencialno angažiranih enotah TO, temu moramo prišteti še okoli 9 tisoč pripadnikov enot milice (SEM, PEM in VEM), kar skupaj nedvomno lahko označimo s pojmom slovenske obrambne sile (Svete 2012b).

Izbira sodelavcev je temeljila izključno na osebnem poznavanju in zaupanju (socialna mreža). Kljub dejstvu, da je bila uzakonjena s strani vlade po tedaj veljavni zakonodaji in konceptu SLO in DS, je organizacija delovala v strogi tajnosti: pripadniki na republiški ravni so poznali samo člane na pokrajinski ravni, ti pa so bili seznanjeni samo s pripadniki na občinski ravni.⁸⁷ Veljalo pa je tudi obratno. Na vsakem nivoju je bila zagotovljena koordinacija z milico, ki so jo na pokrajinski ravni zastopali poveljniki PEM in vodstveni delavci uprav, na lokalnem nivoju pa komandirji postaj, ki so poveljevali VEM (MSNZ Gorenjske 2003; Mikulič 2005). Podobno strogi ukrepi so veljali, ko je šlo za komuniciranje, ko je bil vsak dokument (pogosto uničeni, da so bile zabrisane sledi aktivnosti) ali obvestilo preneseno osebno ali le ustno (Svete in drugi 2015).

29. avgusta 1990 je Anton Krkovič dobil od sekretarja Bavčarja odločbo o imenovanju za načelnika NZ, medtem ko so novi načelniki NZ pokrajin in občin večinoma te dobili septembra, kar je bilo legalno priznanje njihove vloge. 7. septembra 1990 pa so Bavčar, Janša, Krkovič, Beznik in Kolenc na sestanku v koči na Pristavi nad Stično dorekli koncept in organizacijsko shemo slovenskih obrambnih sil (prvič omenjeno ime manevrska struktura (enote) Narodne zaščite), sprejeta je bila tudi direktiva načelnika NZ za uporabo manevrske strukture NZ.⁸⁸ 14. septembra je bilo s

⁸⁶ Verjetno tudi to ni absolutna resnica, saj je Vojko Adamič predstavil delovanje enote MSNZ velikosti čete v centru Ljubljane, ki je imela nalogo varovanja PŠTO, nadzor prostora, rezerva ob intervencijah JLA. Vojaki so bili v prostoru javne zgradbe po nekaj dni, kjer so spali, jedli in izvajali naloge brez motenja okoliških prebivalcev (TV Slovenija 2016a).

⁸⁷ Moličnik (2016) je kratko in jedrnat opisal preprost sistem: vsi so vedeli vse, vsak pa samo svoj del naloge. Nihče pa ni vedel vsega, ker so se bali aretacij. Organizatorji MSNZ so sestavili majhne operativne skupine, sodelavcev pa je bilo potem mnogo več, njihovo število je naraščalo slučajno glede na operativne potrebe, vendar zaradi stroge tajnosti za organizacijo niti niso vedeli (Šavc 2011, 185). Piramidna organizacijska struktura in decentralizacija informacij sta zagotavljali varnost sodelujočih (Svete 2012b).

⁸⁸ V Direktivi načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture NZ, so podrobno razdelani vzroki in možnosti delovanja sil za posredovanje na področju Slovenije, najverjetneje angažiranje sil, ocene možnega delovanja sil NZ RS (Narodne zaščite Republike Slovenije), odločitev, naloge NZ RS in zagotovitev bojnega delovanja (Mikulič 2005,

projektom MSNZ seznanjeno tudi najvišje politično vodstvo s tremi predsedniki, kjer so pokrajinski načelniki MSNZ dobili potrditev državotvornosti svojega početja, kar je razblinilo še zadnje dvome in dalo nov polet (Bukovec 2016).

27. in 28. septembra 1990 so bila v Skupščini sprejeta ustavna dopolnila, ki so omogočila, da je Republika Slovenija prevzela popolno poveljevanje slovenski TO. Še istega dne je bil poveljnik PŠTO Gorenjske Janez Slapar imenovan za v. d. načelnika RŠTO, ki 4. oktobra 1990 uradno prevzame poveljevanje slovenski TO in imenuje poveljnike PŠTO (Svete in drugi 2015). S tem je MSNZ kot rešitev za vmesni čas uspešno izpolnil svoje poslanstvo, kar se šteje kot formalni zaključek projekta, vendar vojaška organizacija ostane, le da pravno formalno ponovno sodi v zakonski okvir TO, zato tudi ponovno prevzame ime TO.

7.2 LEGITIMNOST IN LEGALNOST

Leta 1990 je bil v Sloveniji, ki je bila na poti k svoji državnosti, precej velik razkorak med legalnostjo in legitimnostjo: kaj so bila pravna pravila in strukture ter kaj so si državljani Slovenije želeli. Slednje so razmeroma jasno pokazale aprilske demokratične volitve (Svete 2011, 20).

Kot je značilno za prelomne čase, se odločitve in aktivnosti odvijajo na robu ali preko meja veljavne zakonodaje (v sivi coni), saj primarno vodilo postane legitimnost, kar je posebej izrazito na taktični ravni. Daleč od tega, da akterji na republiškem (strateškem) nivoju niso imeli v mislih legalne plati, saj je bila pravno formalno pot v samostojnost v prvi vrsti tlakovana s postopnim spreminjanjem zakonodajnega okvirja, ki se je ločil od ustavne in zakonske ureditve zvezne države SFRJ. Posledično so zvezne oblasti slovenska dejanja obravnavala kot nelegitimna in nelegalna, zato je obstajala grožnja, da bo prišlo do neposrednega izvajanja zveznih zakonov in predpisov. Razmere na nacionalnovarnostnem področju (razorožitev TO, grožnja JLA, deljena pristojnost republiške in zvezne oblasti nad slovensko TO, politična nedorečenost obrambnega sistema v novi državi) so narekovale takojšnje ukrepanje, zato je obrambno (samo)organiziranje prehitelo proces sprejemanja zakonov slovenskih oblasti. Posledično so se za že izvedeno obrambno (samo)organiziranje najprej z zamikom

43–50). Uporabljena je bila kot temelj za pripravo delovnih dokumentov, kart in načrtov delovanja na pokrajinski in občinski ravni. Osnovni vojni načrt MSNZ je bil, da v primeru oboroženega posega JLA v Sloveniji zavaruje ključne objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotovi možnosti za vpoklic popolnih formacij TO (Mikulič 2005, 43–50).

iskale začasne legalne rešitve v okviru veljavne zakonodaje SFRJ, čemur je sledil zakonodajni postopek v slovenski Skupščini za dopolnitev republiške ustave in zakonov v skladu s slovenskimi nacionalnimi interesi.

7.2.1 Taktična raven: samozaznava legitimnosti

Obstoj legitimnosti, njeno slabitev ali naraščanje je težko empirično meriti. Včasih se problema legitimnosti zavemo šele, ko pride do t. i. krize legitimnosti, to pa je po Habermasu "točka preloma", ko se pokaže, ali je organizem sposoben preživeti ali ne (Jelušič 1997, 143). Še toliko bolj zahtevno je potem takem določiti legitimnost tajne organizacije, saj sta obstoj in delovanje v večji meri skrita tako pred državljani kot politično oblastjo. Legitimnost sem preverjal na podlagi pogovorov s takratnimi aktivnimi udeleženci, na taktični ravni s pripadnikom MSNZ in na strateški ravni s političnim vrhom.

Kvalitativno oceno legitimnosti na taktični (občinski) ravni sem skušal dobiti na podlagi intervjuja in samozaznave legitimnosti pripadnika MSNZ Zdravka Moličnika (Ravne na Koroškem). S pomočjo že opravljenih podobnih raziskav s področja legitimnosti v slovenski Policiji (Čas 2011; Čuvan in Meško 2015) sem določil kazalnike legitimnosti: obstoj organizacije (poslanstvo), izvajanje nalog (profesionalnost), odnos s prebivalstvom (prostovoljna ali prisilna podpora), lokalna in državna oblast (politična podpora), odnos med sodelavci (zaupanje in spoštovanje).

Politični cilj je bil jasen, to je bila samostojna Slovenija, zato je obramba tega procesa opravičevala obstoj in delovanje MSNZ. Moličnik je poudaril zelo velik pomen profesionalnosti delovanja, saj v tem pogledu ni bila odkrita zelo občutljiva in izpostavljena dejavnost disperzije orožja, enako so do začetka vojne leta 1991 ostale skrite lokacije tajnih skladišč. Moličnik je ocenil, da je bil projekt MSNZ izveden natančno, strokovno in realno. Profesionalnost delovanja lahko povežemo z odnosom prebivalstva. Po zagotovitvi Moličnika kot pripadniki MSNZ niso nikoli žalili, bili nasilni ali izsiljevali stvari, zato so še danes dobro sprejeti in spoštovani med ljudmi. Tudi sodelovanje izbranih prebivalcev v specifičnih nalogah je potekalo brez prisile in kljub velikemu tveganju nihče ni zavrnil naloge. Na lokalni ravni so imeli podporo župana, projekt je podpirala tudi republiška politika. Odnos med sodelavci je opisal kot zelo tovariški in fantastičen. Ko so pripadnikom izbranih enot razdelili orožje in strelivo v roke za hrambo na domu ter jih seznanili z nalogami, nihče ni zavrnil sodelovanja

(Moličnik 2016). Merjenje legitimnosti s takšno metodo zahteva izvedbo velikega števila intervjujev in celotno teritorialno reprezentativnost, zato je v tem primeru samo demonstracija, po drugi strani pa vseeno ponuja seznanitev z vidiki legitimnosti v izbranem lokalnem okolju.

7.2.2 Strateška raven: republiški politični vrh

Legitimnost vsake družbene ali politične institucije je mogoče oceniti na podlagi njenega odnosa do širšega političnega sistema. To za vojsko pomeni, da je njena legitimnost kot institucije določena z njenim odnosom do političnega sistema. Ločiti moramo še funkcionalno legitimnost vojske, ki izhaja iz njenega posebnega namena (Jelušič 1997, 145). Na tedanji republiški politični vrh (predsednik Izvršnega sveta Lojze Peterle, predsednik Predsedstva Milan Kučan ter člani Predsedstva Ivan Oman, Dušan Plut, Ciril Zlobec in Matjaž Kmecl)⁸⁹ sem naslovil vprašanje, kdaj, kje in kdo jih je seznanil s projektom MSNZ. Natančnega odgovora nisem dobil, saj se tako podrobno ne spomnijo, ne želijo odgovoriti ali se niso odzvali. Le od Ivana Omana mi je uspelo izvedeti, da se sicer natančno ne spomni, ampak je gotovo za MSNZ izvedel šele, ko je bil projekt javno razkrit.

Ker nisem dobil odgovora od neposrednih akterjev, sem skušal vprašanje raziskati s pomočjo sekundarnih virov. Kot je razvidno iz seznama dobitnikov znaka MSNZ 1990 Republiško vodstvo (Mikulič 2005, 61), so ga od omenjenih prejeli vsi trije predsedniki (Bučar, Kučan, Peterle), po čemer lahko sklepamo, da so bili o MSNZ seznanjeni samo oni, ne pa tudi člani Predsedstva. Drugi vir o seznanitvi političnega vodstva občinske in republiške ravni je zabeležen v knjigi Janeza Janše *Premiki*, kjer je navedeno, da je bil 14. septembra 1990 v Poljčah posvet s predsedniki občin, ki jim je bila podana informacija o MSNZ, istega dne je bil v prostorih Izvršnega sveta v Ljubljani sestanek načelnikov MSNZ, obeh republiških sekretarjev Bavčarja in Janše ter predsednikov Peterleta in Kučana (Mikulič 2005, 142). Bukovec (2016) je o tem sestanku dodal še nekaj podrobnosti, da je bil navzoč tudi predsednik Bučar, medtem ko je predsednik Kučan sprva manjkal, ker ni bil povabljen,⁹⁰ in so po prigovarjanju

⁸⁹ Predsednik Skupščine dr. France Bučar je žal že pokojen, zato sem o njegovi seznanitvi povprašal Lojzeta Peterleta in Rosvito Pesek, avtorico knjige *France Bučar*, ki je izšla prav letos. Do odgovora nisem prišel. V stiku nisem bil le s članom Predsedstva Matjažem Kmeclom.

⁹⁰ Zelo verjetno je, da predsednik Predsedstva do tistega trenutka ni vedel za MSNZ, "kajti očitno je vse od dogodkov, povezanih z aretacijo in dogodki JBTZ ter odvzemom orožja, vladalo precejšnje nezaupanje Janše do Kučana, ki je izviral iz časa njegove aretacije oziroma aretacije četverice leta 1988"

prisotnih ponj šli naknadno, tako da je bil prisoten celoten politični vrh. Od vsega začetka sta bila tako seznanjena le oba državna sekretarja Janša in Bavčar. Zaključimo lahko, da so pretekle izkušnje (nezaupanje v političnem vrhu) in aktualne razmere (grožnja JLA) narekovale visoko stopnjo tajnosti, zato je bila obveščenost do trenutka vzpostavitve celotne strukture izredno selektivna na vseh ravneh.

7.2.3 Vloga Predsedstva

Z vidika legalnosti in legitimnosti sem se osredotočil še na kontroverzno vlogo Predsedstva, zato sem njegove legalne pristojnosti na področju obrambe preveril v tedaj veljavni zakonodaji: Ustava Socialistične republike Slovenije (SRS), Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti in Zakon o notranjih zadevah. 10. maja 1990 je priseglo novo Predsedstvo (v zgoraj omenjeni sestavi), tako je prevzelo vse pristojnosti tudi na vojaškem področju in po takrat veljavni ustavi je bilo pristojno za vodenje TO (Janša 2011, 33–38). Katere so bile te pristojnosti po tedaj veljavni zakonodaji?

V leta 1990 veljavni Ustavi SRS je področje ljudske obrambe opredeljeno v 7. poglavju 2. dela (členi 299 do 309). 301. člen govori o vlogi SRS pri organiziranju ljudske obrambe na svojem področju (npr. organizira in vodi TO, ob napadu na državo organizira in vodi splošni ljudski odpor). Gre za zelo splošno določbo, iz katere ne moremo natančno izluščiti pristojnosti posameznih državnih institucij, čeprav pa jasno izraža republiško pristojnost.⁹¹ O pravicah in dolžnostih Predsedstva SRS govori 3. poglavje v 3. delu (členi 375 do 392), kjer je določeno, da obravnava vprašanja s področja ljudske obrambe, vendar ne presega okvira posvetovalne vloge (stališče, pobuda, predlog). 378. člen: "Predsedstvo republike v okviru svojih pravic in dolžnosti pripravlja ljudsko obrambo, ob napadu na državo pa organizira in vodi splošni ljudski odpor. ... Predsedstvo republike ima svet za ljudsko obrambo. Predsednik Predsedstva republike je predsednik sveta za ljudsko obrambo" (Ustava Socialistične republike

(Svete 2012b, 200). Tudi sicer je med takratno novo oblastjo in pomembnim delom institucij (predvsem obeh represivnih resorjev) vladalo veliko nezaupanje zaradi pretekle vloge teh institucij v odnosu do opozicije v totalitarnem sistemu in pri oddaji orožja TO. Denimo, celotno vodstvo sekretariata za notranje zadeve je bilo z MSNZ seznanjeno šele v drugi polovici septembra (Bavčar 2011). Janša je kot drugi razlog za neobveščenost Predsedstva navedel, da je bil MSNZ umeščen v okvir zakona in resorja notranjih zadev, zato na tem področju ni bilo potrebno soglasje Predsedstva (TV Slovenija 2016a).

⁹¹ V praksi so republike z leta 1987 začeto reorganizacijo OS SFRJ pod šifro "Jedinstvo" (Enotnost), ki je vzpostavila primat in dominacijo JLA, izgubile svojo pristojnost nad TO, ki jim je bila zajamčena z ustavo, kar je bilo protiustavno, ker se ustava ni spremenila (Hribernik 2015a, 52).

Slovenije 1974). Tudi v tem delu nimamo natančne opredelitve o povezavi med Predsedstvom in TO.

V Zakonu o splošni ljudski obrambi SFRJ je vodenje in poveljevanje v oboroženih silah opredeljeno v členih od 106 do 116. Po 106. členu je Predsedstvo SFRJ najvišji organ vodenja in poveljevanja ter ima pristojnost, da imenuje in razrešuje na predlog pristojnega republiškega (pokrajinskega) organa komandanta TO republike (avtonomne pokrajine). V 108. členu je zapisano, da Predsedstvo SFRJ lahko prenese določene zadeve vodenja in poveljevanja na zveznega sekretarja za ljudsko obrambo, kar ta uresničuje v skladu s pooblastili Predsedstva SFRJ. V 109. členu je določena vloga komitejev za SLO in DS glede uporabe delov TO, saj jim Predsedstvo SFRJ lahko z odlokom predvidi določene pravice in obveznosti. Glede TO je v 115. členu opredeljeno, da so komandanti TO republik in avtonomnih pokrajin odgovorni Predsedstvu SFRJ (Zakon o splošni ljudski obrambi 1982). Republiška predsedstva v zveznem zakonu sploh niso omenjena kot organ vodenja in poveljevanja.

Pregledal sem še tedaj veljavni Zakon o notranjih zadevah SR Slovenije, kjer je vloga Predsedstva omenjena v 12. in 21. členu. V prvem je določena pristojnost, da "oceni ali ugotovi, da so nastale izredne razmere, zaradi katerih so ogroženi interesi obrambe države ali javni red" in na tej podlagi lahko Izvršni svet "sklene, da mora republiški sekretar storiti potrebne ukrepe za zagotovitev varnosti". Drugi govori o tem, da republiški sekretar poroča Predsedstvu o vprašanjih sistema varstva ustavne ureditve, o uporabi sredstev in metod dela SDV ter o vseh drugih vprašanjih, ki imajo pomen za varnost države (Zakon o notranjih zadevah 1980). Omenjena člena poudarjata posvetovalno in nadzorno vlogo Predsedstva, ne pa izvršilne moči.

7.2.4 Legalnost

V prvi fazi obrambnega samoorganiziranja je šlo za izjemno konspiracijo, saj so bile ustanovljene vojaške enote zunaj obstoječega formalnega sistema in legalnega pokritja. Franc Povše je o organiziranju novih enot dejal, da so bile te popolnoma ilegalne in so se šli svojo vojsko (Svete 2010, 19). Akterji obrambnega samoorganiziranja so se zavedali nelegalnosti svojega početja, v ta okvir gotovo sodita zavrnitev ukaza za oddajo orožja JLA, čemur je sledilo še skrivanje orožja v tajnih skladiščih (pogosto pri zasebnikih). Namreč, po veljavni ureditvi so bili del OS SFRJ (Stritih 2016).

Na podlagi pravnih mnenj so v sekretariatih za ljudsko obrambo in notranje zadeve našli formulo, ki je predvidela možnost uporabe NZ, da se pokrije tisti del obrambno-vojaških priprav, ki do tedaj niso imela legalnega kritja, npr. t. i. jedra odpora (Svete 2010, 21). Poletni proces obrambnih priprav s končno upodobitvijo v vojaški organizaciji MSNZ dobi "kolikor toliko trdno pravno pokritje šele 29. avgusta 1990, ko Igor Bavčar, tedanji republiški sekretar za notranje zadeve, izda odločbo o imenovanju Toneta Krkoviča za načelnika Narodne zaščite v morebitnih izrednih razmerah" (Svete 2012b, 191).

Formalno pokritje je bilo pomembno, saj je ljudem, ki so bili angažirani, dalo neko, čeprav majhno, pravno kritje oziroma pravno varnost, celotnemu procesu pa legaliteto. Številni so se znašli pred (pravnimi) dilemami, kaj storiti (razpetost med vlogo v organizaciji in zahtevami politične javnosti), zato sta pravni vidik in pravna podlaga, ki ju je projekt MSNZ dobil v sistemu NZ, tako pomembna, saj so akterji dobili še večjo motivacijo in zagon (Svete 2011, 27).

Leta 1983 je bil izdan nov pravilnik o NZ, ki je v 23. členu določal: "Za delovanje v vojni se organiziranost narodne zaščite prilagaja vojnim razmeram. Bojne aktivnosti izvajajo pripadniki narodne zaščite posamič ali v ustrezno oblikovanih, opremljenih in vodenih skupinah narodne zaščite." To je pomenilo, da je tedaj NZ mogoče oblikovati na novih, vojnih zamislih, izkušnjah in potrebah. To je leta 1990 pomenilo ključno pravno točko za oblikovanje MSNZ. Sicer je NZ imela določene naloge v vseh razmerah, od miru do vojne (Čelik 2011, 129). Čelik nadalje ocenjuje delovanje ožjega kroga poveljnikov TO v tajnem obrambnem (samo)organiziranju kot nezakonito, saj so bili poklicno razporejeni v TO, a legitimno, medtem ko jasno zapiše, da je šlo za legitimne in zakonite ukrepe nove slovenske oblasti (Čelik 2011, 130–131).

7.3 VLOGA PREBIVALSTVA

Prebivalstvo je v procesu nastajanja in delovanja MSNZ imelo pomembno vlogo na treh področjih: moralna podpora, tajna skladišča in obveščevalna dejavnost. V Direktivi za uporabo MSNZ je o vlogi prebivalstva zapisano: "Prebivalstvo RS je predvsem slovenske narodnosti in bi kot tako nudilo močno moralno in materialno podporo" (Mikulič 2005, 47). Vlogo prebivalstva je pogojevalo dejstvo stroge tajnosti projekta, zato so bili za funkcionalno podporo izbrani le posamezniki (po enakem ključu, kot se je sicer izbiralo kadre). MSNZ zaradi tega ni uporabil močne propagandne

dejavnosti za množično mobilizacijo prebivalstva (kot je značilno za uporniške organizacije), po drugi strani za to niti ni bilo potrebe, ker je deloval v okolju, v katerem se je v politiki in družbi na ozemlju Slovenije že oblikovala kritična masa javne podpore procesu osamosvojitve, ki se mu je MSNZ postavil v bran. To je bil vir legitimnosti za MSNZ ter pomembna moralna podpora za odločitve in delovanje. Šavc (2011, 183) je o tem zapisal: "Motivacijo smo črpali iz prebivalstva in verjeli smo v skupno ambicijo in skupen cilj. Brez tega bi pripadniki Manevrske strukture Narodne zaščite kolebali in dvomili o pravilnosti in nujnosti svojih dejanj."

Posebej tvegano vlogo so sprejeli izbrani civilisti, ki so se aktivno vključili v delovanje MSNZ kot skrbniki tajnih skladišč z velikimi količinami orožja, streliva in MES, ki so bila v njihovih zasebnih objektih (domače hiše, kmetije, gospodarska poslopja) ali na lokaciji javnih podjetij (npr. rudniki, železarne), kjer so bili zaposleni. Tajna skladišča so bila na ravni občin razporejena po celi državi (Mikulič 2005). Vojko Adamič iz Ljubljane, kjer je bilo 54 tajnih skladišč, je poudaril vlogo prebivalstva pri skrivanju orožja, saj si je nemogoče predstavljati tako organizacijo brez sodelovanja ljudi, kar je bilo za organizatorje MSNZ izjemno pomembno in je sploh omogočilo, da so takšno logistiko sploh lahko zagotavljali (TV Slovenija 2016a). Tajna skladišča niso bila izpostavljena samo grožnji odkritja s strani nasprotnika, ampak bi jih lahko razkrile tudi nepričakovane naravne nesreče (npr. udari strele, poplave) (Moličnik 2016).

Obveščevalna dejavnost je bila zelo pomembna za stalno analizo nasprotnika in je bila zaradi širokega spektra operativnih metod raznovrstno izvedena. HUMINT (ang. *human intelligence*) je obveščevalna metoda na temelju človeških virov, zato ima v tem okviru prebivalstvo vidno vlogo. Izbrani primer opisuje obveščevalno delovanje MSNZ občine Ravne na Koroškem. Organizator obveščevalne mreže, ki je pokrivala državno mejo (stražnice), večja podjetja in objekte strateškega pomena (železarna, oddajnik), stalno spremljanje JLA (stacionarno in v premikih) in preverjanje tajnih skladišč, je iskal čim bolj nevtralne ljudi s tega območja, pri tem tajni sodelavci niso vedeli eden za drugega. Za pokrivanje šestih objektov je ustvaril tri neodvisne sisteme, v vsakem je bila ena oseba, kar je za šest objektov pomenilo 18 ljudi – obveščevalcev. Preudarno so bili izbrani ljudje, ki jih je poznal v svojem okolju, opravil je osebne pogovore in nihče ni odrekel sodelovanja, čeprav jim je bilo jasno povedano, da gre za veliko tveganje. Nabor so sestavljali gozdarji, planinci, lovci, domačini, drvarji in gobarji, saj niso bili omejeni z gibanjem. Komunikacija med organizatorjem MSNZ in tajnim sodelavcem je potekala v šifrah (v prispodobah glede na temo: npr. število gamsov v tropu), največ po

telefonu, po potrebi je bil izveden tudi osebni stik. Dobili so natančno nalogo, kaj morajo opazovati in poročati. Vsi so delo opravili z odliko. Po navezavi stikov z milico in Službo državne varnosti (SDV) na občinski ravni pa sta tudi ti dve opravljali obveščevalne naloge. Poseben uspeh je na Ravnah predstavljal vdor v strukturo JLA. Izvedli so aktivne stike s poveljniki 11. partizanske brigade JLA (rezervna sestava), tako da so trije poveljniki bataljonov v popolni tajnosti pristopili k MSNZ (Moličnik 2016).

Namenimo še besedo poskusu vplivanja na prebivalstvo s strani JLA, kar je bila naloga Kontraobveščevalne službe JLA (KOS JLA). Gibanje za Jugoslavijo je bilo takrat v Sloveniji iz vrst prebivalstva akter, ki so mu v TO in milici zaradi naklonjenosti in prepletenosti z JLA ter nasprotovanja osamosvojitvi posvetili resno pozornost, ker je imelo potencial za razbijanje notranje homogenosti in povzročanja nemirov. Člane in simpatizerje so imeli pod nadzorom, vendar v končni fazi gibanje ni odigralo kakšne vidnejše vloge (razen provokacij) (Stritih 2016).

8 SLOVENSKA OSAMOSVOJITVENA VOJNA

8.1 JUGOSLOVANSKA STRATEŠKA KONCEPTA V LUČI ASIMETRIČNEGA VOJSKOVANJA

Najprej si oglejmo, ali je jugoslovanski vojaško-obrambni sistem poznal in implementiral koncept asimetričnega vojskovanja, zato sem pod drobnogled postavil tedaj relevantna jugoslovanska strateška koncepta: prvi je SLO in DS, drugi pa specialna vojna.

Obrambni sistem SFRJ je temeljil na marksistični ideji o oboroženem ljudstvu⁹² (korenine iz prakse ima v boju proti okupatorju v 2. svetovni vojni), ki se je oblikovala kot sistem splošnega ljudskega odpora oz. splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.⁹³ Obrambne dejavnosti so bile razdeljene na oboroženi boj, neoborožene oblike odpora,⁹⁴ varnost in družbeno samozaščito,⁹⁵ civilno zaščito, službo opazovanja, javljanja, obveščanja in alarmiranja, delovanje družbenopolitičnega in gospodarskega sistema v vojnih razmerah (Vučinić in drugi 1978, 27–29). Opredelitev poudarja totalno obrambo, temelji na pomembni vlogi prebivalstva, tako posameznika kot celotne družbe (visok pomen varnostne kulture).⁹⁶ Čelno (konvencionalno) vojskovanje je bilo v domeni operativnega dela OS SFRJ, tj. JLA.

⁹² Pojma oboroženo ljudstvo in ljudska vojna je uporabil že znameniti pruski general in teoretik Carl von Clausewitz (1780 – 1831) v delu *O vojni* (Clausewitz 1985, 39–42). Doktrina splošne ljudske obrambe vojne je bila v SFRJ izoblikovana leta 1958 (Marković 2007, 32).

⁹³ "Leta 1976 je bil sprejet Zakon o ljudski obrambi, družbeni samozaščiti, varnosti in notranjih zadevah. Do sprejetja tega zakona je bil govor o splošnem ljudskem odporu, potem pa o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti" (Bolfek 2011, 28).

⁹⁴ Neoborožene oblike odpora so sodelovanje prebivalstva z domačimi oboroženimi silami, ekonomski odpor, izvrševanje delovnih, upravnih, političnih, zdravstvenih in drugih nalog, ki so pomembne za obrambo, sabotaže in diverzije, odkrivanje in uničevanje domačih izdajalcev (Vučinić in drugi 1978, 28–29). Jelušičeva je podala oceno, da je bila vloga neoboroženih oblik odpora, ki so v nekaterih lokalnih vojnah po 2. svetovni vojni (posebej v antikolonialnih gibanjih) imele težiščno vlogo, v SLO in DS močno zapostavljena, ker je bil oboroženi boj označen kot odločilna oblika obrambnega delovanja (Jelušič 1997, 156).

⁹⁵ Varnost in družbena samozaščita je bila usmerjena na odkrivanje in preprečevanje sovražnikovega delovanja proti osnovnim vrednotam SFRJ (neodvisnost SFRJ, svoboda ljudi, družbena lastnina, samoupravljanje, itd.) (Vučinić in drugi 1978, 29). Posebej je bila izpostavljena ideološka komponenta (Svete 2011, 30). V sodobni percepciji bi to pomenilo varnostno samoorganiziranje in proaktivno delovanje prebivalcev (državljanov), v tistem času je bilo usmerjeno proti grožnji specialne vojne, ki bi od znotraj destabilizirala ustavno ureditev in družbeno-politični sistem SFRJ.

⁹⁶ Koncept SLO in DS je izgradil in vzdrževal visoko raven varnostne kulture oblasti in državljanov, ki jo sestavljajo zavest, motivacija in znanje na obrambnem področju, kar je zlasti pomembno v t. i. prelomnih oz. kriznih časih. Koncept je po eni strani izjemno militariziral družbo, po drugi strani pa so imeli številni posamezniki znanja, ki so jih koristno uporabili pri zavarovanju procesa slovenskega osamosvajanja leta 1990 in 1991 (Svete 2010, 18).

Koncept SLO in DS je bil naravnani prav proti napadu tehnološko in tudi kvantitativno močnejšega nasprotnika tako z zahoda kot vzhoda, ker je prevladala ocena, da se Jugoslavija s konvencionalnim pristopom ne bo obranila vojaške grožnje, zato je bila rešitev dolgotrajno partizansko bojevanje. Primer SLO in DS kaže značilnosti asimetričnega pristopa s totalnostjo in raznovrstnostjo uporabljenih metod in sredstev, kjer so poudarjene tudi nevojaške oblike (Svete in drugi 2011, 137–146), poleg tega je partizansko (gverilsko) bojevanje ena od temeljnih oblik asimetričnega vojskovanja.

Leta 1977 je predsedstvo SFRJ sprejelo dokument Specialna vojna proti SFRJ, ki je bil izdelan v generalštabu (Marković 2007, 178). Zoran Krunic (1997, 388) je kasneje namesto pojma specialna vojna predlagal izraz strategija posrednega nastopanja,⁹⁷ ki jo "razume kot način reševanja konfliktov, kjer do rešitve ne pride neposredno, z uporabo oboroženega nasilja oz. vojne, ampak z raznovrstnimi posrednimi in prikritimi postopki".⁹⁸ Vojna in strategija posrednega nastopanja se razlikujeta ravno na elementu obstoja (ali vsaj prevlade) oboroženega nasilja. V diplomskem delu uporabljam pojem specialna vojna, ker je bil v uradni uporabi v SFRJ. Jugoslavija specialne vojne ni razumela le kot varnostne grožnje, ampak tudi kot strateški koncept za uveljavljanje in obrambo nacionalnih interesov na tujem.⁹⁹ Kot bomo videli, je bila v začetni fazi uporabljena tudi v notranjem konfliktu v SFRJ s strani srbskih oblasti s podporo armadnega vojaškega vrha. Specialna vojna oz. strategija posrednega nastopanja je prav tako strateški pristop, ki sodi v koncept asimetričnega vojskovanja.

⁹⁷ Avtorji, ki govorijo o tej dejavnosti, uporabljajo vrsto izrazov (npr. podtalna vojna, subverzija, nekonvencionalno vojskovanje, itd.). V bivših socialističnih državah se je pod vplivom teoretikov iz SZ uveljavil pojem specialna vojna (Krunic, 1997, 389). Za utemeljitelja strategije posrednega nastopanja lahko štejemo Liddel Harta, ki je že leta 1941 izdal knjigo *Strategy of Indirect Approach* (Svete 2002a, 70).

⁹⁸ Krunic (1997, 394) predlaga naslednjo definicijo strategije posrednega nastopanja: "Strategija posrednega nastopanja je organizirana dejavnost, s katero države in / ali drugi subjekti na mednarodnem in / ali notranjepolitičnem področju skušajo uresničiti svoje politične, gospodarske, vojaške in / ali druge interese na škodo drugih subjektov, pri tem pa rešitev ne iščejo neposredno s spopadom oboroženih sil, temveč posredno, z raznovrstnimi prikritimi postopki na političnem, kulturnem, gospodarskem, vojaškem in / ali drugih področjih življenja in dela neke skupnosti, z izvajanjem propagandno-psiholoških akcij, ustvarjanjem in / ali kanaliziranjem družbenih kriz, ustvarjanjem in vodenjem agenture, posebno t. i. agentov za vpliv, izzivanjem državnih udarov, itd. in v določenih primerih tudi z vodenjem t. i. posredniških vojn."

⁹⁹ Jugoslavija je podpirala asimetrične upornike (grška državljanska vojna, Palestinci vs. Izrael). Jugoslovanski voditelji so položaj v gibanju neuvršenih dolgo razumeli tudi kot vojaško mentorstvo novo nastajajočim državam na območju tretjega sveta (usposabljanje pripadnikov osvobodilnih gibanj iz Afrike, sodelovala tudi oborožitvena industrija in gradbena podjetja) (Jelušič 1997; Svete in drugi 2011).

8.2 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE JUGOSLOVANSKIH ZVEZNIH OBLASTI

Koncept asimetričnega vojskovanja je bil z gverilskim vojskovanjem partizanske vojske v prvih letih 2. svetovne vojne praktično zasidran v temeljih nastanka druge Jugoslavije. Medtem ko se je po vojni Jugoslovanska armada razvijala kot konvencionalna vojska, se je na drugi strani asimetrični pristop ohranil v jugoslovanskem obrambnem sistemu z implementacijo strateških konceptov splošnega ljudskega odpora oz. naslednikom SLO in DS ter specialnega vojskovanja. Na podlagi tega sem predvideval, da je jugoslovanska zvezna oblast ob podpori JLA v konfliktu s Slovenijo (kot tudi v ostalih primerih na tleh SFRJ) v prvi fazi še v času formalnega miru delovala v skladu s konceptom asimetričnega vojskovanja, tako da je uporabila širši nabor instrumentov nacionalne moči. Z razvojem konflikta se je kazala potreba po vse aktivnejši vlogi JLA, ko pa se je ta na terenu soočila z odločnim odporom (tako nevojaškimi oblikami obrambe kot oboroženim bojem), se je njeno delovanje transformiralo v primarno obliko, to je klasično konvencionalno vojskovanje, kar v razčlenitvi konflikta pomeni drugo fazo.

Na področju gospodarskega bojevanja je Srbija konec decembra 1990 (neposredno po slovenskem plebiscitu) vdrla v monetarni sistem SFRJ, uvedla je tudi posebne takse za tista srbska podjetja, ki so sodelovala s slovenskimi (Svete in drugi 2011, 140). Drugi ukrepi so zajemali še srbski bojkot slovenskih izdelkov in storitev, gospodarsko blokado, posebne takse za slovensko blago, ki se je prodajalo v Srbiji (Malešič 2012a).

V kategoriji državljanske nenasilne obrambe (v tem primeru napada) oz. podpore lokalnih nemirov v smislu mobilizacije ljudskih množic za dosego strateških učinkov je v prvi vrsti potrebno omeniti "rojstvo naroda" v Srbiji oz. razcvet mitingaških pohodov¹⁰⁰ po Srbiji v letih 1988 in 1989, kjer je šlo za množična ljudska zborovanja v podporo politiki Slobodana Miloševića (ideja Velike Srbije), ki se je leto pred tem zavihtel na vrh srbskih komunistov. Tako so mitingi najprej odnesli politično vodstvo v Vojvodini, nato na Kosovu in potem še v Črni Gori. Podobna namera je bila v Sloveniji, ko je bil za 1. december 1989 v Ljubljani napovedan miting, ki pa ga je

¹⁰⁰ Skupno naj bi jih bilo nekaj več kot 60. Prvi je bil v Novem Sadu 9. julija 1988, zadnji in največji pa miting "bratstva in enotnosti" 19. novembra 1988 na Ušću v Beogradu (ob izlivu Save v Donavo). Na slednjem naj bi se zbralo najmanj 700 tisoč mitingašev, po skupni oceni pa naj bi na mitingih sodelovalo več kot 3 milijone ljudi (Pesek 2007, 23).

slovenska republiška oblast prepovedala, zbrala pa se je le peščica (20–30) mitingašev (Pesek 2007, 20–31).

Leta 1990 je bil naslednji korak srbske oblasti in JLA za doseg strateških ciljev s strategijo posrednega nastopanja politično in vojaško organiziranje lokalnega srbskega prebivalstva v drugih republikah (Hrvaška, BiH). Primer (samo)organiziranja Srbov na Hrvaškem z nastankom srbskih avtonomnih območij (paradržavna tvorba) zajema več oblik asimetričnega vojskovanja, saj je vključevalo redne vojaške sile (JLA), specialne sile (SDV Srbije in KOS JLA), neregularne sile (oborožene srbske straže), podporo lokalnim nemikom (politična mobilizacija in nacionalna homogenizacija hrvaških Srbov, neredi – napadi na postaje milice in kraje orožja, blokada prometne infrastrukture – "hlodovska revolucija") ter informacijsko bojevanje in propagando (srbski mediji proti Hrvaški, obuditev konteksta 2. svetovne vojne, dezinformacije in psihoza strahu). Dejstvo je, da v konfliktu z novo demokratično izvoljeno hrvaško oblastjo ni šlo za samostojno samoorganiziranje hrvaških Srbov, ampak je bila srbska vstaja s tajnim delovanjem prikrito izvedena v skladu z načrti srbskega vodstva in vrhov JLA. Milošević se je dobro zavedal pomena oboroževanja hrvaških in bosanskih Srbov, pri čemer je sodelovala Srbska demokratska stranka (SDS) v obeh republikah. "SDV Srbije je kmalu po zmagi Hrvaške demokratične skupnosti (HDZ) na Hrvaško poslal svoja prva dva operativca, s ciljem pripraviti oborožen odpor v severni Dalmaciji." Omenjena sta z lažno identiteto kot novinarja med letom 1990 pogosto obiskovala Knin in druga območja s srbsko večino na Hrvaškem. "Njuna naloga je bila organizirati SDS, okrepiti in organizirati lokalno policijo v neke vrste vojaško organizacijo ter razdeljevati orožje. Pri tem sta sodelovali tudi zvezna SDV in KOS JLA." Oblikovana je bila mreža agentov, v kateri je bil tudi Željko Ražnatović – Arkan, ki je oktobra 1990 v sodelovanju s srbskim sekretariatom za notranje zadeve ustanovil lastno paravojaško enoto Srbska prostovoljna garda. V t. i. "vojaški liniji" sta sodelovala poveljnik novosadskega korpusa JLA general Andrija Biorčević in poveljnik kninske garnizije JLA polkovnik Ratko Mladić. Skoraj triletno propagandno zastraševanje beograjskih režimskih časnikov je psihološko dobro pripravilo lokalno srbsko prebivalstvo. Načrt "Ram" (Okvir) je bil preprost: orožje razdeliti srbskemu prebivalstvu in še pred odhodom posameznih republik iz Jugoslavije tem odvzeti območja s srbskim prebivalstvom, tako bi na Hrvaškem in BiH izvedli širjenje in čiščenje tega prostora od znotraj ter povezali srbske enklave na tem prostoru v Veliko Srbijo (Hribernik 2015b in 2015c; TV Slovenija 2016b).

Ocenjujem, da v Sloveniji za opisane postopke, ki so bili osredotočeni na lokalne prebivalce, niso bile ugodne razmere zaradi manjšega števila in lokalne razpršenosti Srbov ter nacionalne homogenosti slovenskega naroda. Predvojno obdobje v Sloveniji je zaznamovala tudi psihološko-propagandna vojna srbskih množičnih medijev, ki so jo izvajali koordinirano, centralizirano in po pravilih specialne vojne oz. psihološkega bojevanja (Malešič 2012a, 221). Kot sem že omenil v prejšnjem poglavju, je v Sloveniji edini potencial za podoben razvoj dogodkov predstavljalo Gibanje za Jugoslavijo, ki je bilo politična stranka JLA in se je pripravljalo za prevzem oblasti po intervenciji JLA. Po drugi strani pa si KOS JLA za kaj takega niti ni intenzivno prizadeval, ker so najverjetneje slabo ocenili razmere in dogajanje v Sloveniji (Moličnik 2016). V obdobju 1990/91 v Sloveniji nasprotniku z notranje varnostnimi in obveščevalnimi operacijami ni uspel (kot je razbrati zaradi napačnih ocen niti ni poskušal) doseči političnega in strateškega razkola prebivalstva, ki bi potencialno gotovo vodil v državljansko vojno (tragična slovenska izkušnja iz 2. svetovne vojne), kar je značilnost asimetričnih spopadov (Svete in drugi 2011, 145–147).

Leta 1987 začeta reorganizacija OS SFRJ je prinesla novo vojaško strategijo s poudarkom na mirnodobnih in notranjih nalogah, kar je za JLA pomenilo uporabo v notranjih konfliktih. Za notranje delovanje je imela ustavno kritje v določbi, ki ji je nalagala zaščito obstoječe družbene ureditve. Z naraščajočo krizo v SFRJ je naraščal pomen izrednih razmer, v katerih je uporabo OS SFRJ odredilo Predsedstvo SFRJ (šifra za odpravo izrednih razmer imenovala "Radan"). Najpomembnejši in najučinkovitejši postopek je bila demonstracija sile (Hribernik 2015a, 52). Na Hrvaškem se je vzpostavil vzorec, da so lokalni Srbi izzvali poseg posebnih policijskih enot hrvaškega Ministrstva za notranje zadeve, JLA je intervenirala, da bi ločila sprte strani (oblikovanje "tamponskih con"), v resnici pa je tako le zavarovala uporna srbska območja¹⁰¹ (Hribernik 2015č, 48).

V Sloveniji so bile v prvi vrsti aktualne grožnje vojaškega vrha JLA z intervencijo. Demonstracija sile pa je bila najprej izvedena 5. oktobra 1990, ko je vojaška policija zasedla RŠTO v Ljubljani, ker je slovenska oblast legalno prevzela poveljevanje in nadzor nad slovensko TO ter imenovala novega poveljnika RŠTO (Mikulič 2005, 55). Drugi primer pa so pekrski dogodki iz leta 1991, ko je JLA 23. maja z oklepniki in enoto vojaške policije obkolila Učni center Pekre v Mariboru, kjer

¹⁰¹ Na Hrvaškem je prvi takšen primer občina Pakrac v zahodni Slavoniji, kjer že 2. marca 1991 pride do prvega oboroženega spopada med hrvaško policijo in JLA (Hribernik 2015č, 48).

je slovenska TO samostojno usposabljala prvo generacijo nabornikov, ponoči 24. maja pa na pogajanjih ugrabila pokrajinskega poveljnika TO podpolkovnika Vladimirja Miloševića in oklepnik JLA je do smrti povozil slovenskega protestnika (ti so se zbrali v bližini učnega centra in pred mariborskimi vojašnicami) (Kastelic 2011, 178–187).

Tudi agresija JLA na Slovenijo, ki se je začela že 26. junija 1991 (dan prej, kot se šteje uraden začetek), ko so tanki in oklepniki iz vojašnice v Pivki krenili proti slovenski meji na Primorskem, je bila zamišljena kot operacija (sicer zelo agresivna) demonstracije sile in podpore zveznim organom, da uveljavijo izvajanje zveznih zakonov in predpisov. Torej, v prvi fazi agresije je šlo za razmišljanje in delovanje, ki se zelo razlikuje od konvencionalnega, po katerem bi enote JLA morale z oboroženim bojem uničiti slovenske obrambne sile, odstraniti aktualno oblast, zasesti ključno infrastrukturo in ozemlje. Primarno notranje policijska operacija po načelih strategije posrednega nastopanja, da bi brez oboroženega boja dosegli strateški cilj preprečiti osamosvojitve Slovenije in povrniti prejšnje stanje ozemeljske celovitosti SFRJ, se je za poveljnike JLA transformirala v omejeno konvencionalno vojskovanje (druga faza) v trenutku, ko so se soočili z vojaško ali nevojaško obrambo Slovenije, ki so se ji lahko zoperstavili samo s poznanim vzorcem konvencionalnega vojskovanja (bojno delovanje oklepno-mehaniziranih enot in vojaškega letalstva). Tretjo fazo so prekinila pogajanja in iskanje rešitev na politično-diplomatski ravni. Glede na napotitev enot JLA iz osrednje SFRJ in grožnjo množičnega bombardiranja vojaškega letalstva ter kasnejši razvoj konflikta na Hrvaškem in v BiH lahko sklepamo, da bi se v Sloveniji v tretji fazi v polnosti razvila konvencionalna vojna.

Januarja 1991 je vojaški vrh JLA z diplomatsko akcijo v tujini iskal podporo za svoje načrte v Jugoslaviji: admiral Branko Mamula je odšel v London, general Blagoje Adžić v Pariz in admiral Stane Brovet v Moskvo. Skušali so ugotoviti, kako bi se odzvala mednarodna skupnost na vojaški udar v Jugoslaviji, in dobili odziv, da Francija in Velika Britanija ne bosta ugovarjali, SZ pa je načrt pozdravila, vendar je dala jasno vedeti, da ukrepa javno ne bo podprla (Hribernik 2015č, 50).

8.3 ASIMETRIČNO VOJSKOVANJE SLOVENIJE

Priprave na spopad leta 1990 in 1991 so pokazale, da je nova slovenska oblast kot obrambno-varnostni instrument zavarovanja slovenske osamosvojitve zelo učinkovito uporabila koncept SLO in DS. Prispeval je k temu, da smo v kontekstu

priprav in oboroženega spopada uporabili celoten nabor razpoložljivih zmogljivosti od civilnih do vojaških, prav tako pa izkoristili šibke točke nasprotnika ter si z učinkovito medijsko kampanjo pridobili naklonjenost najpomembnejših mednarodnih akterjev, ki so bili še malo pred tem zelo zadržani do slovenskih osamosvojitvenih ciljev. Ker je potencialni nasprotnik že bil prisoten na celotnem ozemlju Slovenije, bi lahko rekli, da so obrambne priprave potekale v "nasprotnikovem zaledju" (Svete in drugi 2011, 137).

Slovenske obrambne priprave so se intenzivirale marca 1991, ko je Predsedstvo kot vrhovni poveljnik odločilo, da morajo biti slovenske obrambne sile pripravljene odgovoriti na kakršnokoli grožnjo procesu razglasitve neodvisnosti, ki je bila načrtovana najkasneje za 26. junij 1991. Na vojaškem področju je bila spomladi 1991 opravljena reorganizacija slovenske TO. Status TO kot vojske Republike Slovenije je bil formaliziran s sprejetjem Zakona o obrambi in zaščiti (6. april 1991) in Zakona o vojaški dolžnosti. Slovenija je večala samostojnost na vojaškem področju in maja 1991 tudi sama začela usposablјati vojaške obveznike. Policija je ostala dejavno vključena v obrambne priprave, njena vloga v potencialni vojni je ostala nespremenjena. Z namenom koordinacije različnih podsistemov v procesu obrambnih priprav je Predsedstvo 18. marca 1991 ustanovilo Republiško koordinacijsko skupino, ta je konec maja oblikovala še pokrajinske koordinacijske podskupine (Svete in drugi 2015).

Nova slovenska oblast se je zavedala, da vojaške priprave niso dovolj, saj je imel nasprotnik tako številčno kot kakovostno prednost, zato je bilo treba uporabiti še druge vire in izkoristi njegove šibke plati, kar je eno od pglavitnih načel asimetrije. K hitremu in učinkovitemu končanju vojne leta 1991 so v veliki meri pripomogle priprave s področja civilne obrambe, zlasti tiste, ki so preprečile logistično delovanje JLA, "izbojevale" zmago na medijskem področju ter zagotovile motivacijo civilnega prebivalstva (Svete in drugi 2011, 139).

"Akcije slovenskih oblasti s konca osemdesetih let prejšnjega stoletja lahko uvrstimo v t. i. politično obrambo. Pomembno je bilo opozarjati na ustavnopravne vidike nastanka in delovanja SFRJ in vztrajati na zakonitosti vseh postopkov, ki so vodili k postopnemu osamosvajanju Slovenije." Pri tem je pogosto šlo za vse bolj intenzivno poseganje vojaškega vrha JLA v politične procese, pomemben korak na pravnem in političnem področju je bil sprejem dopolnil k ustavi SR Slovenije 27. septembra 1989, prav tako tudi prepoved mitinga 1. decembra 1989 v Ljubljani in odhod slovenskih komunistov s 14. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije januarja 1990. V kontekst politične obrambe lahko štejemo tudi dobro pripravljeno razglasitev

neodvisnosti (zakonodajni okvir, izvedbeni predpisi, usposobljeni kadri, novi simboli) (Malešič 2012a, 220–221). Novembra 1990 je bil na področju politične obrambe za zagotovitev kontinuitete delovanja oblastnih organov pripravljen načrt Ščit (ob strogih varnostnih ukrepih preverjen maja 1991), ki je vseboval operativne rešitve za premik republiškega vodstva ob neposredni ogroženosti Ljubljane na osem lokacij izven mesta. Potekale so tudi mednarodne dejavnosti na vseh razpoložljivih kanalih za priznanje samostojne države in njeno vključevanje v mednarodne institucije, usklajevanje z zavezniki v Jugoslaviji, vzpostavitev rezervnih lokacij za delo ožjih družbenopolitičnih skupnosti, organiziranje upravnih zvez republiški organov in občin ter okrepljeno varovanje ljudi in objektov (Svete in drugi 2011, 140).

Gospodarsko obrambo oz. bojevanje lahko delimo na dva dela, tako glede ukrepov kot časovnice sprejemanja teh. Prvi se nanaša na defenzivne ukrepe gospodarske obrambe pred osamosvojitvijo kot odgovor na ofenzivne ukrepe gospodarskega vojskovanja s strani SR Srbije, drugi pa na ukrepe gospodarskega vojskovanja v osamosvojitveni vojni. Na področju gospodarskega vojskovanja so bili vključeni pristojni republiški upravni organi gospodarstva (republiški sekretariati za energetiko, industrijo in gradbeništvo, za tržišče in splošne gospodarske zadeve, za promet in zveze ter za mednarodno sodelovanje). Načrtovali so delovanje posameznih strateških sistemov, za katere so bili pristojni ob morebitnih izrednih razmerah. Prvo je bilo zagotavljanje gmotne in zdravstvene oskrbe enot TO in milice, drugo pa zagotavljanje delovanja gospodarstva in preskrba prebivalstva. Slovenska vlada se je na gospodarsko bojevanje Srbije odzvala tako, da je osamosvojila davčni sistem in prevzela carinske pristojnosti, zelo resno je pripravljala tudi denarno osamosvojitvev. Ukrepi defenzivne gospodarske obrambe so se poleg naštetega nanašali na namensko industrijo in prekinitev njenega sodelovanja z JLA ter poskus vzpostavitve namenske industrije za slovenske obrambe sile (Svete in drugi 2011, 140–141).

Gospodarska obramba se je prepletala z ukrepi, ki sicer sodijo bolj v druge nevojaške oblike obrambe ali celo v državljansko obrambo. Izdelan je bil načrt oviranja in blokad, imenovan tudi načrt nenasilnega oviranja (obstajal tudi načrt vojaškega oviranja). Na taktični (občinski) ravni so bili zanj odgovorni upravni organi za ljudsko obrambo v sodelovanju z gospodarskimi subjekti (Elektro, Železnice, transportna podjetja, ...) ter enotami in štabi TO in milice, zlasti pri pripravi načrtov oviranja premikov kolon JLA. Tako so bile med vojno vzpostavljene zelo učinkovite barikade, predvsem v smislu psihološkega bojevanja, saj se je tako krepila zavest in volja do

odpora, po drugi strani se je mednarodni javnosti jasno pokazalo, kdo je agresor. Na drugi strani je to vplivalo na bojno moralo mladih nabornikov JLA, ki se niso bili pripravljene bojevati proti civilistom in civilnim ciljem (Svete in drugi 2011, 141). Z vojaškega vidika pa je bilo oviranje uspešna asimetrična metoda za nevtralizacijo manevra kot enega treh bistvenih atributov (manever, oklepna zaščita, ognjena moč) delovanja oklepno-mehaniziranih enot, ki niso pravočasno, ali sploh ne, dosegle svojih ciljev, motena je bila oskrba enot zunaj vojašnic, kar je vplivalo na bojno moralo, in primerna izbira prostora oviranja je z geografskimi značilnostmi prispevala k preprečitvi obhoda ovire (npr. soteska, gozd) kot tudi k nevtralizaciji še enega atributa, to je ognjene moči (omejeni koti elevacije orožja).

Področje psihološke obrambe je bilo v vojni leta 1991 eno od najbolj uspešnih, k čemur so pripomogle tudi priprave, v katere je bila poleg sekretariata za informiranje dejavno vključena tudi RTV Slovenija. Izdelali so operativni načrt za delovanje medijev v izrednih razmerah, še posebno pozornost pa so namenili zagotovitvi rezervnih oddajnih televizijskih in radijskih lokacij, prav tako so načrtovali ukrepe medijske protipropagande. S tem so ohranjali komunikacijo med oblastjo in prebivalstvom (prek medijev) s ciljem krepiti voljo do obrambe in enotnost dojemanja razmer med obema sferama. Pomemben pečat so pustile novinarske konference sekretarja za informiranje Jelka Kacina in gostov v Cankarjevem domu, kjer so izvajali zelo učinkovito medijsko protipropagando, namenjeno tako domači kot mednarodni javnosti (Svete in drugi 2011, 141). Sodelovanje med oblastjo, oboroženimi silami in mediji za doseg psiholoških učinkov se je vzpostavilo že pred vojno, ko so bile javno predvajane predstavitve zmogljivosti slovenske TO: postroj 27. zaščitne brigade v Kočevski Reki tik pred plebiscitom (17. december 1990), predstavitev novega orožja, izvedba mobilizacijsko-taktične vaje enot TO "Premik 91" (22. – 24. marec 1991) Z začetkom osamosvojitvene vojne pa so mediji bojevali bitko za interpretacijo. Edini medij, ki je bil ves čas na voljo s svežimi informacijami in primeren tudi za terensko uporabo, je bil radio, medtem ko so televizijski posnetki in fotografije v tiskanih medijih s slikovno podobo imeli predvsem močan psihološki učinek na mednarodno javnost. Zelo pomemben vir informacij so bila sporočila lokalnih prebivalcev iz krajev, kjer so se posamezne aktivnosti odvijale. V končni fazi se je na slovenski strani med oblastjo, mediji, prebivalci in obrambnimi silami razvil večsmeren pretok informacij, ki je koristil vsakemu od njih. Novinarji so bili v prvih bojnih vrstah in v veliki nevarnosti, a brez izkušenj z vojnim poročanjem in neopremljeni za takšne razmere (TV Slovenija 2016c).

"V operacionalizirani obliki to pomeni obveščanje državljanov (civilistov, pripadnikov TO in policije) o poteku vojnih operacij, o politični dinamiki ter o ukrepih zaklanjanja in zaščite nasploh; propagandno delovanje proti agresorju in pozivanje njegovih vojakov in oficirjev, naj zapustijo svoje enote; obveščanje mednarodne javnosti in propagiranje lastnih ciljev v mednarodni skupnosti" (Malešič 2012a, 225). Slovenski primer je že pred izkušnjo sodobnih konfliktov pokazal, da je asimetrično vojskovanje zlasti medijska vojna. "V sodobnem svetu je dolgoročno in strateško uspešen le tisti asimetrični akter, ki si zagotovi mednarodno podporo in legitimnost, kar je Sloveniji v primerjavi s številnimi drugimi primeri uspelo" (Svete in drugi 2011, 146).

Druge oblike nevojaške obrambe so tudi prispevale k učinkovitemu upiranju JLA. Najpomembnejše so bile dejavnosti, ki jih je usmerjalo državno (republiško) vodstvo, in spontan odziv ljudi na akcije JLA (zasedba RŠTO 5. oktobra 1990 v Ljubljani, obkolitev 710. učnega centra TO 23. maja 1991 v Pekrah). Med ukrepi, ki jih je usmerjalo republiško vodstvo, je treba poudariti že opisane priprave gospodarskih družb in zavodov (Elektro Slovenije, PTT Slovenije, železniško podjetje Ljubljana, cestna podjetja, itd.). S temi pripravami so načrtovali blokado komunikacij za preprečitev manevra posebnih enot JLA, preprečitev umika oborožitve in opreme z ozemlja Slovenije, blokado internih komunikacij JLA, odklop civilne komunikacijske infrastrukture vsem federalnim organom v Sloveniji (Svete in drugi 2011, 141–142).

Različne oblike državljanske nenasilne obrambe, temelječe na strategiji nenasilnega upora, lahko zasledimo že na začetku 80-ih let z glasbenimi skupinami (Laibach), mediji (tednik Mladina) in krogom kulturnikov (Nova revija), ki so s svojimi idejami izzvala postulate tedanjega totalitarnega sistema. Najodločnejši državljanski odpor je povzročila že omenjena afera JBTZ (31. maj 1988). V obdobju pred vojno je treba omeniti tudi druge nenasilne odzive ljudi, ki so se rodili kot spontan odziv na akcije demonstracije sile s strani JLA: na primer ob zasedbi RŠTO 5. oktobra 1990 ali pekrskih dogodkih 23. maja 1991. Primorski kraji so bili prvo prizorišče odločenosti slovenske civilne družbe, da prepreči intervencijo in agresijo na Slovenijo. Podobno se je dogajalo v naslednjih dneh marsikje po Sloveniji, v bližini vojaških spopadov in še bolj na mnogih položajih TO in milice, kjer so ljudje pomagali svojim obrambnim silam (Guštin 2011, 16). "Ključne neoborožene oblike odpora, ki so jih državljani in njihovi politični predstavniki uporabljali med vojno za Slovenijo, so bile: nespoštovanje sklepov zveznih oblasti in zavračanje kolaboracije s sovražnikom; deklarativna podpora državljanov odporu, tudi vojaškemu, politične demonstracije, javna zborovanja in

izvajanje simbolnih javnih dejanj (zastave, grbi, nacionalne barve, lipov list, Slovenija, moja dežela, zgodovinski simboli ipd.); izvajanje politično motiviranih kulturnih dogodkov; pritisk na predstavnike zveznih oblasti, pisanje peticij, protestov in grafitov; blokada pomembnih komunikacij, vojašnic in oviranje premika enot JLA, tudi s telesi državljanov; pogajanja predstavnikov oblasti z nasprotno stranjo in predstavniki Evropske skupnosti o prenehanju konflikta; obveščanje tuje javnosti o nameri JLA, in sicer prek poslovnih in osebnih stikov; po elektronski pošti, z objavljanjem člankov v tujih revijah in časopisih ter dajanjem izjav za tuje množične medije; lobiranje v mednarodnih političnih institucijah in v posameznih državah, predvsem sosednjih in nam naklonjenih ipd." (Malešič 2012a, 226–227).

9 ZAKLJUČEK

Pri izdelavi diplomskega dela sem si zastavil štiri cilje. S teoretično osnovo in empiričnima primeroma MSNZ in slovenske osamosvojitvene vojne sem podrobno predstavil koncept asimetričnega vojskovanja in slovenske izkušnje. Ta glede na značilnosti ponuja priložnost za uveljavitev Slovenije, upošteva bogate praktične zgodovinske izkušnje in dosežene strateške uspehe, tudi v mednarodnem okolju (zaveznitvo Nato in EU) (Svete in drugi 2011), v prvi vrsti pa bi te morali upoštevati v domovini pri razvoju sistema nacionalne varnosti in odzivanju na sodobne varnostne grožnje in razvoj konfliktov v mednarodnem okolju, ki imajo značilnosti hibridnega vojskovanja. Pri obravnavi MSNZ sem želel prispevati k vedenju o tem pomembnem in kontroverznem projektu (samo)obrambnega organiziranja v letu 1990, zato sem se osredotočil na nekatere manj izpostavljene vidike legitimnosti in legalnosti ter vlogo prebivalstva, opravil sem tudi pogovore z aktivnimi udeleženci. Slovenska osamosvojitvena vojna v perspektivi asimetričnega vojskovanja ne obsega le 10 dni trajanja oboroženih spopadov. Sam predlagam uporabo pojma "vojna za Slovenijo", ker ne prejudicira točno določene oblike in omogoča dovolj široko obravnavo v kontekstu asimetričnega vojskovanja, z razdelitvijo na posamezne faze pa je mogoče zanje uvesti bolj specifična poimenovanja (recimo, za čas oboroženih spopadov bi to bilo obrambna vojna). Časovno razmejitev je zelo težko postaviti, ker asimetrično vojskovanje poteka brez napovedi in formalnega začetka v vseh razmerah (miru, konfliktu, vojni). V tem pogledu se niti ne bi bilo treba prepirati okrog tega, ampak se osredotočiti na obravnavo s perspektive asimetričnega vojskovanja, kar potem posamezne aktivnosti že posledično postavi v časovni okvir. Torej, bolj kot časovna razmejitev se mi zdi pomembno celovito razumevanje konflikta in koncepta vojskovanja.

V prvi hipotezi lahko potrdim, da je bila MSNZ vojaška organizacija z asimetričnim pristopom delovanja, kar potrjujejo značilnosti nastanka, organiziranja in nalog, ki so podobne uporniškim gibanjem. Drugi del hipoteze o legitimnosti je težko jasno potrditi zaradi narave merjenja legitimnosti, ampak na podlagi posrednih kazalnikov lahko trdimo, da je bilo poslanstvo in s tem obstoj in delovanje MSNZ legitimno. Res pa je, da se je glede na tajno naravo delovanja legitimnost gradila postopoma. Začetne aktivnosti samoorganiziranja v razvoju MSNZ so bile gotovo nelegalne, kolikor toliko trdno pravno pokritje pa MSNZ dobi 29. avgusta 1990, čeprav

je bila tudi v tem dejansko prikrita prava narava MSNZ, ki je skrivala slovenske obrambne sile.

V drugi hipotezi o vlogi prebivalstva lahko v delu o MSNZ tezo potrdim. Slovensko prebivalstvo je na splošno kot množica predstavljalo predvsem moralno podporo poslanstvu MSNZ, medtem ko je zaradi stroge tajnosti projekta v specifičnih nalogah sodelovalo le manjše število izbranih civilistov, ki pa so s skrbništvom tajnih skladišč orožja, streliva in MES ter obveščevalno dejavnostjo opravili zelo pomembno vlogo. Za celotno obdobje konflikta med Slovenijo in jugoslovansko zvezno oblastjo je značilna velika angažiranost civilne družbe, tako v obdobju pred vojno v procesu demokratizacije kot kasneje v primarno obrambni funkciji v sklopu državljanske nenasilne obrambe na temelju strategije nenasilnega upora. Tezo, da je JLA zanemarila podporo prebivalstva lahko potrdim za primer Slovenje, kar gre pripisati specifičnim razmeram, medtem ko se je JLA vloge prebivalstva zelo dobro zavedala na področju drugih republik (Hrvaška, BiH), kjer je to s pridom uveljavila pri doseganju svojih strateških ciljev.

Pri tretji hipotezi lahko potrdim, da sta jugoslovanska strateška koncepta SLO in DS ter specialne vojne oz. strategije posrednega nastopanja imela vse značilnosti asimetričnega vojskovanja. S perspektive slovenske osamosvojitve pa je "koncept SLO in DS, ki ga je razvila prejšnja država, v veliki meri zaslužen tako za vzpostavitev slovenskih obrambnih sil kakor tudi za obrambo slovenske državnosti. Kar je seveda paradoks, kajti obrambni (bolje rečeno, nacionalnovarnostni) koncept, ki naj bi prejšnjo državo ohranil, je pomenil njen propad" (Svete 2011, 25).

Drugi del tretje hipoteze lahko potrdim. Slovenija je oblikovala obrambo na temelju koncepta asimetričnega vojskovanja z diverzifikacijo metod in sredstev ter izkoriščanjem nasprotnikovih slabosti. "Slovenska osamosvojitvena vojna kot prva etapa vojne ob razpadanju Jugoslavije je nedvoumno pokazala, kako lahko navidezno popolnoma manjvreden (tako kvantitativno kot kvalitativno) akter doseže svoje cilje. Tako osamosvojitvena vojna kot priprave nanjo v letih 1990/91 so bile prvovrstno asimetrično vojskovanje" (Svete in drugi 2011, 146). Tudi jugoslovanska zvezna oblast in JLA sta v notranjem konfliktu na tleh SFRJ najprej stavili na strategijo posrednega nastopanja oz. implementirano obliko specialne vojne, kasneje pa se s potrebno večjo angažiranostjo JLA konflikt preoblikuje v klasično konvencionalno vojno, ki je bila skladna s strateško paradigmo JLA.

10 LITERATURA

1. Aeinstein. 2016. *198 Methods of Nonviolent Action*. Dostopno prek: <http://www.aeinstein.org/nonviolentaction/> (12. april 2016).
2. Arreguín-Toft, Ivan. 2005. *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*. New York, Cambridge: Cambridge University Press.
3. Bajec, Anton, Janko Jurančič, Mile Klopčič, Lino Legiša, Stane Suhadolnik in France Tomšič, ur. 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
4. Balant, Marjan. 2011. Razprave in replike. V *20. obletnica Manevrske strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 189–200. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
5. Bartkowski, Maciej. 2015. *Nonviolent Civilian Defense to Counter Russian Hybrid Warfare*. Dostopno prek: http://advanced.jhu.edu/wpcontent/uploads/2015/02/GOV1501_WhitePaper_Bartkowski.pdf (12. april 2016).
6. Bavčar, Igor. 2011. Okoliščine nastanka in delovanja Manevrske strukture narodne zaščite. V *20. obletnica Manevrske strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 44–47. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
7. Bolfek, Boris. 2011. Teritorialna obramba Socialistične republike Slovenije. V *Vojaška obramba Slovenije 1990–1991*, ur. Tomaž Kladnik, 21–97. Ljubljana: Defensor.
8. Bučar, France. 1981. *Upravljanje*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
9. Bukovec, Tomaž. 2016. So nas res osamosvojili samo trije junaki? *Nedeljski*, 8 (1. junij).

10. Bunde, Tobias in Adrian Oroz. 2015. *Munich Security Report 2015*. Dostopno prek: <http://www.eventanizer.com/ MSC2015/MunichSecurityReport2015.pdf> (20. maj 2016).
11. Cassidy, Robert M. 2002. Why Great Powers Fight Small Wars Badly. *Military Review* 82 (5). Dostopno prek: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/cassidy.pdf> (17. maj 2016).
12. Cerar, Miro. 2006. *Legitimnost prava*. Dostopno prek: <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?id=10206> (19. april 2016).
13. Cianciara, Adam. 2012. How the Strong Lose Wars: Transformative Goals and the Outcome of Asymmetric Conflict. *Central European Journal of International and Security Studies* 6 (3). Dostopno prek: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=165137> (18. maj 2016).
14. Clausewitz, Carl von. 1985. O vojni. *Časopis za kritiko znanosti* 15 (75–76): 18–77.
15. Čas, Tomaž. 2011. Delovanje slovenske milice v času demokratičnih in osamosvojitvenih procesov konec osemdesetih let. *Varstvoslovje* 13 (3). Dostopno prek: http://www.fvv.um.si/varstvoslovje/articles/VS-2011-3-05_Cas.pdf (27. april 2016).
16. Čelik, Pavle. 2011. Narodna zaščita, zakonita in legitimna plat. V *20. obletnica Manevrške strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 122–134. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
17. Čuvan, Barbara in Gorazd Meško. 2015. Samozaznava legitimnosti policistk in policistov v Sloveniji. *Varstvoslovje* 17 (3). Dostopno prek: http://www.fvv.um.si/rv/arhiv/2015-3/02_Cuvan_Mesko_rV_2015-3.pdf (8. julij 2016).
18. Dach, Hans von. 1957. *Total Resistance: Swiss Army Guide to Guerrilla Warfare and Underground Operations*. Dostopno prek: http://www.pdfarchive.info/pdf/V/Vo/Von_Dach_Bern_H_-_Total_resistance.pdf (20. april 2016).

19. Fenko, Ana Bojinović, ur. 2014. *Mehka moč v zunanji politiki in mednarodnih odnosih: študije aktualnih primerov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Furlan, Branimir, Davorin Rečnik, Rudi Vrabič, Vasilije Maraš, Janez Cerkovnik, Branko Špur, Miloš Šonc, Marjan Tušak, Marijan Ivanuša, Boris Gorjup, Martin Kojadin, Kamil Lasič in Marko Unger. 2006. *Vojaška doktrina*. Ljubljana: Defensor.
21. Goulding, Vincent J. 2000. Back to the Future With Asymmetric Warfare. *Parameters* 30 (4). Dostopno prek: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/00winter/goulding.htm> (27. maj 2016).
22. Grizold, Anton. 1999. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
23. Guštin, Damijan. 2011. Civilna družba in obramba Republike Slovenije 1990–1991. *Maistrov glas* 1 (3). Dostopno prek: <http://maistrovglas.javno.si/index.php/letnik-2011/stevilka-3> (13. julij 2016).
24. Hribernik, Miro. 2015a. Pod šifro "Jedinstvo". *Revija Obramba* 47 (3): 50–52.
25. --- 2015b. Začetek "samoorganiziranja" Srbov na Hrvaškem. *Revija Obramba* 47 (4): 53–56.
26. --- 2015c. Nastanek srbskih avtonomnih območij na Hrvaškem. *Revija Obramba* 47 (5): 49–53.
27. --- 2015č. Incident v Pakracu leta 1991. *Revija Obramba* 47 (7): 48–51.
28. *Igo Gruden*. Dostopno prek: http://users.volja.net/agruden/igo_z.htm (14. avgust 2016).
29. Janša, Janez. 2011. Okoliščine nastanka in delovanja Manevrske strukture narodne zaščite. V *20. obletnica Manevrske strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut

Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 32–43. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.

30. Jelusič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

31. Keegan, John. 2005. *Zgodovina vojskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

32. Kastelic, Gregor. 2011. 510. učni center Ig in 710. Učni center Pekre. V *Vojaška obramba Slovenije 1990–1991*, ur. Tomaž Kladnik, 163–199. Ljubljana: Defensor.

33. Kladnik, Tomaž. 2016. Vojna za obrambo slovenske suverenosti – 1. del: Vzpostavljanje suverenosti na vojaškem področju. *Revija Obramba* 48 (3): 55–58.

34. Kotnik, Igor. 2008. Vaške straže - 1.del. *Revija Obramba* 40 (4): 20–23.

35. --- 2014. Nikoli ne bomo svetovni prvaki v težki kategoriji, lahko pa smo v peresni. *Delo*, 17. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/zgodbe/sobotnapriloga/nikoli-ne-bomo-svetovni-prvaki-v-tezki-kategoriji-lahko-pa-smo-v-peresni.html> (11. april 2016).

36. Krunić, Zoran. 1997. Strategija posrednega nastopanja. *Teorija in praksa* 34 (3): 388–396.

37. Libicki, Martin. 1995. *What is Information Warfare?* Washington, DC: National Defence University.

38. Lyall, Jason in Isaiah Wilson. 2009. Rage Against the Machines: Explaining Outcomes in Counterinsurgency Wars. *International Organization* 63 (1). Dostopno prek: http://www.jasonlyall.com/wp-content/uploads/2013/01/Rage_Final.pdf (13. maj 2016).

39. Mack, Andrew. 1975. Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics* 27 (2). Dostopno prek:

<http://web.stanford.edu/class/polisci211z/2.2/Mack%20WP%201975%20Asymm%20Conf.pdf> (10. maj 2016).

40. Malešič, Marjan. 2012a. Civilna obramba med osamosvajanjem Slovenije. *Prispevki za novejšo zgodovino* 52 (2): 213–231.

41. --- 2012b. Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa* 49 (2): 264–282.

42. Marković, Zvezdan. 2007. *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)*. Ljubljana: Defensor.

43. McKenzie, Kenneth F. 2000. *The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR*. Dostopno prek: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ndu/mcnair62.pdf> (25. maj 2016).

44. Merom, Gil. 2003. *How Democracies Lose Small Wars: State, Society, and the Failures of France in Algeria, Israel in Lebanon, and the United States in Vietnam*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

45. Metz, Steven. 2001. Strategic Asymmetry. *Military Review* 81 (7–8). Dostopno prek: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/metz.pdf> (25. maj 2016).

46. Mikulič, Albin. 2005. *Uporniki z razlogom*. Ljubljana: Slovenska vojska, Vojaški muzej.

47. MMC RTV SLO. 2016. *Lipič: Teritorialna obramba ni bila nikoli razorožena*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/lipic-teritorialna-obramba-ni-bila-nikoli-razorozena/394662> (9. junij 2016).

48. Moličnik, Zdravko. 2016. Intervju z avtorjem. Kotlje, 20. junij.

49. MORS. 2016. *Teritorialna obramba Republike Slovenije*. Dostopno prek: <https://www.youtube.com/watch?v=4jihimi6i0Y> (14. junij 2016).

50. MSNZ Gorenjske. 2003. *Gradivo za razstavo "Projekt MSNZ – Uporniki z razlogom"*. Tržič: osebni arhiv Antona Stritiha.
51. Murray, Douglas J. in Paul R. Viotti, ur. 1994. *The Defense Policies of Nations: A Comparative Study*. Baltimore, London: The J. Hopkins University Press.
52. Ognjenovič, Mirko. 2016. Organiziranost OŠTO Sevnica za primer ukrepanja JLA z namenom odvzema dokumentacije nabornikov. *Revija Obramba* 48 (6): 54–58.
53. Paul, Christopher, Colin P. Clarke, Beth Grill in Molly Dunigan. 2013. *Paths to Victory: Lessons from Modern Insurgencies*. Dostopno prek: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR200/RR291z1/RAND_RR291z1.pdf (20. maj 2016).
54. Pesek, Rosvita. 2007. *Osamosvojitev Slovenije*. Ljubljana: Založba Nova revija.
55. Popescu, Nicu. 2015. *Hybrid Tactics: Neither New nor only Russian*. Dostopno prek: <http://www.ponarseurasia.org/article/hybrid-tactics-neither-new-nor-only-russian> (4. junij 2016).
56. Racz, Andras. 2015. *Russia's Hybrid War in Ukraine: Breaking the Enemy's Ability to Resist*. Dostopno prek: http://www.fiia.fi/en/publication/514/russia_s_hybrid_war_in_ukraine/ (1. junij 2016).
57. Rajk, Matej. 2011. *Vojna ali oboroženi spopad: Slovenija 1991*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
58. Record, Jeffrey. 2005. Why the Strong Lose. *Parameters* 35 (4). Dostopno prek: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/05winter/record.pdf> (10. maj 2016).
59. RTV SLO, 1. program. 2016. *Odmevi*. Ljubljana, 19. maj.

60. Sullivan, Patricia L. 2007. War Aims and War Outcomes: Why Powerful States Lose Limited Wars. *Journal of Conflict Resolution* 51 (3). Dostopno prek: http://plsullivan.web.unc.edu/files/2011/09/Sullivan_JCR-51_3.pdf (17. maj 2016).
61. Stritih, Anton. 2016. Intervju z avtorjem. Tržič, 7. junij.
62. Svete, Uroš. 2002a. *Vloga in pomen informacijske tehnologije v sodobnem asimetričnem vojskovanju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
63. --- 2002b. Asimetrično vojskovanje kot sodobni izziv. *Slovenska vojska* 10 (8): 24–26.
64. --- 2009. Asymmetrical Warfare and Modern Digital Media: An Old Concept Changed by New Technology. V *The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare*, ur. Th. A. van Baarda in D. E. M. Verweij, 381–398. Leiden, Boston: M. Nijhoff.
65. --- 2010. Manevrska struktura narodne zaščite v kontekstu (samo)obrambnih prizadevanj v letu 1990. *Veteran* 15 (43–44): 18–25.
66. --- 2011. Vzpostavitev slovenskih obrambnih sil in njihovega vojaškega dela v letu 1990: manevrska struktura Narodne zaščite (MSNZ). V *20. obletnica Manevrske strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 19–31. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
67. --- 2012a. Are Covert Operations the Only Effective (Military) Answer to Asymmetric Warriors? V *New Wars, New Militaries, New Soldiers: Conflicts, the Armed Forces and the Soldierly Subject Contributions to Conflict Management, Peace Economics and Development*, ur. Gerhard Kummel in Joseph L. Soeters, 51–68. Bingley: Emerald.
68. --- 2012b. Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo. *Prispevki za novejšo zgodovino* 52 (2): 189–212.

69. --- 2014. *Mehka moč Ruske federacije na primeru ukrajinske krize*. Dostopno prek: <http://www.obramba.com> (7. maj 2016).
70. Svete, Uroš, Damijan Guštin in Damir Črnčec. 2011. *Asimetrija in nacionalna varnost: od zgodovinskih izkušenj do sodobnih izzivov*. Ljubljana: Defensor.
71. Svete, Uroš, Damijan Guštin, Janja Vuga, Rok Zupančič in Jelena Juvan. 2015. *The Small State Facing Asymmetric Environment: A Reconsideration of Identity? The Slovenian Experience*. Praga: Institute of International Relations.
72. Šavc, Primož. 2011. Manevrska struktura narodne zaščite v občini Ravne na Koroškem. V *20. obletnica Manevrške strukture narodne zaščite*, ur. Anton Pozvek, Borut Likar, Mitja Jankovič, dr. Zdenko Čepič in dr. Blaž Torkar, 183–187. Ljubljana: Zveza policijskih veteranskih društev Sever.
73. Škerbinc, Miha. 2015. *Hibridno vojskovanje*. Dostopno prek: <http://www.obramba.com/novice/kaj-je-to-hibridno-vojskovanje/> (1. junij 2016).
74. Tellis, Ashley J., Janice Bially, Christopher Layne in Melissa McPherson. 2000. *Measuring National Power in the Postindustrial Age*. Dostopno prek: http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1110.html (7. maj 2016).
75. Tratz, Sergio Luiz. 2013. *Why Do Big States Lose Small Wars?* Dostopno prek: <https://www.eceme.ensino.eb.br/meiramattos/index.php/RMM/article/viewFile/300/343> (12. maj 2016).
76. Trinquier, Roger. 2006. *Modern Warfare: A French View Of Counterinsurgency*. London: Praeger Security International.
77. TV Slovenija. 2016a. *Dosje: Latentna vojna*. Dostopno prek: <http://4d.rtv slo.si/arhiv/dosje/174409949> (16. junij 2016).
78. --- 2016b. *Skrivni načrti Radovana Karadžića*. Dostopno prek: <http://4d.rtv slo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-informativni-program/174395576> (13. julij 2016).

79. --- 2016c. *Mediji v vojni za Slovenijo*. Dostopno prek: <http://4d.rtv slo.si/arhiv/dosje/174413959> (13. julij 2016).
80. *Ustava Socialistične republike Slovenije (1974)*. Ur. l. SRS 6/74. Dostopno prek: [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_\(1974\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_(1974)) (8. julij 2016).
81. Vegič, Vinko. 2016. Pojav in konceptualizacija hibridnega vojskovanja. *Sodobni vojaški izzivi* 18 (1). Dostopno prek: http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/vojaski_izzivi/2016/svi_18_1.pdf (3. junij 2016).
82. Vučinić, Milan, Milan Pujić, Mihailo Radonjić, Slobodan Stošković, Milan Vasiljević, Ljubiša Toković, Zdravko Buzadžić, Jovan Vasović, Alimpije Anđelski in Aleksije Šćepanović. 1978. *Obramba in zaščita 1: Učbenik za 1. razred srednjih šol*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
83. *Zakon o notranjih zadevah*. Ur. l. SRS 28/80 (17. november 1980).
84. *Zakon o splošni ljudski obrambi*. Ur. l. SFRJ 21/82 (23. april 1982).
85. Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve. 2013. *Bela knjiga slovenske osamosvojitve. Nasprotovanja, ovire, izdaja*. Dostopno prek: http://www.vso.si/spletne_izdaje/Bela_knjiga_slovenske_osamosvojitve/ (9. junij 2016).
86. Žabkar, Anton. 2003. *Marsova dediščina - 1: Temelji vojaških ved*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.